

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

DOSYA: 2021'E DEVROLAN MÜCADELE

2020'den 2021'e Devrolan Siyasetin Ana Hatları:
Bilinen Siyasetin Dışında Bir Seyir

METİN ÇULHAOĞLU

Ana Muhalefet Cephesinin 2020 Bilançosu

İLKE BEREKETLİ

Eski Yıldan Yeni Yıla:
Sosyalist Harekette Durum Saptaması

DOĞAN ERGÜN

2020'den Kültür Manzaraları:
Otoriter Kapitalizm, Saray Rejimi ve Günlük Hayat

TOPRAK AKIN

İşçilerin 2020 Yılı:
Pandemi ve Sonrasında Mücadele Stratejileri

NAZIR KAPUSUZ

Kadınların 2020 Yılı:
Saldırlara Karşı Hep Ayakta!

MELİKE ÇINAR

Öğrencilerin 2020 Yılı:
Pandemide Kitleselleşme Çabası ve Öğrenci Sendikası

CEMRE YILMAZ

12

OCAK'21

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

SAYI 12

OCAK'21

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

Üç Aylık Teorik Dergi

Yayın türü: Yaygın-sürekli yayın

OCAK - 2021

Birlik Yayın Gıda San. ve Tic. Ltd. Şirketi Adına İmtiyaz sahibi: Mehmet Faysal Azamlı

Sorumlu Müdür: **Can Soyer**

Adres: **Birlik Yayın Gıda San. ve Tic. Ltd. Şti.** / Eğitim Mah. Adım Sok. Atık Plaza No:4 Daire 23 Kadıköy/İstanbul

Baskı: **Uniprint Basım San. ve Tic. AŞ.** / Ömerli Mah. Hadımköy-İstanbul Cad. No: 159 34555 / İstanbul

Tel: 0212 798 2840

KOMÜNİST Sayı: 12

İÇİNDEKİLER

Sunuş 5

dosya

2020'den 2021'e Devrolan Siyasetin Ana Hatları:

Bilinen Siyasetin Dışında Bir Seyir 7

METİN ÇULHAOĞLU

Ana Muhalefet Cephesinin 2020 Bilançosu 21

İLKE BEREKETLİ

Eski Yıldan Yeni Yıla: Sosyalist Harekette Durum Saptaması 33

DOĞAN ERGÜN

2020'den Kültür Manzaraları:

Otoriter Kapitalizm, Saray Rejimi ve Günlük Hayat 47

TOPRAK AKIN

İşçilerin 2020 Yılı: Pandemi ve Sonrasında Mücadele Stratejileri 61

NAZIR KAPUSUZ

Kadınların 2020 Yılı: Saldırılarına Karşı Hep Ayakta! 79

MELİKE ÇINAR

Öğrencilerin 2020 Yılı:

Pandemide Kitleleşme Çabası ve Öğrenci Sendikası 91

CEMRE YILMAZ

Röportaj

PROF. DR. KAYIHAN PALA:

Salgınla Mücadele Sağlık Hizmetlerinin Ticarileştirilmediği

Bir Sağlık Sistemiyle Mümkündür..... 101

Çeviri

Ve Canavar Gelir..... 115

MIKE DAVIS

Polemik

Kişisel Gelişim Reyonunda Sosyalizm..... 127

SADIK BORAN

Müfredat

Marksizm ve Uygarlık Tarihi - II..... 139

Kitaplık

Dijital Çeşmenin Suyu Nereden Geliyor?..... 149

ERDEM ÇALIŞKAN

Tavuk, Yumurta Derken Kuluçkayı Unutmak: Millî Kimlik..... 159

SİNAN GÜLEÇ

Sunuş

Komünist'in 12. sayısından merhaba.

Her yönüyle unutulmayacak bir yıl olan 2020'yi geride bıraktık. Ülkemizde önlenemez bir girdaba dönüşen ekonomik kriz ile birlikte, 2020 yılını açlığın, yoksulluğun, işsizliğin, buna bağlı isyanların ve tepkilerin, intiharların ve çare arayışlarının gölgesinde geçirdik. Covid-19 salgınının kontrol edilememesi, kontrol edilmesi bir yana işçilerin adeta virüsün önüne yem olarak atılması da ekonomik krizin sonuçlarını çarpıcı biçimde derinleştirdi 2020'de. Dahası, Saray Rejimi, başta ekonomik kriz ve pandemi olmak üzere karşı karşıya kaldığı tüm sorunlarda gerçeklere gözünü kapamayı, bu ağır günlerde de vurgun fırsatları yaratmayı ve halktan gelen her türlü itirazı acımasız bir baskı ve şiddetle ezmeyi tercih etti.

Her ne açıdan ele alırsak alalım, 2020, büyük acıların ve mücadelelerin bir arada yaşandığı bir yıl olarak geçti. Ancak daha önemlisi şu ki, bu haliyle 2020 esasında sona eremedi; 2020'de sahneye çıkan tüm gerilimler ve mücadeleler kalıcı bir çözüme kavuşmadan 2021'e devroldu. Dolayısıyla, ilerleyen yıllarda 2021'in 2020'yi sonuca bağlayan bir yıl olarak hatırlanması söz konusu olabilir. Elbette, bu saptamanın bir başka sonucu, 2021'in hiç ara vermeden, kesintisiz biçimde mücadeleyle geçeceği. Nitekim yeni yılın ilk günleri bu beklentiye doğrulamış oldu.

Bu sayımızda, aradaki süreklilik unsurlarını merkeze alarak 2020'den 2021'e devrolan mücadele başlıklarına yer verdik. Metin Çulhaoğlu iktidar cephesinin mevcut yönelim ve olası hamlelerini; İlke Bereketli düzen muhalefетinin temel stratejisini ve sınırlılıklarını; Doğan Ergün sosyalist hareketin kemikleşmiş sorunlarını ve çözüm olanaklarını ele aldı. Bununla birlikte, Toprak Akın Türkiye'nin kültür ve değer dünyasını; Nazır Kapusuz işçi sınıfının mücadele stratejilerini; Melike Çınar kadınların kendilerine yönelik saldırıları göğüsleme çabasını; Cemre Yılmaz ise öğrenci gençliğin yeni bir ülke mücadelesindeki güncel deneyimlerini sayfalarımıza taşıdı.

Bu sayımızın en önemli içeriklerinden biri TTB Covid-19 İzleme Kurulu Üyesi Prof. Dr. Kayıhan Paka ile gerçekleştirdiğimiz ve hem pandeminin genel durumunu hem de ülkemizdeki pandemi yönetiminin kasıtlı hatalarını ortaya seren söyleşi oldu. Ayrıca, Mike Davis'in Covid-19 salgınının neoliberal kapitalizmle bağıni konu edinen makalesinin çevirisine de sayfalarımızda yer verdik.

Polemik bölümümüzde Sadık Boran'ın makalesi; Kitaplık bölümümüzde ise Erdem Çalışkan ve Sinan Güleç'in değerlendirmeleri yer alıyor. Müfredat bölümümüzde bu sayımızda yer alan metin ise "Marksizm ve Uygarlık Tarihi - 2: Sınıfların Doğuşu ve Kölecі toplum Biçimi" başlığını taşıyor.

Önümüzdeki sayılarda görüşmek üzere.

İyi okumalar.

2020'den 2021'e Devrolan Siyasetin Ana Hatları: Bilinen Siyasetin Dışında Bir Seyir

METİN ÇULHAOĞLU

Tüm dünyanın özel bir sorunla meşgul olduğu 2020 yılını geride bıraktık.

Sanırsınız, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ilk kez böyle bir durum ortaya çıkıyor. Dünyanın en gelişmiş coğrafyalarından en ücra köşelerine kadar her ülke Covid-19 salgınıyla uğraşmak zorunda kaldı, 2020 yılı böyle geçti...

Ama çatışmalı özellikleri ve sivrilikleriyle siyaset, bu hengamede bile geri plana düşmedi. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından savaşın, 1950'li ve 1960'lı yıllarda kalkınmanın, daha sonra yoksulluğun ve açlığın, 1990'ların başında "ideolojilerin sonunun", daha yakın zamanlarda ise iklim, çevre, göç, mültecilik ve ırkçılık gibi sorunların ülkeleri belirli ortaklıklarda buluşturacağını düşünenler bir kez daha yanıldılar:

Yeni küresel tehdit olarak Covid-19 salgını da ekonomik, siyasal, ideolojik ve kültürel yarılmaları daha geri plana iterek insanlığı bir araya getiremedi.

Getiremezdi de...

Herkes için ders olmalıdır: Dünyamızda yaşanan süreçlerin temel belirleyeni olarak belirli bir üretim ve birikim tarzı, özellikle son 30-40 yıla damgasını vuran “vahşi” küresel rekabetle birlikte, insanlığın karşılaştığı her sorunda varlığını hissettirecek, bu sorunlar hangi boyutlara ulaşırsa ulaşsın “ben buradayım” diyecektir.

Covid-19 belası her yeri olduğu gibi Türkiye’yi de sarmış, ancak siyaset gene başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de hız kesmemiştir. Türkiye’de insanlar, virüse karşı en iyi korunmanın ne olabileceği kadar Cumhur İttifakı’nın ömrünü de konuşmuşlardır... Salgının olası sona erme tarihine ilişkin öngörüler, erken seçim tarihine ilişkin tahminlerle birlikte yapılmıştır... Salgına karşı mücadelede asıl sorumluluğun bakanlıkta mı yoksa bilim kurulunda mı olduğuna ilişkin görüş farklılıkları, Cumhur İttifakı’nda ipleri Erdoğan’ın mı yoksa Bahçeli’nin mi elinde tuttuğuna ilişkin tartışmaları gölgeleyememiştir...

Kısacası siyaset, Türkiye’de de “ben buradayım, bir yere gideceğim de yok” demiştir.

O zaman biz de durumu “kabullenip” yaşanan süreçlere göz atmaya çalışalım.

Türkiye ve toslaması beklenen “duvar”

Öncelikle, bugünkü rejimin geleceği konusunda sol dahil muhalefette yaygın olduğu söylenebilecek bir beklentiyi ele alalım.

Bu beklentinin temelinde, Türkiye’deki rejimin uluslararası güç odaklarıyla “bağdaşmayan” özelliklerinin öne çıkartılması ve bu bağdaşmazlığın giderek bir kopma noktasına geleceği öngörüsü yer almaktadır. Türkiye kapitalizminin, başta AB olmak üzere dışa bağımlılığı, bu öngörünün dayanaklarından birini oluşturmaktadır.

Biz bu görüşe katılmıyoruz.

Katılmamamızın nedeni, yalnızca rejimin ve özellikle bir lider olarak Erdoğan'ın pragmatizmi, dünyadaki değişikliklere adapte olabilme kıvraklığı değildir. Erdoğan öyledir de ABD, AB, Rusya, vb. başka mıdır? Kısa vadeli idare etmelerin, **quid pro quo**'ların (*amiyane karşılığıyla "bak, ben sana bir kıyak yaptım, senden de bir kıyak beklerim"*) uluslararası siyasetin başat pratiği haline geldiği bir ortamda "kalıcı ilkelerden" kim söz edebilir?

Sonra, Türkiye ekonomisinin dışarıya muhtaç olduğu doğrudur; ancak, batıdaki güç odaklarının, siyasal, jeopolitik, askeri, vb. alanlardaki çekişmelerin ötesinde Türkiye ekonomisini "çöktürme" gibi riski göze alamayacakları da o kadar doğrudur.

Konu bu çerçevede ele alındığında, başta ABD ve AB olmak üzere "batının" ama ekonomik ama siyasal baskı ve yaptırımlarla Türkiye'deki siyasal iktidarı "bitirme" noktasına kadar itekleyip sıkıştırması için ciddi bir neden bulmak mümkün değildir. Daha açık söylersek Türkiye, özellikle mültecileri barındırdığı ve "radikal İslamcı" militanları gemleyebildiği sürece batıyla oturup pazarlık yapacağı bir masa bulabilecektir. Doğu Akdeniz, S-400 ve "Kürt meselesi" gibi sorunlar ise herhangi bir kopma noktasına gelmeden az önce sözünü ettiğimiz **quid pro quo**'larla idare edilecek gibi görünmektedir.

Türkiye'nin batıyla ilişkileri söz konusu olduğunda bir noktaya daha eğilmekte yarar olabilir.

2000'li yıllarla birlikte ortaya çıkan durum, ABD'nin Türkiye'yi AB'ye havale etmesiydi. Türkiye, bölgeye yönelik müdahalelerinde ABD açısından dönemsel olarak özel bir yere otursa bile daha uzun vadede Türkiye'nin belirli bir rotada tutulması AB'nin işi olacaktı. Nitekim ABD, Türkiye'nin AB üyeliğinin "en kararlı" destekleyicisiydi...

Bugün gelineen noktada ise, geçici ve kısa bir süreyle olmak üzere bu kez AB Türkiye'yi ABD'ye havale etmiştir. Burada kastet-

tiğimiz, Türkiye'yle ilişkilerde bir noktada çok net (*Türkiye'nin AB'nin tam üyesi olamayacağı*) ama diğer konularda tereddütlü, Türkiye'ye konulacak mesafe konusunda hem bir bütün olarak ikircikli hem de kendi içinde farklılaşan AB'nin, Türkiye'ye ilişkin Biden dönemi politikalarını bekliyor olmasıdır.

Yeri gelmişken orasını da söyleyelim: ABD'nin Biden dönemiyle birlikte demokrasi, özgürlükler ve “Kürt sorunu” gibi konularda Türkiye'yi köşeye sıkıştırıp rejimi baştan sona ıslah etmesi ya da “bitirmesi” gibi olasılıklar tamamen bir kenara bırakılmadır.

Yapısal kriz

Verili bir güncellikte siyaset, yeni ve döneme özgü yanlar taşısa bile o güncellikteki siyasal aktörlerin geçmişteki kimi örüntüleri (*kalıpları, modelleri*) düşünerek duruma bu gözlüklerle bakmaları bir yerde kaçınılmazdır.

Bugünkü düzen siyasetine bakıldığında bu eğilim muhalefet kanadında özellikle İyi Parti ile Gelecek ve DEVA partilerinde, ayrıca CHP'nin içinden gelip parti kurma yolunda oldukları söylenen Muharrem İnce ve Mustafa Sarıgül gibi siyasetçilerde görülmektedir.

Modeli şöyle özetleyebiliriz: Sistemin tıkanıdığı, farklı bir döneme geçiş sancılarının yaşandığı, yakın geçmişin önde gelen siyasal aktörlerinin itibar yitirdiği uğraklar, yeni aktörlere çıkış, hatta sıçrama fırsatları sunar...

Bir “aradan fırlama” uğrağıdır.

Çiçeği burnunda bir parti olarak AKP'nin 2002 yılında seçimi birinci parti olarak kazanıp iktidara gelmesi verilebilecek örnekler arasındadır. Tamı tamına aynı durum olmasa bile 1983 yılında Özal'ın ANAP'ı da biri eski AP'nin diğeri ise eski CHP'nin izinde gibi görünen iki parti arasından fırlayıp iktidar olmuştu...

Bugünün AKP çıkışlı yeni partilerinden Gelecek Partisi lideri

Davutoğlu'nun partisinde “her siyasal kesimden insanın yer aldığı” söylemesi böyle bir beklentinin işaretidir. Özal’ın “dört eğiliminin”, iktidar öncesi AKP’nin “kucaklayıcı” söylemlerinin mirasıdır. Sorulursa, Babacan’ın, İnce’nin ve Sarıgül’ün de benzer şeyler söyleyecekleri kesindir.

Bu konuyu açmamızın nedeni “aradan fırlama” umudunun kendi başına taşıdığı önem değil, başka bir olgunun göstergesi olmasıdır:

Yapısal kriz...

Yapısal kriz diyorsak, göstergelere yenileri de eklenebilir:

Berat Albayrak’ın istifası, Merkez Bankası etrafında dönen kavgalar, Covid-19’la birlikte daha da kötüye giden ekonomi, “reform” söylemlerinin tam tersi yönde çıkışlarla birlikte gitmesi, “fıkri iktidar olamama” itirafları, “modernlik” ve “bilim” kendini ne kadar dayatırsa adeta otomatiğe bağlanmış bir mekanizma aracılığıyla hurafelerden ibaret bir karşı ağırlığın oluşması, rejim siyasetinin mecazi de değil gerçek anlamda saray entrikalarıyla yürütülmesi, vb. bugün Türkiye’de yapısal bir krizin varlığına işaret etmektedir.

Peş peşe yapılan anketlere bakılırsa Cumhur İttifakı ya da mevcut ikti-

Yapısal kriz, bir ülkedeki ekonomik, siyasal, yönetsel (devlet yönetimiyle ilgili), ideolojik ve kültürel süreçlerde yaşanan tıkanmaların karşılıklı etkileşim içinde bir noktaya gelip dayanması, ortaya çıkan durumun, sağlık, eğitim, istihdam ve sosyal güvenlik gibi alanları doğrudan ve olumsuz biçimde etkilemesi şeklinde tanımlanabilir.

dar bloku oy yitirmektedir; ancak muhalefet cephesinde “aradan fırlayan” henüz olmadığı gibi hangi ankette olursa olsun “kararsızlar” yüzde 25’in altına düşmeyen bir niceliği temsil etmektedir...

Yapısal kriz göstergelerine eklenebilecek önemli bir olgudur.

Yapısal kriz, bir ülkedeki ekonomik, siyasal, yönetsel (*devlet yönetimiyle ilgili*), ideolojik ve kültürel süreçlerde yaşanan tıkanmaların karşılıklı etkileşim içinde bir noktaya gelip dayanması, ortaya çıkan durumun, sağlık, eğitim, istihdam ve sosyal güvenlik gibi alanları doğrudan ve olumsuz biçimde etkilemesi şeklinde tanımlanabilir.

Yukarıdaki genel geçer tanımı Türkiye’de bugün yaşanmakta olduğunu düşündüğümüz yapısal krizi gözeterak “incelttiğimizde” neler dikkat çekiyor?

Görebildiğimiz kadarıyla Türkiye’de yaşanan yapısal krizde diğer alanları da etkileyerek durumu ağırlaştırarak ögenin “**yönetsel kriz**” olduğu söylenebilir. Bu söylenenin yanlış anlaşılması için hemen ekleyelim: Kastettiğimiz, yönetsel krizin, kendi normal seyrinde giden diğer süreçleri “bozarak” sonuçta topyekun bir krize yol açması değildir. Kendi doğal sınırlarına gelen birikim süreci, ucu ucuna elde edilebilen siyasal “başarılar”, hegemonyasını kurmak bir yana her yanıyla giderek daha çok sorgulanır hale gelen ideolojik-kültürel yapılanma, yönetsel krizin tetiklemesiyle daha fazla yara alır, yıpranır hale gelmiştir.

Türkiye bu tür bir yapısal krizi ilk kez yaşamamaktadır. Günümüzdekinin yoğunluğu ve derinliği daha farklı olsa bile benzer yapısal krizler geçmişte de yaşanmıştı. Bugün vurgulanması gereken nokta, geçmişteki krizlerin aşılmasında rol oynayan bir etmenden bugün söz edilemeyecek olmasıdır.

Söz konusu etmen, ülkedeki **sermaye sınıfının** ya da onun belirli kesimlerinin önlerine ülke ekonomisine ve ülkenin geleceğine ilişkin bir vizyon koyup siyasetin akışını ve aktörlerini

etkilemesi, siyasetteki kartların yeniden karılmasına ve yeni bir düzleme geçilmesine önayak olmasıdır.

Ülkenin siyasal tarihine bakıldığında, sermaye birikim modellerine göre sırasıyla tarım-ticaret burjuvazisinin, büyük sanayi sermayesinin ve ithalat-ihracat sektöründe yoğunlaşan sermaye çevrelerinin siyasetteki tıkanıklıkların aşılmasında önemli bir rol oynadığı görülür.

Bugün ise Türkiye sermaye sınıfı ya da bu sınıfın sektör bazındaki kesimleri, ne yeni bir birikim modelini zorlayacak ne de minör bir takım talepler ötesinde başta iktidar olmak üzere siyasete ayar verebilecek durumdadır. Zamanında belirli bir iktidarın gitmesi için gazetelere ilan verenler, daha sonra iktidar değişimi için ellerindeki tüm medya kanallarını ve “kanaat önderlerini” harekete geçirenler, bugün ancak cılız sesler çıkarabilmektedir.

Bir tür “vermeyince mabut neylesin Mahmut” durumudur.

Kriz aşılabilir mi?

Buraya kadar söylenenlerden belirli bir sonuç çıkarmak gerekirse şunu söyleyebiliriz:

Türkiye’deki yapısal krizin, siyasal ve yönetsel alanlarda önemli değişiklikler gerçekleşse bile aşılması mümkün görünmemektedir. Az önce, yönetsel krizden, kendi başına yapısal krizin nedeni olmasa bile onu ağırlaştıran bir etmen olarak söz etmiştik. Buradan devam edersek, yapısal krizin bugünkü iktidar blokuyla aşılması şöyle dursun hafifletilmesi bile söz konusu olamaz. Çünkü, ekonominin yanı sıra devlet yönetimi, siyaset, ideoloji ve kültür alanlarında öyle bir yörüngeye girilmiştir ki bu yörüngeden çıkış durumunda kaybedilecek “kitlenin” ve “desteğin” siyasal maliyeti de fazlasıyla yükselmiştir.

Şöyle de söyleyebiliriz: AKP ve Erdoğan, otoriter, milliyetçi, şoven, sürekli düşmanlık üreten ve siyaseti özellikle bu düşmanlıklar üzerinden yürüten çizgisiyle belirli bir “kitle tabanını” tut-

maktadır; bu çizgiyi yumuşatması halinde “kazanacaklarının”, aynı nedenle “kaybedeceklerini” telafi etmesi imkansız gibidir. Nedeni de “yumuşayarak” gelinecek yerlerin, örneğin üç-dört yıl öncesine göre başkaları tarafından kapılmış ve kapatılmış olmasıdır.

Az önce söylenenler, yapısal krizin, bugünkü iktidar blokuyla aşılamayacağına ilişkindi.

Ancak, AKP'nin kendi başına ya da herhangi bir ortakla birlikte iktidar olamaması, başka bir siyasal iktidarın işbaşına gelmesi halinde bile yapısal krizin devam edeceğini belirtmek gerekir. Bunun nedeni, ekonomiyi görece düze çıkaracak yeni bir üretim/birikim modeline geçilmesinin imkansızlığının yanı sıra 18 yıllık AKP iktidarının, Cumhuriyet'in 80, “çok partili” rejimin ise 50 küsur yıllık dengelerini bozmuş olmasıdır.

İster şişeden çıkan cine ister tüpünden sıkılmış dış macununa benzetilsin, Türkiye’de önce **dincilik**, son dönemlerde de **milliyetçilik** olmak üzere iki ideoloji, merkez sağ denilen yerde kendilerine tahsis edilen “kotaları” fazlasıyla aşarak bu pozisyonun (*merkez sağ*) kendisini ortadan kaldırmıştır. Bugün Türkiye’de merkez sağın dinci ve milliyetçi “çeperleri” yoktur; dinciliğin ve milliyetçiliğin belki “daha merkezde” denebilecek çeperleri vardır.

Dahası, merkez sağı ikame eden siyasal-ideolojik dönem, sahip olduğu tabanın yanı sıra asker-sivil bürokrasiyi, mülki idareyi, hariciyeyi, yüksek öğretim dahil eğitimi, bilimi, sağlığı, medyayı, sporu, vb. baştan sona yeniden belirlemiş, kendine uydurmuştur.

Bu konuma gelmiş bir oluşumun ve birikimin, siyasal iktidarı kaybetmesi halinde bir erime, etkisizleşme ve giderek kendini değiştirme sürecine girmesi beklenemez. Karşısında (*iktidarda*) merkez sağın işlevlerini de üstlenen görece “liberal” bir hasım

olacaktır. İktidarı kaybeden oluşum, bugün iktidardayken karşısındakilere neler söylüyorsa hepsini aynı şiddetle yerine gelen iktidara söyleyecektir.

Türkiye’de siyasal ortamın geleceği konusunda en büyük kesinlikle söylenebilecek şeylerden biri de budur.

Kriz sürecektir.

Rejimin “iç dinamikleri”

Biz “kriz” diyoruz, ama rejimin kendisinin, içinde bulunulan süreci böyle görmediğini, tersine ülkede siyasetin akması gereken mecranın böyle olmasını kendi bekası açısından uygun bulduğunu da belirtmek gerekir. Son söylenen, bir ihtimal Türkiye’deki siyaset analistlerine ters gelecektir; bunu gözeterek bir kez daha tekrarlayalım: Rejimin (*Cumhur İttifakı* olarak), siyasetin akışını ve siyasal ilişkileri bugünküne göre herkesin daha “normal” sayacağı bir ortama taşıma gibi bir niyeti yoktur; böyle gitmesini istemektedir.

Bir kez daha: “Niyet var, ama imkan, fırsat yok” demiyoruz; niyetin de olmadığını söylüyoruz.

Bu değerlendirme akla yakın bulunsa bile nedenlerine ya da gerekçelerine biraz daha yakından bakmak gerekiyor. Görebildiğimiz kadarıyla birinci gerekçe, az önce de belirttiğimiz gibi, rejimin “yumuşama” sonucu çekilebileceği alanların ve ortamların başkaları tarafından kapatılmış olmasıdır. Bugünkü düzen partileri açısından bakıldığında, milliyetçilikte İyi Parti’ye, demokratlıkta CHP’ye ve HDP’ye, liberallikte DEVA’ya, dış politikada ise Gelecek Partisi’ne doğru “çekilen” bir rejim kendi varlık nedenini inkar etmiş olacaktır.

İkinci gerekçe ise rejimin günümüz dünyasını nasıl okuduğuyla ilgilidir.

Rejim, bir döneme damgasını vuran “herkese mutluluk getirecek küreselleşme”, “devlet karşısında güçlenen sivil toplum”,

Rejim, bugünden bildiği, öngördüğü ya da hesapladığı özel bir fırsata ya da vesileye güvenmekten çok “nasıl olsa bir şey çıkar” mantığıyla hareket etmektedir. Gerçekten de günümüz dünyasında, Türkiye gibi coğrafi konuma sahip bir ülkede etkili olduğu görülen “milli güvenlik siyaseti” adına yarın başka vesilelerin çıkacağını kim reddedebilir?

“temsili demokrasinin de ötesine geçen ileri demokrasi” gibi söylemlere kendisi daha başından inanmadığı gibi bugün dünyanın bütün bunların tersi yönde bir seyir izlediğini de görmüştür. Daha açık bir deyişle rejim, genel ekonomik kriz, küresel rekabetin kızışması, mülteciler sorunu gibi olguların, giderek son Covid-19 epidemisinin, ülkeler ölçeğinde otoriter yönelimleri güçlendireceğini hesaplamakta, kendi siyasal geleceğini de burada görmektedir.

Bu siyasal vizyonun Türkiye’ye tercümesindeki kilit kavram ise “**milli güvenlik siyasetidir**”.

“Milli güvenlik siyaseti” kimi gözlemcilerin de vurguladığı gibi, sonuçta gerçek anlamda siyasetin inkarıdır; çünkü dış ilişkilerde başka ülkelere karşı “yekvücut hareket etme” şeklindeki klişenin ötesinde bu siyaset doğrudan doğruya ülke içine, ülkedeki siyasal aktörlere yansıtılmakta, etkili de olmaktadır.

Buradan hareketle üçüncü gerekçeye gelebiliriz: Rejim, bugünden bildiği, öngördüğü ya da hesapladığı özel bir fırsata ya da vesileye güvenmekten çok “nasıl olsa bir şey çıkar” mantığıyla hareket

etmektedir. Gerçekten de günümüz dünyasında, Türkiye gibi coğrafi konuma sahip bir ülkede etkili olduğu görülen “milli güvenlik siyaseti” adına yarın başka vesilelerin çıkacağını kim reddedebilir?

Bütün bunlar dikkate alındığında özellikle Devlet Bahçeli’nin insana tümüyle absürt gelen sözlerinin ve çıkışlarının bu siyasetçinin kişiliğinden çok daha genel bir anlayışa oturduğunu görmek pek güç olmayacaktır.

Ara başlık “rejimin iç dinamikleri” olduğuna göre AKP-MHP ilişkilerine göz atmadan olmaz.

Bu konu gündeme geldiğinde iplerin Devlet Bahçeli’nin elinde olduğu, Bahçeli’nin Erdoğan’a istediği gibi yön verdiği şeklindeki görüşleri hem yanlış hem de belirli bir açıdan “art niyetli” buluyoruz. Bu tür görüşleri sıkça dillendirenler arasında yarın günü gelirse AKP’nin ve Erdoğan’ın elini rahatlatma amacı taşıyanların da bulunduğu bizce kesindir:

“Olmadı, çünkü MHP ve Bahçeli...”

“Bahçeli AKP’yi ve Erdoğan’ı Ergenekon’a teslim etmeye çalıştı...”

Yarın bir gün böyle deme gereği doğar ve böyle denirse inananların çıkacağı da kesindir.

Konunun özüne gelecek olursak, “milli güvenlik siyasetinin” ve bu siyasetin geri planındaki gerekçelerin AKP ile MHP’yi belirli bir zeminde buluşturduğu açıktır. Bu zemin yarın ortadan kalkabilir; ancak böyle olursa bunun nedeni, AKP ile MHP’nin ortak zemindeki bağdaşmaz yanları ve kan uyuşmazlıkları değil çok daha pragmatik siyasal hesaplar olacaktır.

Özetlersek, Cumhur İttifakı denilen oluşumda ipler Erdoğan’ın elindedir; Erdoğan netameli saydığı konularda Bahçeli’nin çıkışlarını nabız yoklama açısından faydalı bulmaktadır ve artık

ne zaman yapılırsa yeni seçimlere kadar bu ittifakın bozulması olasılığı bugünden bakıldığında çok düşüktür.

Ancak, böyle olsa bile siyasetteki pek çok parametreyi değiştirebilecek bir gerçek daha vardır: “Kürt sorunu”...

HDP'nin kapatılması gündemi

Erdoğan ve AKP'li ağızlar HDP'ye yönelik alışıldık salvolar dışında özel olarak parti kapatma konusunda pek söz söylemezken Devlet Bahçeli'nin son dönemde bu konuyu ikide bir gündeme getirmesinin bir anlamı olmalıdır.

Devlet Bahçeli'nin ısrarlı tutumu karşısında Numan Kurtulmuş “parti kapatmanın pek olumlu sonuçlar vermediği görülmüştür” deme gereği duymuş, bu sözüyle de Bahçeli'ye (*isim verilmeden*) hedef olmuştur.

Görebildiğimiz kadarıyla Erdoğan'ın politikası, Bahçeli'nin bu tür çıkışları sonucunda (*daha önce de TTB'nin kapatılmasını istemişti*) muhalif örgütlerin tedirgin edilmesi, zayıf düşürülmesi ve belki de “bölünmesi” açısından elde edilebilecek kimi yararlar odaklıdır. Başka bir deyişle, rejim açısından asıl gündemde olan HDP'nin kapatılması değil belirli bir hizaya zorlanması, kapatma kılıcının sallanmasıyla bu partinin kendi içinde sorunlar yaşar duruma getirilmesidir.

HDP Eş Başkanı Mithat Sancar'ın bir ara “HDP'yi bölmek isteyenler var” demesi bu bağlamda değerlendirilebilir. HDP'yi bölmek isteyen doğrudan doğruya Saray'ın kendisi olmasa bile kapatma talep ve tehdidinin HDP'nin içinde ve genel olarak Kürt davasını sahiplenen diğer çevrelerde yaratabileceği “hareketlilikten” belirli yararlar beklendiği söylenebilir.

Bu konu açıldığında gündeme gelmesi kaçınılmaz başlık ya da soru, yeni bir “çözüm sürecinin” devreye girip girmeyeceğidir.

Rejim siyaseti başka alanlarda nasıl yürüyorsa “Kürt sorunun-

da” da öyle yürüyecektir. Bu sorunda da ortada net bir vizyon ya da hedef olmayacak, sorunun varlığı, siyasetin değişken kısa dönemli gerekliliklerine göre kullanılan bir “malzeme” olacaktır. ABD ve AB ile ilişkiler, Suriye ve Irak’a yönelik politikalar, giderek içeride genel seçimler ve cumhurbaşkanlığı seçimi gibi önemli başlıklarda yaşanan gelişmelere göre rejim, “Kürt sorununa” kuşkusuz sınırları net çizilmiş bir alanda kalmak üzere öyle ya da böyle “yaklaşacaktır.”

Bu, yeni bir “çözüm sürecinin” başlamasının mümkün görünmediği anlamına gelmektedir.

Sonuç?

Geçtiğimiz ABD Başkanlık seçimleri öncesinde soldan pek çok gözlemci, Trump’ın seçimi yitirse bile başkanlığı vermeyeceğini, bu yolda ipleri bir iç savaşı göze alacak kadar germede ısrarlı olduğunu söylüyor, böyle bir gelişim bekliyordu. Üstelik bu gözlemcilerin karşısına dikilip öyle bir şeyin olmayacağını, seçimi yitiren bir Trump’ın “tıpış tıpış gideceğini” söyleyebilecek güvene sahip kişi de pek çıkmıyordu.

Ama sonuçta Trump, “tıpış tıpış” olmasa da kendisini kimi Cumhuriyetçi kesimlerin gözünde bile itibarsızlaştıran ağlaşmaların ardından kuzu kuzu gidiyor.

Sonuç bölümüne böyle girmemizin nedeni, benzer tartışmaların Türkiye’de de yaşanıyor olmasıdır.

Bu konudaki değerlendirmemizi bu kez “kesinlik” taşıyacak şekilde söyleyelim: Dünyada hukuk, yasallık, meşruiyet, vb. her zaman kendilerini kuşatan güç dengelerine bağlı olmuş, bu dengelerden bir şekilde etkilenmiştir. ABD’de Trump gitmek zorunda kaldıysa bunun başlıca nedeni ülkedeki yargının tarafsızlığını korumasından çok karşıdaki gücün, Trump karşıtlarının sokağa dökülebilecek bir hava içinde olmasıdır.

Bugün Türkiye’de “toplumsal muhalefet” tanımını hak eden bir birikim ve duruş vardır. Gelgelelim, bu muhalefettin taşıdığı “spontane” dinamizm ve radikalizm, muhalefetteki partilerin yer aldıkları formel siyaset alanına gidildikçe dinamizmini yitirmekte ve ehlileşmektedir.

Oysa toplumsal muhalefetin bu dinamizmi ve radikalizmi, muhalefetteki partileri toptan reddetmeyen, ama kendini bu partilerin yapacaklarına da endekslemeyen “özerk” bir çizgide süreklilik kazanabilseydi iki husustan emin olabilirdik.

Birincisi: Siyasette bugün görülen, belirsizlikler ve soru işaretleriyle dolu tablo önemli ölçüde sadeleşir, olabilecekler hakkında daha kesin şeyler söylemek mümkün hale gelirdi.

İkincisi: Seçim yitirenin tıpış tıpış gitmesini sağlaması beklenen hukuktan ve yasallıktan çok daha etkili, daha caydırıcı bir güç devrede olurdu.

Ana Muhalefet Cephesinin 2020 Bilançosu

İLKE BEREKETLİ

Küresel ölçekte tüm insanların yaşamını tehdit eden Covid-19 pandemisinin ipleri tümüyle eline aldığı ve tüm dünyanın başkışını bu ortak soruna çevirdiği, tarih kitaplarına geçecek kadar istisnai 2020 yılını geride bıraktık. 2020 her ne kadar pandemi odaklı bir yıl olarak belleklerimizde yer alacak olsa da ülkede ve dünyada meydana gelen siyasi gelişmelerin yıllık bilançosunu çıkarmak gerekiyor.

Türkiye özelinde baktığımızda AKP'nin 2019 yerel seçimleriyle belirginleşen iniş eğrisinin 2020'de de sürdüğünü, ama inişi sürdüğü ölçüde de otoriterliğini arttırmaya çalıştığını görüyoruz. İdlib Operasyonu'ndan bekçilere silah kullanma yetkisinin verilmesine, şariatçıların büyük bir gözdağıyla meydanları doldurduğu Aya Sofya'nın camiye dönüştürülmesi şovundan AİHM kararına rağmen Selahattin Demirtaş'ın tutsaklığının büyük bir hukuksuzlukla devam ettirilmesine, İçişleri Bakanı Soylu'nun suçluları açıkça koruyarak tehditler savurmasından halkın seçtiği milletvekili Barış Atay'ın saldırıya uğramasına kadar birçok olay 2020'de faşizmi kurumsallaştıran adımlar arasında sayılabilir.

Ne var ki 2020’de Saray’ın tüm bu tehdit, yıldırma, gözdağı hamlelerini, Türk-İslam sentezli şovlarını, askeri operasyonlarını oya tahvil edemediğini de görüyoruz. Yıl sonuna doğru yapılan araştırmalar AKP’nin oylarının %30’lu değerlere kadar gerilediğini gösteriyor.¹ Oyların düşüşünün nedenleri ise açık: Ülkedeki derin ekonomik kriz, döviz kurlarının rekor üstüne rekor kırması, pandemi krizinin yönetilememesi, yurttışlara söz verilen maskelerin bile dağıtılamamış olması, Berat Albayrak ve Bülent Arınç gibi isimlerin AKP’den istifası ile “güçlü parti” imajının sarsılması, parti içi çatışmaların açığa çıkması...

İktidar cephesi sarsılırken ana muhalefet cephesinde ise hissedilir, etkili bir karşı koyuş ortaya koyulamıyor. Radikal çıkışlar yerine, geçtiğimiz yıl sıkça yinelendiğini duyduğumuz “AKP nasıl olsa gidici” ön kabulüyle mevcut durumun şimdilik korunması ve AKP sonrası döneme hazırlık yapılması tercih ediliyor. Hazırlık süreci içerisinde ise hem AKP sonrası dönemde işbirliğine gidilebilecek hem de olası bir seçimde ittifak kurulabilecek partiler arasında yakınlaşmalar sürüyor.

Muhalefet içinde bloklar var mı?

Değerlendirmemize önce şu notu düşerek başlayalım. Bu yazıda sol-sosyalist muhalefetin konumlanması ve diğer partilerle ilişkilerini ele almayacak; CHP, İYİ Parti (İYİP), Saadet, Deva ve Gelecek gibi “Millet İttifakı” içinde ve çevresinde kümelenebilecek, ana muhalefet cephesindeki partileri değerlendireceğiz.

Sözü edilen partilerden CHP, İYİP ve Saadet Partisi 2018 Genel Seçimleri’nde Millet İttifakı içinde yer aldılar. İYİP’in seçime girebilmesi, Saadet Partisi’nin baraj altında kalmaması ve tek başına kaldıkları durumda bu partilerin seçmenlerinin ana muhalefet blokundan kopup AKP-MHP’den oluşan Cumhur İttifakı’na

1 * <https://www.birgun.net/haber/konda-son-anket-sonucunu-acikladi-akp-de-buyuk-du-sus-320062>

** <https://www.yolculukhaber.net/metropollun-turkiyenin-nabzi-arastirmasi-tamamlandi-yuzde-57-parlamenter-sisteme-gecisi-istiyor>

kaymasının önlenmesi için CHP'nin İYİP ve Saadet'e el uzatmasıyla Millet İttifakı kurulmuştu. 2019 Yerel Seçimleri'nde İstanbul ve Ankara belediyelerinin kazanılması, Millet İttifakı'nın sürekliliğini sağlayacak bir başarı öyküsü ve ittifakın gelecekte genişleme olasılığı için bugün de bir model oluşturuyor.² Olası bir genişlemenin ilk çeperinde ise siyasetin taze partileri Gelecek ve Deva bulunuyor. Millet İttifakı ve çeperindeki bu partilerin 2020 biterkenki durumlarına yakından bakalım.

Aralık 2019'da kurulan Ahmet Davutoğlu'nun Gelecek Partisi ile Mart 2020'de kurulan Ali Babacan'ın Deva Partisi henüz tahmin edildiği kadar etkili bir çıkış yakalayamadı. Kitleler önündeki yaklaşık bir yıllık performanslarına bakıldığında, Gelecek Partisi'nin AKP örgütleri içerisinde, Deva Partisi'nin ise daha çok genç ve yeni seçmenden ilgi gördüğü söylenebilir. Bununla birlikte daha geniş kitlelere ulaşabilmek için Millet İttifakı'ndaki partilerle de dirsek temasını koruyorlar. Geçtiğimiz yıl her iki parti de CHP ile çeşitli düzeylerde görüşmelerde bulundu. Hiçbir görüşmede ittifaka ilişkin açıklamada bulunulmasa da partilerin birbirlerine yönelik olumlu ve kapsayıcı sözleri Millet İttifakı'nın genişleme eğilimini kanıtlar nitelikteydi.³

Genç, iyi eğitimli, batılı imajıyla Babacan sağ genç seçmen için

2 CHP Manisa milletvekili ve Grup Başkanvekili Özgür Özel Yol Tv'de katıldığı bir söyleşide, İstanbul belediye seçimlerini kazanmayı sağlayan ittifak modelini kara bulutların arasında beliren gökkuşağına benzetiyor. Birbirinden farklı, birbirinin içine ve işine karışmayan renklerin bir araya gelip bütünü oluşturmasına atıfta bulunarak şimdi de benzer biçimde ülkenin üzerindeki kara bulutları dağıtmak için rengarenk bir Türkiye İttifakı'na ihtiyaç olduğunu belirtiyor. <https://www.youtube.com/watch?v=pim21-IDtIs>

3 Örneğin 15 Eylül 2020 tarihindeki Kılıçdaroğlu ve Davutoğlu görüşmesinde Davutoğlu, 2015'teki koalisyon görüşmeleri sürecinde "iyi bir siyasi müktesebat"ın oluştuğunu belirterek "CHP-Milli Selamet Partisi (MSP) koalisyonu döneminden sonra iki siyasi geleneğin yaptığı ikinci önemli görüşmeydi, onun için çok önemliydi. Orada iyi bir siyasi müktesebat oluştu. Bunun korunması gerekir." demişti. (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54171891>)

9 Ekim 2020 tarihindeki Kılıçdaroğlu-Babacan görüşmesinde ise Türkiye'de demokrasi ve özgürlükler konusunda geriye gidiş yaşandığı, olumsuz gidişi durdurmanın yolunun, farklı görüşlere sahip olsalar da siyasi partilerin "demokrasi ortak zemininde buluşması"ndan geçtiği vurgusu yapılmış, bu ortak zeminin genişletilmesi için diyalog kapısının açık tutulması konusunda görüş birliğine varılması gerektiği dile getirilmişti. (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54473315>)

bir alternatif haline gelmeye başlasa da sağ kanattaki genç ve yeni seçmenlerin hali hazırda ilgi gösterdiği bir ittifak öznesi daha var: İyi Parti ve lideri Meral Akşener. MHP'den ayrılıp kendi partisini kuran Akşener bu kopuşla ülkücülüğü bir yana bırakmış değil, ama her sokağa çıkışında halkla, esnafla sohbet ederek kendine çizmeye çalıştığı “halkçı” imajıyla, partinin sosyal medya ekibinin genç iletişimini başarıyla yürütmesi sayesinde kendisini bir anne⁴ gibi sunmasıyla, İstanbul Sözleşmesi'ni savunan ve kadın mücadelesini destekleyen duruşuyla, partisini MHP'den ayırtırmayı ve iki yıldır ittifak içinde olduğu CHP tabanına kendini kabul ettirmeyi başardı.

Saadet Partisi ise Millet İttifakı ve çevresinde kümelenen partiler arasında en iddiasız olanı diyebiliriz. Sosyal medyada yürüttükleri dinamik ve dikkat çekici kampanyalarla genç kitleye hitap etmeye çalışsalar da gerçek tabanları olan islamcılar arasında oylarını arttıracak güç ve etkilerinin bulunmadığı, AKP'den yeterince oy kopartamadıkları ve büyüyemedikleri, tarikat ve cemaatlerin büyük bir kısmının kendileri yerine iktidara oy vermeyi sürdürdüğü bir gerçek.

Farklı kitlelere hitap etmeye çalışan, ilk bakışta birbirleriyle yan yana gelmesi olası görünmeyen, Kemalist, ülkücü ve islamcı çizgilerin devamı olan CHP, İYİP, Saadet, Deva ve Gelecek partileri 2021 yılına ortak bir amaç etrafında yan yana gelme hedefiyle giriyor. Peki bu farklılıkları birlikte kümelenmeye iten motivasyon nedir? “Elbette AKP karşıtlığıdır” deyip yanıtı kolayca bulabiliriz, ancak tek tek bakıldığında AKP'ye neden karşı oldukları konusunda da ortaklaşmaları olası görünmeyen bu partileri yine de bir araya getiren ne olabilir diye sorsak “Elbette iktidar arayışındır” deriz.

Ancak bu iktidar arayışının Saray'a meydan okuyarak çöküşü kendi elleriyle hazırlamayı içermediğini görüyoruz. Bunun ye-

4 Merkez-sağ kesimdeki gençler sosyal medyada Meral Akşener'e “Meral Mommy (*Meral anneciğim*)” diye sesleniyor.

rine söz konusu partiler, seçim hesaplarına odaklanmış stratejileriyle ılımlı bir geçiş sürecinin sonunda iktidarın ellerine geçmesini bekliyorlar ve seçim hesaplarına odaklanmış stratejilerin temelinde, yukarıda da değindiğimiz gibi, Cumhur İttifakı'na karşı eskisinden daha güçlü bir Millet İttifakı yaratma politikası yatıyor.

Ana muhalefet cephesinin karşısında, oy oranları azalmış olsa bile hâlâ çoğunluğu elinde tutan, ideolojik ayrışmaları olsa da fazlasıyla ortak paydası bulunan, zaman zaman karşılıklı çekişmeler, restleşmeler yaşasa da yine de çıkar birliğiyle birbirine bağlanmış bir iktidar bloku yer alıyor. Bu bağlamda başta CHP olmak üzere sözünü ettiğimiz partilerin öncelikli seçim odaklı hedefinin hem tek başına AKP içinde hem de AKP-MHP iktidar bloku içinde kopmalar yaşanmasını sağlamak olduğunu söyleyebiliriz. Millet İttifakı'nın milliyetçi kanadı İYİP'in hedefi de benzer biçimde, CHP tabanını ürkütmeden MHP'nin oylarını kendine çekebilmek ve iktidar blokunda gedikler açmak. Gelecek ve Deva partilerinin varoluşunun zaten AKP içinde bölünmeye dayandığı düşünüldüğünde bu partilerin hepsi iktidar blokunu zayıflatırken kolaylıkla birlikte hareket edebileceklerdir.

Bu beş benzemez parti, seçim dönemi ittifak politikaları gerektirirse yan yana gelecektir diyoruz. Ancak bu birliktelik yalnızca birkaç başlıkla sınırlı bir uzlaşma zemini üzerinde gerçekleşebilir. Beş partinin ortak hedefi Erdoğan ve tek adam rejiminden kurtulmak olduğundan, uzlaşma zemininin bir ayağı Erdoğan'a karşı yarışı kazanabilecek ortak bir cumhurbaşkanı adaydır.

Karşı ittifakı ve tüm muhalefet bileşenlerini bölme hedefi elbette AKP ve MHP için de geçerli. Bahçeli'nin Akşener ve diğer İyi Partililere zaman zaman yaptığı “evinize dönün” çağrısını da, Muharrem İnce'nin Memleket Hareketi çıkışını yandaş medyanın iştahla sahiplenmesini de, tüm siyasal partilere her türlü zorluk çıkartılırken HDP'nin oylarını bölebilecek yeni Kürt partilerinin kurulmasına kolaylık sağlanmasını da aynı bağlamda okuyabiliriz.

Peki muhalefet içindeki AKP-MHP'yi yıpratma ve iktidara ulaşma ortak hedefleri CHP, İYİP, Saadet, Deva ve Gelecek partilerini bir blok olarak değerlendirmemize yeter mi? Sanıyoruz ki hayır, en azından şimdilik. Karşımızda uzun vadede bir arada hareket edebilecek, ortaklıklarını süreklileştirebilecek bir blok bulunmuyor. Bu beş parti, seçimlere yönelik ortak hedefleri dışında birbirlerini fazlaca zorlayabilecek yükler de barındırıyor.

Örneğin partisinin adı Gelecek olsa da gelecekte çok geçmişle anılan Davutoğlu'nun ülkeyi batağa saplayan dış politikalarını, ülkenin en kanlı ve karanlık dönemlerinden olan 7 Haziran - 1 Kasım 2015 tarihleri arasında kendisinin başbakanlık koltuğunda oturduğunu CHP tabanının kolay kolay unutacağını sanmıyoruz. Yıllarca AKP'nin ekonomi politikalarını yöneten Ali Babacan'ın, Türkçe Olimpiyatları sahnesinden Fethullah Gülen hoca efendisini hürmetle selamlamasını da. CHP yönetimi sık sık sağa alan açan söylemleri dillendirse de tabanda bu sözlerin bir karşılığı bulunmadığı gözlemlenebiliyor. Pragmatik nedenlerle bu beş partinin bir araya gelmesi fazlasıyla mümkün görünse de bir blok olarak hareket etmeleri sanıldığı kadar kolay olmayacaktır.

Millet İttifakı'nın yeni iki partiyle genişleyip genişlemeyeceği de esas olarak, yenilenmesi öngörülen seçim kanununa bağlıdır. Pragmatizm burada devreye girecektir. Seçim koşulları gereği söz konusu partiler birbirlerine muhtaç olmazlarsa bir araya gelmelerine de gerek kalmayacaktır. Mevcut durumda CHP'nin stratejisi, tıpkı bir önceki genel seçimlerde olduğu gibi, muhale-

fet kanadının olabilecek en fazla oyu almasını sağlamaktır. Bunun için geçen seçimde İYİP'e açtığı alanı bu dönem de Gelecek ve Deva partileri için açabilir. Ancak, örneğin seçim kanunda yapılacak bir değişiklikle ittifak politikasının tamamen kaldırılması ya da genel %10 barajının ittifak içindeki her parti için %5'e çekilmesi gibi bir durumda, Deva ve Gelecek partilerinin ittifak içinde yer almalarının herhangi bir anlamı olmayacaktır.

Uzlaşma zeminleri

Bu beş benzemez parti, seçim dönemi ittifak politikaları gerektirirse yan yana gelecektir diyoruz. Ancak bu birliktelik yalnızca birkaç başlıkla sınırlı bir uzlaşma zemini üzerinde gerçekleşebilir. Beş partinin ortak hedefi Erdoğan ve tek adam rejiminden kurtulmak olduğundan, uzlaşma zemininin bir ayağı Erdoğan'a karşı yarışı kazanabilecek ortak bir cumhurbaşkanı adayıdır.

Söz konusu partiler bugüne kadar birçok kez “cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi”ne ilişkin eleştirilerini ve Erdoğan'ın hem parti başkanlığı hem cumhurbaşkanlığı görevinde bulunmasının sakıncalarını dile getirdiler. Ancak Erdoğan'a alternatif olup rejimi dönüştürmenin yolunu açacak cumhurbaşkanı aday olarak henüz bir isim üzerinde anlaşılmış değil.⁵

Bununla birlikte muhalefet kanadının Erdoğan'ın karşısına tek aday mı, yoksa birden fazla mı aday çıkaracağı da henüz netleşmiş değil; ancak 2018 seçimlerinin aksine genel eğilimin ortak tek aday çıkarmak yönünde olduğu ve ilk turda seçimin kazanılmasının hedeflendiği söyleniyor. Ancak bu iddialara rağmen seçimler ufukta görününceye kadar da ne adaylık stratejisinin ne de bir aday isminin netleşmesi beklenebilir.

Ortak aday belirlendiğinde, ortak aday destekleyecek tüm partilerin onaylayacağı bir protokol hazırlanması öngörülüyor.

5 Bu noktada Abdullah Gül adının dönem dönem adaylık için zikredilmesi, dahası bunun Kılıçdaroğlu tarafından da olası bir seçenek olarak masada tutulması ve “Gül'den neden korkuyorlar” diyerek savunulması muhalefetin en büyük çaresizliklerinden biri olsa gerek. (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54112783>)

Saray Rejimi çöküş evresine girdi ve öyle ya da böyle yıkılacak. Nasıl ve kimin eliyle yıkılacağını zaman ve en çok da halkın iradesi gösterecek. Ancak asıl zorluk yıkımdan sonraki kuruluş sürecinde başlayacak. Bu süreci belirleyen ise yeni bir ülkeyi kimlerle ve hangi ortak hedefler etrafında kuracağımız olacak.

Bu protokolün içeriği kuşkusuz muhalefetteki partilerin uzlaşma zemininin yazılı metni haline gelecek. Devlette şeffaflığın ve yargı bağımsızlığının sağlanması gibi üzerinde uzlaşılacak çeşitli alt başlıkların somutlanarak protokolde yer alması olasıdır, ancak bu protokolün birinci maddesinin “parlamentar sistem dönüş” olacağı neredeyse kesindir. Genişletilmiş Millet İttifakı’nın rejim dönüşümünü destekleyecek uzlaşma zemininin üzerinde yükseleceği ikinci ayağı güçlendirilmiş parlamentar sistem olacaktır.

Saray Rejimi’yle mücadelenin sınırları

CHP, İYİP, Saadet, Deva ve Gelecek’ten oluşan muhalefet cephesinden bakınca Saray Rejimi’nin alamet-i farikası olan başkanlık sisteminden parlamentar sisteme geri dönüş, AKP’nin 18 yılda yarattığı yıkımı tersine çevirmek için yeterli bir adım olarak görülüyor olsa gerek. Ancak AKP’yle gerçek bir hesaplaşmaya girmeden, en tepeden en aşağıya kadar yolsuzlukların, haksızlıkların, insanlığa karşı işlenen suçların sorumlularını yargı önüne çıkarmadan onun yarattığı ekonomik, toplumsal ve

siyasal tahribatı telafi edebilmek mümkün değil. AKP'nin içinden kopmuş ve 18 yıllık tahribatın önemli bir kısmında bizzat emeği olan Babacan ve Davutoğlu'nun kendi kendilerine bedel ödetmek gibi bir dertlerinin olduğunu söylemek de pek akla yatkın değil.

Bu nedenle Babacan ve Davutoğlu'nun AKP'dan hesap sormaktan kaçması kendi açılarından anlaşılabilir. Ancak AKP sonrasına atıfla “devr-i sabık yaratmayacakları”nın sinyallerini veren Kılıçdaroğlu'nun kendi tabanının önemli bir kesimi tarafından Cumhuriyet değerlerine ihanetle suçlanması işten bile değildir. Hesap sormaktan kaçan bu yaklaşım, söz konusu muhalefetin Saray Rejimi'ne karşı gerçek bir mücadele vermesinin de sınırlarını ortaya koymuş oluyor.

Rejimle mücadele boyutuna ilişkin önemli bir başka sınırlama ise CHP, İYİP, Saadet, Gelecek ve Deva partilerinin tümünün sermayeyle uyum içinde politikalar geliştiriyor olması. 2020'nin akıllarda kalan politik iddialarından biri olarak CHP Genel Sekreteri Selin Sayek Böke'nin dile getirdiği “Kamulaştıracacağız”⁶ sözleri de, sonrasında kendisinin de açıklamak zorunda kaldığı üzere yalnızca, dünya çapında en çok kamu ihalesi alan 10 şirket arasındaki beşli çeteyi⁷ kapsıyor. Yapmak zorunda kaldığı bu ek açıklamayla CHP böylece, düzenle mücadelesini yeşil sermayeyle sınırlı tutacağını geleneksel burjuvaziye bildirmiş oluyor.

6 Selin Sayek Böke: ““Vatandaşın emek emek alınteriyle biriktirdiği vergileri, bu aile şirketi mekanizmasıyla paylaşmayı gönülden ortak olmuş 5 tane müteahhitlik şirketinden bahsediyoruz. Bunlar rantçı, yandaş, hatta bir adım daha öteye gidelim talancı bir zihniyetin temsilcileri. Dolayısıyla, kamulaştırma faaliyetleri bir siyasi iradedden geçiyor. Nasıl ki Kamu Özel İşbirliği adı altında rantçı-yandaş şirketlerle halkın kaynaklarını paylaşmış olmak bir siyasi iradeydi ise biz de benzer şekilde yapacağız. Elbette hukuk çerçevesinde yapacağız ama siyasi iradeyle yapacağız.” (<https://ilerihaber.org/icerik/chpli-selin-sayek-boke-turkiyenin-kaynaklarini-rantla-yiyen-5-sirketi-kamulastiracagiz-117196.html>)

7 AKP iktidarının kamu ihaleleriyle yüz milyarlarca lira aktardığı inşaat şirketleri Limak, Cengiz, Kolin, Kalyon ve MNG, dünyada kamudan en çok ihale alan ilk 10 şirket arasında yer alıyor. (<https://www.evrensel.net/haber/422022/dunyada-en-cok-kamu-ihalesi-alan-10-sirketten-5i-turkiyede>)

Akşener her ne kadar kitle iletişiminde halka yakın konumlanmayı, küçük esnafın derdini dinler görünmeyi tercih etse de İYİP'in temel ekonomi politikaları da sermaye ve patronları desteklemeyi içeriyor.⁸

Erdoğan ve dava arkadaşları, yaklaşık 20 yıl önce “adil düzen” yanlısı Refah Partisi'nden ayrılıp AKP'yi kurduklarında temel motivasyonlarından biri ABD emperyalizmiyle yakın işbirliği içinde olmak ve neoliberal politikaları ülkede rahatlıkla uygulayabilmektir. AKP, sermayeyle kuracağı ilişkiler uğruna böyle bir kopuş yaşasa da Milli Görüş çizgisi ne o gün sermayeden tamamen kopuktu, ne de bugün. Örneğin Saadet Partisi Genel Başkanı Temel Karamollaoğlu sermaye sahiplerinin ülkeyi terk etmesini büyük bir kayıp olarak nitelendiriyor,⁹ 2021 yılı asgari ücret miktarı belirlenirken önerisini patronları da gözetecek sunuyor: “İşverene de fazla bir yük yüklememek için asgari ücretten vergi alınmaması, buradaki primlerin devlet tarafından karşılanması gerekir.”¹⁰

Deva Partisi de, Babacan'ın geçmiş Ekonomi Bakanı kimliğiyle, söylemlerinde sermayeyle ilişkilerini belirginleştiriyor. Parti programlarının “Ekonomi” alt başlığında sermayenin beslenip büyütüleceği, özelleştirmelerden ödün verilmeyeceği açıkça ifade ediliyor.¹¹ Benzer biçimde Gelecek Partisi'nin parti prog-

8 2018 Genel Seçim Beyanı'nda belirttikleri üzere: “Vergi, yarım, dış ticaret ve teşvik mevzuatı sade, basit, anlaşılır ve uygulanabilir hale gereceğiz ve bu sayede yabancı ve yerli sermaye için güvenilir ve öngörülebilir bir yarım ortamı sağlayacağız. (...) Ülkemizin uluslararası finansal sisteme entegrasyonunu güçlendireceğiz. Sermaye hareketlerinin serbestliğini, gerek yabancı yatırımcıların gerekse yurtiçinde yerleşik yabancı para tasarruf sahiplerinin haklarını koruyacak şekilde sürdüreceğiz.” (https://iyiparti.org.tr/assets/pdf/se-cim_beyani.pdf)

9 Temel Karamollaoğlu: “Sermaye ülkeyi terk ediyor. O sermayeyi faaliyet alanında kullanacak olan fikir sahipleri de gidiyor.” (<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kilicdaroglu-karamollaoğlu-davutoglu-asiad-genel-kurulunda-bir-araya-geldi-1705457>)

10 <https://www.dunya.com/gundem/saadet-partisi-lideri-karamollaoğludan-asgari-uc-ret-onerisi-haberi-603012>

11 “İstikrarlı bir finansal yapının olmazsa olmazı etkin ve sağlıklı işleyen bir sermaye piyasasıdır.”

“Özelleştirme uygulamalarını sınırları yasalarla çizilmiş bir çerçevede içerisinde, hazırlık, karar alma, ihale ve uygulama süreçleri her katılımcıya açık rekabetçi ve şeffaf bir şekilde yürüteceğiz.”

ramının ekonomi bölümü de AKP'nin neoliberal politikalarından çok da farklı olmayan ilkelerini ortaya koyuyor.¹²

Yukarıdaki örneklerin de gösterdiği gibi sermaye neyi emrederse onu yapmaya hazır olduğunu her durumda ispatlayan bu beş partinin, sermayenin çıkarlarını sarsacak herhangi bir halkçı ayaklanmaya karşı ılımlı bir geçişi tercih edecekleri gün gibi açık ve bu durum, Saray Rejimi'ne karşı verilecek sıkı bir mücadelenin önündeki belki de en büyük engeli oluşturuyor.

Yeni Türkiye'yi kim kuracak?

Bir kez daha yineleyelim. Saray Rejimi çöküş evresine girdi ve öyle ya da böyle yıkılacak. Nasıl ve kimin eliyle yıkılacağını zaman ve en çok da halkın iradesi gösterecek. Ancak asıl zorluk yıkımdan sonraki kuruluş sürecinde başlayacak. Bu süreci belirleyen ise yeni bir ülkeyi kimlerle ve hangi ortak hedefler etrafında kuracağımız olacak. Bu noktada kadın hareketi, ekoloji hareketi gibi kendi direniş başlıkları mutlaka Saray Rejimi'nin politikalarına gelip dayanan toplumsal muhalefetin çeşitli kesimleriyle birleşik mücadele ekseninde yan yana gelmek mümkün ancak CHP, İYİP, Saadet, Deva ve Gelecek partilerinin uyumlu, ılımlı, az sancılı bir geçiş süreci vaat etmesi, "İntikam almayacağız, devr-i sabık yaratmayacağız" sözleri vermesi, demokrasiye sahip çıkar görünmeleri, seçimlerde Kürtlerin de desteğini alabilme olasılığını koruyabilmek için HDP'ye yapılan operasyonları hukuk dışı ilan etmeleri¹³, özellikle Deva ve Gelecek'in milli

(<https://devapartisi.org/temel-metinler/parti-programi>)

12 "Bu ilkeler ışığında izleyeceğimiz ekonomi politikalarında mülkiyet ve girişim hakları korunacak, sözleşme özgürlüğü sağlanacak ve bireysel sorumluluk esas alınacaktır. Partimiz kurallı serbest piyasa ekonomisini benimser."

"Yapılacak fizibilite çalışması sonucunda kamuda faaliyetlerine devam etmesine gerek olmadığına karar verilen işletmeler, faaliyette bulundukları sektörlerde rekabet aksaklığına neden olmayacak şekilde özel sektöre devredilecektir. Özelleştirmede esas ilke teşebbüslerin özel sektör eliyle faaliyetlerine devam etmesi olacak, kamuya gelir kazandırma gibi tek bir amaç hedeflenmeyecektir."

(https://gelecekpartisi.org.tr/uploads/kurumsal/Gelecek_Partisi_Program.pdf)

13 <https://www.evrensel.net/haber/414929/gelecek-partisi-deva-ve-spden-hdp-operasyonu-iliskin-aciklama-geldi>

görüştten sonra çıkardıkları ikinci gömleğin geçmiş yüklerinden kurtulmak için kurduğu “normalleşme, kucaklaşma, yaraları sarma” öğelerini içeren pozitif dil, yükselen toplumsal muhalefetin bir kısmını soğurma, kendine eklemleme, ilerici bir hamlenin önünü kesme gibi etkiler doğurabilir, ki aslında söz konusu partilerin tüm bu söylemlerinin arkasındaki motivasyon tam da budur: tepkiyi soğurma, devrimci bir yıkıcı iradeyi sönmölendirip kuruculuğu kendi payına saklama. Çünkü bu partiler de en az AKP kadar toplumsal ayaklanmalardan, emekçilerin, ezilenlerin “sokağa dökülmesi”nden korkmakta, ilerici bir atılımın AKP’yle birlikte kendi sonlarını da getireceğini bilmektedirler. O nedenle ki dönem dönem “Sağ-sol kavramlarıyla 21. yüzyılın sorunları çözölmez”, “İdeolojiler bitti”, “Oyuna gelmemek için protesto etmedik” benzeri sözlerle halkın tepkisini törpöllemeye çalışmaktadırlar.

Bu yazıda 2021’e girerken ana muhalefet cephesindeki bir araya geliş olanaklarını ve sınırlarını ele almaya çalıştık. Görölyoruz ki CHP, İYİP, Saadet, Gelecek ve Deva partileri AKP’nin yıkılışına katkıda bulunacak bir güç oluştursa bile mevcut düzene ve sermayeye entegre politikaları nedeniyle AKP sonrası dönemde halkçı ve iyi bir seçenek yaratamaz, halkın derdine deva olamaz, saadet içinde bir gelecek de sunamaz. Saray Rejimi’ni alt edecek, sorumlulardan hesap soracak, eşit, özgür, laik, adil, sömürünün olmadığı bir ülkeyi yaratacak irade, ancak ve ancak kurucu sosyalist perspektif ışığında oluşturulabilir.

Eski Yıldan Yeni Yıla: Sosyalist Harekette Durum Saptaması

DOĞAN ERGÜN

Nasıl, temel ile üstyapı arasında bir belirleme-belirlenme ilişkisi varsa, siyasette de “yeni”nin cüretkar şekilde kendini ortaya atabilmesi için zeminde bir sarsıntı gerekiyor. Altüst oluşların meydana gelmesi, eski aktörlerin güç kaybetmesi ve yenilerinin destek kazanması ancak kimi koşulların bir araya gelmesine bağlı.

Dönüşümü zorlayan koşulların ortak paydasını, geniş ölçekli bir güven yitimine eşlik eden siyasi kriz olarak tarifleyebiliriz. Söz konusu güven bunalımı pekâla şiddetli bir ekonomik yıkım tarafından tetiklenebileceği gibi, alenileşmiş bir yolsuzluk dalgası, ülkenin uluslararası ilişkilerinde meydana gelen radikal bir değişiklik, savaş, iç savaş veya işgal hali gibi nedenlerden de kaynaklanabilir. Türkiye’nin yaklaşık son yüz yıllık siyasi tarihi düşünüldüğünde, bütün tükeniş ve filizleniş öykülerinde bu saydıklarımızın hemen hepsinin etkili olabildiği görülmektedir. Hatta, memleket toprakları, başbakanı idama götürecek, iktidardaki siyasi partinin oy oranını yüzde 1’lere düşürecek, rejim değişikliklerini zorlayacak bir radikalizme de alan açmıştır.

Makalemizin konusu sosyalist hareketin durumu ve olanakları, kipimiz de “şimdiki zaman” olduğuna göre, her iki düzlem için de gözlem ve değerlendirmelere yer açmak gerekecek. Ancak yazıya, “yeni bir siyasi gücün oluşması” çerçevesinde başlamış olmamız ipucu vermiş olsa gerek; makalenin etrafında dolanacağı ana soruları, “Sosyalist siyasetin kitlesel bir güce erişebileceği ortam var mı; varsa, sosyalistler bu olanağın ne kadar farkında?” şeklinde belirlemiş bulunuyoruz.

Yalnız geçerken bir soruya daha yanıt vermemiz gerekecek. Halihazırda mevcut ideolojik/siyasi akımların en köklülerinden biri olan sosyalizmi, halk için “yeni” bir seçenek haline getirebilmek mümkün mü?

Bir kere, siyasette yeni gibi görünen tüm fikir ve aktörlerin aslında yerleşik ve köklü kimi ideolojik dayanaklara sahip olduğunu teslim etmeliyiz. ABD’de “yeni” bir siyasi ekol olarak Trumpizm, Türkiye’de AKP ve Saray Rejimi, Fransa’da İkinci Savaş sonrası toparlanmaya önayak olan Gaullizm, Yunanistan’da daha birkaç yıl önce çok ciddi bir dalga yaratan Syrizacılık... Tüm bu örnekler kökleri Bonapartizm’den faşizme, muhafazakârlıktan sosyal demokrasiye kadar uzanan bir dizi “eski” ideolojinin (*veya siyasal akımın*) mevcut koşullarda yeniden üretilmesi ile yükseleşmiştir. Siyaset alanında boy gösteren aktörler, mücadele içerisinde kendilerini kök ideolojilerini propaganda ederek öne çıkarmazlar. Kitlelerin ilgilendiği de çoğu zaman o kök ideolojiler değil, mevcut koşullardaki taraflaşmada/yarılımda kimin nasıl alternatifler üretebildiği, kimlerin kendi sorunlarını güçlü biçimde temsil edebildiği gibi soru veya sorunlardır. Bu, Rusya’dan Latin Amerika’ya ve Asya’dan Avrupa’ya kadar, tarihsel örnekler bakımından “sosyalizm” cephesi için de geçerlidir. Bir ayağını sağlam bir ideolojik tarihsel birikime dayamış, diğerini ise mevcut koşulları dönüştürmek için olabildiğince özgür bırakmış, halkının içinde bulunduğu toplumsal/siyasal/ekonomik krize müdahale edebilmiş sosyalistler “yeni”yi, serpilip gelişeni temsil edebilir, etmişlikleri vardır.

Sosyalizmin kitlesel bir güce eriştiği dönemeçler

Ya Türkiye’de?

Siyasi tarihimiz irdelendiğinde, sosyalist hareketin kendisini toplumun geniş kesimleri için bir alternatif haline getirebildiği veya getirme potansiyeli taşıdığı iki dönemeçten söz edebiliyoruz. Bunlardan ilki, Kurtuluş Savaşı dönemidir. 1917’de Rusya’da iktidarı fethetmiş, emperyalizme karşı mazlum hakların, egemenlere karşı işçinin ve köylünün bayraktarlığını üstlenmiş, devrimin hemen ardından tüm gizli uluslararası anlaşmaları feshettiğini duyuran, Türkiye’de süregiden kurtuluş ve yeniden kuruluş mücadelesine destek veren Bolşeviklerin bizim coğrafyamızı da sarsmamış olması zaten beklenemezdi. Bolşevizm her ne kadar “dışsal” bir faktör gibi görünse de, etkisini derinleştiren ve zaman içinde Türkiye’de yerleşmekte olan yeni iktidar için sosyalizmi tehdit haline getiren potansiyelin ortaya çıkması, memleketin içinde olduğu kriz halidir. Yıllardır savaşımlardan ve toprak kaybından yorulmuş, yoksullaşmış, Saray iktidarının ihanetine uğramış bir ülke halkının kurtuluş özlemi ile hemen yanı başında yükselen devrimin zamansal denk gelişi, “dışsal” sayılabilecek bir ideolojik-siyasi çizgiyi dahi meşru bir alternatif haline getirebilmiştir.

Bu meşru alternatif, öyle ya da böyle, yeni kurulmakta olan bir ülkenin hangi temellere dayanması gerektiği, dünya ve bölge denklemine nasıl ayakta durabileceği, hangi kesimlerin siyasi temsiliyetinin önemli olduğu gibi başlıklarda komşuda meydana gelmiş devrimi örnek göstererek bir dizi önerme geliştirebilmiştir. Yani, yeni bir söz ve iddia ortaya atabilmiştir. Genç Cumhuriyet’in yeni iktidarının, bu alternatifin ete kemiğe kavuşmaması, kitlesel bir güç haline gelmemesi için hızlı adım attığını biliyoruz. Mustafa Suphi ve yoldaşlarının katledilişi, ardından uzun yıllar uygulanan baskı politikası, sosyalist/komünist olarak bilinen kimi kadroların düzen tarafına devşirilmesi gibi bir dizi yol ve yöntem devreye sokularak, sosyalizmin önü bir süreliğine kapatılmıştır.

İkinci örnek ise 1960-1980 arasındaki dönemi kapsamaktadır.

Düzen aktörlerinin 1960 darbesiyle sonuçlanan kanlı hesaplaşması, derin bir siyasi krizin varlığını anlatmaktadır. Siyasi sarsıntının yanı sıra, Türkiye'nin uluslararası denklemde yerleşeceği eksenin belirlenmesi ve kalkınmanın nasıl sağlanacağı gibi makro sorunlar, kırdan kentlere doğru yaşanan göç dalgası ve proleterleşme, Köy Enstitülerinden üniversitelere eğitim kurumlarının desteklediği entelektüel canlanma ve nihayet 1961 Anayasası'nın örgütlenme özgürlüğüne açtığı alan bir araya geldiğinde “yeni”yi çağıran koşulların oluşmakta olduğunu tespit edebiliyoruz. Yön ve Ant dergilerinin yayın hayatına başlaması, Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) ve Devrimci İşçi Sendikaları'nın kuruluşları, üniversite gençliğinin Fikir Kulüpleri çevresinde hareketlenmesi, TİP'in TBMM'ye temsilci gönderebilmesi gibi gelişmeler, sosyalizmin giderek kitlesel bir güç, hakiki bir siyasi alternatif olarak yükselmesini sağlamıştır.

Bu örnekte de, siyasi bir krize, bir kırılmaya şahit oluyoruz. Ancak krizi sosyalizm için üzerine binebileceği bir dalga haline getiren şey bu kez toplumsal devinimi, gençlik ve aydın dinamizmiyle birleşen proleterleşme olmuştur. İlk döneminde TİP'le anmamız gereken bu şekillenme, tarihimizde sosyalist fikirlerin en geniş kesimlere ulaşabildiği yaklaşık 20 yıllık bir süreci beraberinde getirmiştir. Bu dönemin özellikle ilk yarısında, sosyalistler, tarihsel pozisyonlarını ülkenin yeni koşullarına adapte ederek, emperyalizmden kalkınma sorununa, köylülükten Kürt meselesine, kültürel gelişmeden eğitime bir dizi alanda iddia sahibi olmuştur. Hatta, Kurtuluş Savaşı'nı takip eden yıllara nazaran, 1960'larda sosyalist hareketin Türkiye gündemini belirleyen bir dizi çıkışa imza atabildiği de bir gerçektir.

Öyleyse, bu bölümün başındaki soruyu tekrar soralım. Türkiye'de sosyalizm “yeni” bir siyasi alternatif haline hiç gelebilmiş midir? Yanıtı: “Evet gelmiştir”.

Rüzgar ve dalga tamam, ya yelkenli?

Gelelim bugüne...

2020'den 2021'e geçerken sosyalizmin kitlesel bir güç haline gelebilmesine olanak sağlayacak, zemin hazırlayacak bir ortamın mevcut olup olmadığı sorusuna yanıt arıyoruz.

Öyleyse ilk olarak, memlekette geniş halk kitlelerini etkileyen toplumsal-siyasal-ekonomik bir çalkalanmanın varlığını tartışmamız gerekiyor.

Bu yazının iddiası, Türkiye'nin bir yol ayrımına doğru hızla ilerlediği yönünde. Pandemi etkisiyle geçen 2020'nin ardından ülke, Saray Rejimi'nin kaderinin belirleneceği bir dönemece doğru gidiyor. Tamam mı, devam mı?

Rejimin siyasi temsilcileri devlet olanaklarını, kanun hükmünde kararname yetkisini ve TBMM'deki sayısal gücü, esasen, olası bir iktidar değişikliğine engel oluşturacak hamleler veya planlar için kullanıyor.

İdeolojik çerçeve kabaca, "Küresel güçler, Türkiye'de bir iktidar değişikliği istiyor" olarak belirlendi. Millicilik-küreselcilik şeklindeki, bir yanıyla fazlasıyla manipülatif, bir yanıyla da sahte ayrım, Saray Rejimi'nin bekası için verilen mücadelenin taşıyıcı tezi haline getirildi. Sokak ve sosyal medya gibi toplumsal mücadelenin üzerinde yükseldiği/yükselebileceği zeminlere; merkezi devlet aygıtı dışı yönetim pratiğinin sergilendiği belediyelere; basın, kültür-sanat alanı, kitle-meslek örgütleri gibi toplumsal muhalefetin tezlerini üreten merkezlere müdahaleler bu tezle gerekçelendirildi.

Klasik siyaset kuramında "insan öldürmek/özgürlüğünü elinden almak, para basmak ve ülkeler arasında resmi ilişkiler kurmak" gibi yetkilerin devletlerin tekelinde olduğu varsayılır. Parti ile devletin iç içe geçtiği Saray Rejimi'ni yönetenler, tekelleştirdikleri yetkilerin sayısını artırma eğiliminde. Rejimin müdahale ettiği alanlara baktığımızda, iktidar tarafından izlenen politika-

lara tepki göstermek ve/veya alternatif politikalar önermek ve/veya yönetim pratikleri sergilemek olarak genelleştirilebilecek “siyaset” kavramı üzerinde bir egemenlik kurma arayışı olduğunu açıkça görebiliyoruz. Rejim, kendi temsilcileri dışındakilerin siyaset üretmesini veya uygulamasını istemiyor. İdeolojik çerçevedeki katılık da tüm siyasi aktörlere, içinde hareket edebilecekleri sınırları gösteriyor.

Rejimin, olası bir iktidar değişikliğini önleme mahiyetindeki hamleleri, siyaset tekeli oluşturma çabalarına indirgenemez elbette.

İşin mali ve güvenlik boyutları da dikkat çekici düzeyde... İlkinе ilişkin en ciddi düzenleme, Türkiye Varlık Fonu’nun (TVF) kurulması oldu. Denetimden muaf tutulan Türkiye Varlık Fonu, tüm önemli gelir kalemlerinin Saray’a aktarılma mekanizması olarak işlev gördü. Dahası, Kamu Özel İşbirliği projeleri, usulsüz şekilde yürütülen kamu ihaleleri ve bunlara Hazine’den aktarılan milyarlarca lira, rejime göbekten bağlı sermaye kesiminin oran-tısız şekilde güçlenmesini beraberinde getirdi. Pandemi süreci, sermaye sınıfının genel olarak elini rahatlatacak, pastadan aldığı payı hep daha fazla artıracak politikalarla karşılanırken, yandaş sermayenin palazlandırılması da olası bir iktidar krizine karşı sigorta olarak işlev gördü.

Yalnız mali tedbirler değil, Saray’ı koruyacak “güvenlik” politikaları da devreye sokuldu. Kolluk kuvvetlerine sağlanan olağanüstü yetkiler, bunların hoyratça kullanılması ve ordunun da olabildiğince siyasallaştırılması hep bu bağlamda değerlendirilmeli. Fiili ya da potansiyel bir “tehdit” olarak görülen toplumsal dinamiklerin (*emekçi, genç, kadın ve Kürt dinamikleri*) irili ufaklı tüm eylemlilikleri, daha büyük bir kalkışmayı tetikleme korkusuyla bastırılmaya çalışıldı.

Yukarıda çok özet haliyle sıraladığımız tüm adımların tek bir anlamı bulunuyor: Rejim bir hesaplaşmaya hazırlanıyor.

Halkın pandemi karşısında korunaksız bırakılması, emekçilerin

yaşadığı ağır ekonomik yıkım, gençlik ve kadın düşmanı politikalar... Tüm bu faktörlerle birlikte, iktidarın toplumsal meşruiyetinin giderek azalması “Hesaplaşma vakti” algısını şiddetlendiriyor.

Geçmişteki kırılma dönemlerinden farklı olarak saptanması gereken, iktidardaki gücün, hafifsenmemesi gereken bir toplumsal desteği halen elinde tuttuğu ve bunun ötesinde, mali-militer baskı aygıtlarının denetimi bakımından da daha önceki dönemlere kıyasla avantaj sahibi olduğudur. Öte yandan, bu görece avantajlar, Saray Rejimi’nin kurumsal bir istikrara dayanmadığı ve dayanamayacağı gerçeğiyle birlikte düşünüldüğünde kırılma katsayısı artmaktadır. İktidar ve iklim sertleşmekte, sert olan kırılmaya açık hale gelmektedir.

Bu tabloya eşlik etmesi gereken bir diğer veri, üretim ilişkilerindeki dönüşümle beraber ilerleyen toplumsal devrim olmalı.

Gerek bu satırların yazarı, gerekse diğer Komünist yazarları ve derginin ait olduğu hareket, en genel niteliği “güvencesizlik” olan kentli bir emekçi kesiminin, toplumsal-siyasal yaşamda ağırlığının

İlk olarak, memlekette geniş halk kitlelerini etkileyen toplumsal-siyasal-ekonomik bir çalkalanmanın varlığını tartışmamız gerekiyor. Bu yazının iddiası, Türkiye’nin bir yol ayrımına doğru hızla ilerlediği yönünde. Pandemi etkisiyle geçen 2020’nin ardından ülke, Saray Rejimi’nin kaderinin belirleneceği bir dönemece doğru gidiyor. Tamam mı, devam mı?

artmakta olduğunu defalarca dile getirdi. Çalışma ortamında, yaşadığı mekanda veya gelecek hayallerinde kendisine güven verecek koşulların oluşmadığını gören, “yoksunluğu” yalnızlık hissiyle katmerlenen, aldığı eğitimi ve dünyayla iletişimini göz önünde bulundurarak idame ettirmeye çalıştığı hayatı hak etmediğini düşünen milyonlarca emekçiden söz ediyoruz.

2020, bu kesimler için yukarıda saydığımız tüm olumsuzlukların daha da derinleştiği bir yıl olarak geçti. En yoksullar onlar değildi ama en yoksun hissedenler onlardı. Borç biriktirenler, “kötü günler” için kenarda köşede ne varsa tüketen, bir yıl değil birkaç ay sonrasını dahi göremeyecek hale gelenler... 1950’lerle başlayan proleterleşmenin, milyonlarca emekçi için daha önce alışık olmadıkları hayat koşullarını ve buradan hareketle yeni örgütlenme ve siyaset arayışlarını dayatması örneğinde olduğu gibi, bu kez de bir önceki kuşaklardan edindikleri deneyimle örtüşmeyen ve doğal olarak yeniyi zorlayan bir dip dalganın yaşanmakta olduğunu tespit edebiliyoruz. Örgütlenme ve siyasete katılım biçimleri, ortak çıkarların belirlenmesi, söz ve taleplerin üretilmesi gibi pek çok başlık, yeni yanıtlar üretilmesi gereken sorularla dolu.

Bu durumda, bir sorumuza daha yanıt bularak ilerliyoruz. Siyasi-toplumsal ortam kırılmalara gebe: Hava rüzgarlıdır. Öncekinden farklı da olsa bir proleterleşme süreci yaşanmaktadır: Deniz dalgalıdır.

Peki, sosyalist hareketin, rüzgar ve dalgadan istifade edebileceği bir yelkenlisi var mıdır?

Kuvvet kaybının kaynakları

2020’den 2021’e geçerken sosyalizmin cismen kapladığı alanı hesap etmekte bir hayli zorlanıyoruz. 1920’ler ve 1960’lar gibi örneklerle kıyaslandığında, bugün sosyalizmin, ülkenin düşünce dünyasını belirleyen bir kutup olabildiğini söylemek bir hayli güç. Son on yılın kitlesel göçlere neden olan çatışmaları ve kü-

resel ekonomik bunalımlara eklenen pandeminin derinleştirdiği uygarlık krizine rağmen, sosyalizmin kurucu bir düşünsel kuvvet haline gelemediğini tespit etmeliyiz.

Türkiye özelinde konuşacak olduğumuzda, örneğin eğitim ve akademi gibi Türkiye’de sol-entelektüel birikimin motor gücü olarak sayılabilecek bir alanın son 40 yılda yaşadığı erozyon düşünsel kuraklığın nedenlerinden biri olabileceği söylenebilir. Ancak yetmez...

Sosyalist hareket, yukarıdaki örneği kapsayan ve hatta başka eksiklerin de köklerini bulabileceğimiz iki önemli sıkıntıyla karşı karşıya.

Bir siyasi hareket, önemseddiği soru veya sorunlar kadar çözüm üretebilir. Sosyalistler Türkiye’de son 40 yıldır, kendi sorunlarıyla uğraşmakta, birkaç on bin kişi arasındaki tartışmalara odaklanmaktadır. Bir kısmını, 1980 askeri darbesi ve 89-91 karşı devrim sürecinin etkilerine havale ederek anlayışla karşılayabileceğimiz bu eğilimin, yaklaşık olarak son 25 yılda da devam etmesini kabullenmek mümkün değildir. İdeolojik-siyasi üretim, ancak büyük olanı, evrensel olanı dert edindiğinde, iktidar hedefiyle yoğrulduğunda kitlesel bir ölçeğe kavuşabilir. Düzenin tüm kurumlarıyla “büyük anlatıyı” terk etme çağrıları yaptığı bu uzun dönemde, sosyalist hareketin ilgi alanını kendi içine yönelterek büzüşmesi, düşünsel üretimini kısırlaştıran başlıca etkidir.

Buradan, ilkiyle de elbette ilintili olan ikinci önemli sıkıntıya geçebiliriz. Daha önce, bir siyasi hareketin, bir ayağını sağlam zemine basıyor olmasının diğer ayağına hareket serbestisi kazandırabileceğini, daha doğrusu kazandırması gerektiğini belirtmiştim. Türkiye deneyiminde yaşanan ise tersi olmuştur. Sağlam görünen ayak, diğerini kendine bağımlı hale getirmiş, hareketsizliğin açıklaması haline dönüşmüştür.

Bu noktayı bir örnekle açmak gerekiyor.

Özet haliyle sıraladığımız tüm adımların tek bir anlamı bulunuyor: Rejim bir hesaplaşmaya hazırlanıyor. Halkın pandemi karşısında korunaksız bırakılması, emekçilerin yaşadığı ağır ekonomik yıkım, gençlik ve kadın düşmanı politikalar... Tüm bu faktörlerle birlikte, iktidarın toplumsal meşruiyetinin giderek azalması “Hesaplaşma vakti” algısını şiddetlendiriyor.

Yukarıda, sosyalistlerin bu topraklarda bir iktidar alternatifi haline gelmeye en yakınsadığı momentlerde öne çıkan siyasi motiflerden birinin “emperyalizmle mücadele” olgusu olduğunu vurgulamıştım. Yine bu makalede, bugün siyasi iktidarın kitleleri safına çekerken sırtını “Küresel güçler Türkiye’de iktidarın değişmesini istiyor” tezine dayadığını ifade etmiştim. Yani, sosyalizmin antiemperyalist bir hareket olarak yükselmesinin yarattığı deneyim, diyelim ki orada biriken düşünsel kuvvet ve sağlamlık, kendisi emperyalistleşen ve dahi “antiemperyalizm” kavramını tabii ki lafzi düzeyde dahi olsa sahiplenilen bir iktidarın varlığında felçe varan bir kafa karışıklığına yol açmıştır. Yeni koşullara rağmen kimi aktörler halen sosyalist hareketi ilerletecek rüzgarı antiemperyalizm olarak görmeye devam etmiş ve işi adlı adınca emperyalistleşen iktidarın kimi adımlarını destekleyecek bir mertebeye vardırılmışlardır. Bu arada, sağlam ayağını da yerinden ettirmeye meyletmiş olanlar, emperyalizme yedeklenenler de çıkmıştır ve sosyalist hareket bir bütün olarak ne yapacağını bilmez hale düşmüştür. Bir yanda, kapitalizm karşıtlığından arındırıldığında yayılmacı

emellerin oyuncağı haline dönüşüveren “antiemperyalizm” ve “küresel güçler” söylemi; diğer yanda birtakım hesaplar uğruna emperyalist merkezlerden beklenti içine giren liberal basınç pek çok sosyalistin başını döndürmeye yetmiştir. Zaten kimlik kartımızda antikapitalizm ile birlikte yazan antiemperyalizm, sosyalist harekete her zaman ivme kazandırmak zorunda değildir. Yayılmacı eğilime sahip bir iktidar söz konusu olduğunda ezberlenmiş yurtseverlik söylemleri pekâlâ rotayı şaşırtabilmektedir.

Bir başka örnek, önceden “sivil toplumculuk” olarak nitelenen farklı toplumsal hareketlere yaklaşım konusudur. Kadın hareketi, çevre hareketi, LGBTİ hareketi gibi örneklerle 70’lerin ortalarından itibaren yaklaşık 20 yıl boyunca atfedilen misyonun, güncel küresel ve yerel konjonktürde ciddi bir dönüşüme uğradığı görülememiştir. Antikomünizmi rehber eden liberal-neoliberal kuşatmada sınıf hareketini bölmeye hizmet ettiği düşünülen toplumsal hareketliliklerin, bugünkü koşullarda kapitalizm sorgulamasını artıran, emek ve sosyalizm mücadelesini toplumsallaştıran ve zenginleştiren bir dinamik haline gelebileceği fark edilememiştir. Bir kez daha, sağlam olduğu düşünülen ayak diğlerinin serbestisini kısıtlamış, sözüm ona tehlikeli sulara gitmesini engellemiştir.

Türkiye’de sosyalist hareketi güncel olarak kategorize etmeye kalkıştığımızda da işte bu tür soru ve sorunlarla yüzleşiyoruz.

Ulusal-liberal sınıflandırması açıklayıcı mı?

Ulusal-liberal-sosyalist sol sınıflandırması, ilk ikisinin “sol” olma iddialarını çoktan geri çekmeleri nedeniyle artık analiz gücü barındırmıyor. Sosyalistler elbette ulusalcı ve liberal girdilere maruz kalıyor ancak bunlar kendilerini sosyalizm cephesinde katılmış birer özneye dönüştürmüyor. Bugün, yukarıda kitlesel ölçekte tarif ettiğimiz anlamıyla “siyaset” iddiasına sahip olanlarla olmayanlar gibi bir ayrım çok daha sahici görünüyor. “Politik sosyalizm” ile “apolitik sosyalizm” gibi. Ya da... Sağlam

ayak metaforu üzerinden “statükocu sosyalizm” ile “arayışçı sosyalizm” gibi bir kategorizasyon başka ayrım noktalarına oranla tartışmayı daha anlamlı bir zemine taşıyor.

Apolitik yorum, sosyalizmi, geçmişin ezberlerine hapsederken, politik yorum yukarıda anılan bir dizi alanda meydana gelen gelişimleri dikkate alıyor, oralarda yaşanabilecek sıkışmaları “siyaset” ile aşabileceğini vazediyor. Apolitik yorumuyla sosyalizm, iktidardaki partinin, kurulan rejimin niteliklerini dikkate almayan bir sosyalizm propagandasıyla çevresini güncel mücadelede çekilmeye davet ederken, diğeri siyaseti bir sıçrama tahası olarak kullanmayı, taraflaşma başlıklarına siyasi müdahaleyi önermektedir.

Diğer muhalefetle mesafelenme sorunu

Sosyalist hareketin cismen kapladığı alanın daralması, başka sorunları da beraberinde getiriyor. Özgüven sorunu yaşayan, kitlesel ölçeklerde siyaset yapmayı unutan sosyalistler, sosyal demokrasi veya radikal demokrasi olarak adlandırılabilir ve görece daha güçlü aktörlerin şemsiyesi altına girme eğilimi taşıyor. “Gerçekçilik” ambalajına sarılı bu eğilim, kimi zaman CHP ve HDP bünyesine dahil olarak, kimi zaman söz konusu partileri yönlendirmeyi ana hedef sayarak, kimi zaman da gerektiğinde onlarla karşı karşıya gelmeyi göze almayarak kendisini ifade ediyor. Oysa bugün Saray Rejimi’nin tüm ağırlığıyla sağa çektiği politik ortam ve oluşan “denge”, ancak karşı uçta yaratılacak bir ağırlıkla bozulabilir. Saray Rejimi’nin oluşturduğu denge, HDP’nin çoğu zaman haklı şekilde kurulmasını istediği “diyalog zemini” beklentisiyle veya CHP’nin kendisine iktidar yolunu açacağını varsaydığı pasifizmle, kendisini yeniden üretebiliyor. Söz konusu partilerin de bu kısır döngüden kurtulabilmelerinin yolunun sosyalist alternatifi ağırlığının artırılması olduğu genelde ihmal ediliyor.

Bu noktada bir parantez açabiliriz. Sosyalistlerin sosyal demokrat-radikal demokrat öznelerle mesafe belirleyememe hastalığı

yalnız “yeterince sağlam” duramamaktan veya özgüven eksikliğinden kaynaklanmıyor. Özellikle Saray Rejimi’nin yarattığı neofaşizan iklim ve geçen 10 yılda kapitalizmin küresel ideolojik krizi nedeniyle, düzen muhalefetine sosyalizm karşıtı refleksleri önceki dönemlere oranla bir hayli zayıflamış durumda. Buna, ekonomik krizin de etkisiyle “emekçi yandaşı” bir görüntü verme mecburiyeti eklendiğinde, ayırım çizgilerini silikleştiren bir manzarayla karşılaşıyoruz. Önerim, ayırımları netleştirmek değil, Türkiye örneğinde İYİP dahil mecbur kalınan söylemin esas sahibinin ortaya çıkmasına çaba sarf etmek.

Sonuç yerine: Biraz cesaret

Bu rüzgarlı havada, dalgalı denize açılmak cesaret istiyor. Hele ki, 40 yıldır yetenekleri körelmiş yelkenci için biraz daha fazla...

Sosyalist siyaset belki henüz ağırlığını artıramadı; işyerlerinde, mahallelerde veya üniversite yerleşkelerinde istediği örgütlenmeyi sağlayamadı; kendi düşünsel kutbunu yaratamadı; ancak...

Ülke gündemini belirleyen bütün tartışmalarda, akışa sirayet eden bir gizil güç olmayı sürdürdü.

Akla gelen tüm toplumsal hareketlerde, iktidar karşıtı toplumsal tepkilerde parmağı, belki daha da fazlası, vardı. Örgütlü olarak veya sosyalizmin insanları sayesinde. Madencilerin yürüyüşünde, kadınların öfkesinde, gençliğin isyanında, TBMM’de emekçilerin dertlerini haykıran vekilin dilinde...

2020’den 2021’e onların ve daha nicelerinin yarattığı umutla giriyoruz.

Şimdi bize bir yelkenli ve biraz da cesaret gerekiyor.

Kolay mı, yıllar sonra, sosyalizmin kitlesel bir güce ulaşabilmesi hedefinden bahsediyoruz...

2020'den Kültür Manzaraları: Otoriter Kapitalizm, Saray Rejimi ve Günlük Hayat

TOPRAK AKIN

Dünyada ve Türkiye’de otoriter kapitalizmin çehresinden daha önceki sayılarımızda bahsetmiştik. Türkiye’de Saray Rejimi siyasal iktidarının sallantıya düşmesiyle birlikte çeşitli yöntemlerle otoriterliğini korumaya çalışıyor. Otoriterleşme sadece siyasal alanın meselesi değil. Bu bağlamda, Türkiye’de günlük hayat pratikleri eğlence mekanlarından sosyal medyaya kadar rejimin otoriterliğine ve ekonomi politikalarına paralel olarak şekilleniyor. Diğer bir deyişle, Saray Rejimi yeni bir kültür inşa etti ve etmekte. Sözlük anlamıyla kültür “tarihsel ve toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan her türlü değerlerle bunları kullanmada, sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümü” olarak nitelendiriliyor.

Bu yazıda, kısıtlı alan sebebiyle tüketim kültürü, bir alt kültür olan mekan-pratik pavyon ve bir kültür haline gelen nefret duy-

gusunu işlemeye çalışacağım. Örnekler, araştırmalar genişletilebilir. Bu yazının Saray Rejimi'nin kültürel olarak günlük hayat pratiklerimize nasıl yansıdığına bir bakış niteliği taşıması hedeflenmektedir.

Tüketim kültürü örneği: AVM'ler

Türkiye'de üretici güçlerin geç gelişimine rağmen tüketim kültürünün özellikle Osmanlı'nın son döneminde Batı'ya öykünme ile toplumun tabanına doğru yayıldığını gözlemlemek mümkün. İngiltere, Almanya, Fransa gibi ülkelerdeki endüstriyel gelişim yeni pazarların bulunmasını zorunlu kılarken, üretici güçleri büyük oranda küçük üretime, el işine ve zanaatkarlara dayanan Osmanlı coğrafyası bu açıdan iştah kabartıcıydı. Batı, makineleşmeye dayanan geniş ölçekli üretim sayesinde metaların üretim maliyetlerini düşürürken, Osmanlı gibi iktisadi olarak geri kalmış coğrafyalarda yaşayanlar bu metalara daha düşük fiyatlarla ulaşabiliyorlardı. Şimdilerde olduğu gibi bu dönemde de ihracat-ithalat dengesizliği içindeki ekonomi kaçınılmaz bir şekilde borç sarmalına girdi. 1875 yılına gelindiğinde toplam borç 200 milyon sterline yaklaşırken, faiz ödemeleri 11 milyon sterlini buluyordu. Buna karşılık imparatorluğun tüm geliri 18 milyon sterlindi. 1876 yılında bütün borç ödemeleri durduruldu. 1881 yılında ise ekonominin idaresi alacaklı devletlerin oluşturduğu Duyün-u Umumiye'ye bırakıldı.

Osmanlı'nın çöküş dönemi olan bu dönemde üretim çok zayıfken, aynı süreçte toplumda Batılı gibi yaşamak, giyinmek, tüketmek ciddi bir eğilim haline gelmişti. Osmanlı toplumunun en güzel yansımalarından biri Recaizade Mahmut Ekrem'in 1898 yılında yazdığı Araba Sevdası romanıdır. Romanın kahramanı Bihruz Bey Osmanlı toplumunda alafrangaya tapan, Batılı gibi yaşayıp Batılı gibi tüketmeyi amaç edinen bireyin tipik örneğidir. Lüks kıyafetler giyer, kokusuz, bastonsuz gezmez, hor baktığı dilini konuşurken araya yarım yamalak Frenkçe kelimeler serpiştirir, koltuğunun altında bilmediği dillerden gazeteler

taşıyor ve tabii ki taksitle aldığı arabasına sevgilisi gibi tapar. Osmanlı Devleti'nin siyasal ve ekonomik olarak öykündüğü ancak ulaşamadığı Batı, kültürel kodlar aracılığıyla günlük hayata dahil olmuştur. O dönem, Araba Sevdası gibi, tüketim kültürünün gözler önüne serildiği birçok roman daha yazılmıştır.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Osmanlı'dan kalan ekonomik yapının etkileri hissedilmeye devam eder. 1927 yılına gelindiğinde şekerin %85,42'si, 1928'de dokuma ve giyim malzemelerinin %41,28'i dışardan ihraç edilir. Yine 1927 yılında yapılan ihracatın %70'ini gündelik tüketim malzemeleri oluşturmaktadır. 1929 yılında getirilen gümrük vergileri ve ithalat sınırlamaları ile bu durumun önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında şeker, pamuklu dokuma, iplik, kâğıt, un, çelik, çimento, havagazı, kereste gibi temel tüketim ve sanayileşmeye destek olacak ürünlerin üretimi için hızlı bir sanayileşme programı hayata geçirilmiştir. 1933-1939 tarihleri arasında ulusal üretimde %9 ile Cumhuriyet tarihinin en hızlı büyüme oranı yakalanır.

1950 yılında Demokrat Parti iktidarı ile birlikte bu ekonomik model terk edilmiştir. Truman Doktrini'nin ve Marshall yardımlarının etkisiyle DP iktidarı "Küçük Amerika" olma yolunda adımlar atmıştır. Bunun için ihtiyaç odaklı bir üretim modelinden tüketicinin daha fazla teşvik edildiği bir sürece girilmiştir. Kırsal nüfusun büyükşehirlere doğru göçü yoğunlaşırken, küçük Amerika olmanın bir gereği olarak Batılı yaşam tarzına dayalı yeni tüketim alışkanlıkları nüfusun en geniş kesimlerini etkisi altına almıştır.

Bu süreçte geleneksel kültürel değerler şehirleşme ve insan ilişkilerindeki maddileşmeyle birlikte çözülmeye yüz tutarken, tüketim alışkanlıkları da toplumdaki saygınlığı belirleyici unsurlardan biri haline geldi. Evinde beyaz eşya, radyo, televizyon bulundurmamak; otomobil sahibi olmak gibi ölçütler belirli bir refah düzeyinin göstergesi haline geldi. Özellikle dayanıklı tüketim mallarının toplumun alt kesimlerine doğru yayılmasında

ithal ikameci ekonomi modelinin etkisi fazladır. 1948'de tüketimin %28'i ithalatla karşılaşıırken, bu oran 1962'de % 7'ye kadar düşer. Sosyal devlet uygulamaları ile toplumun alt kesimlerinde belirli bir alım gücü yaratılması, üretime paralel olarak iç tüketimi de canlandırır. Toplumsal yaşama bu dönemde dahil olan televizyonun etkisi ile pazarlama faaliyetleri tüketimin canlanmasında önemli bir rol oynar.

Özal döneminde Türkiye ekonomisinde korumacı duvarlar yıkılıp ithal ikamecilik terk edilirken, serbest piyasa ekonomisine geçiş yapılmıştır. Bunun sonucu, yabancı markaların Türkiye gibi dinamik bir pazarı hızlı bir şekilde istila etmesidir. Halkımız da artık gurbetçi hemşerilerinden gördüğü Alman ve Japon otomobillerine, yıllarca yurt dışından gelenlerin hediye niyetine getirdiği Nescafe'ye mahallesindeki marketin raflarından ulaşabilecekti. Mesela 1986 yılında Türkiye'nin ilk McDonalds'ı Taksim'de açılırken, ilk açıldığında yaptığı 95 milyon TL'lik ciroyla dünyada en çok kazanan 5. şube olacaktı.

Ülkenin gelişmesiyle bağdaştırılan tüketim kültürünün yaygınlaşması 12 Eylül cuntasıyla ve 1990'larda serbest piyasa ekonomisinin topluma mutlak bir şekilde nüfuz etmesiyle birlikte, sola ve sol kültüre dayanan kolektivizm, dayanışma gibi alışkanlıklar da silinmiştir. Özellikle 1990'lı yılların ardından serbest piyasa ekonomisine geçilmesiyle beraber AVM'ler deyim yerindeyse bir ibadethane haline getirilmiştir. Birbirinden ünlü yerli ve yabancı markaların tek çatı altında toplandığı, yiyecek, eğlence ve spor merkezlerinin de olduğu tüketim kültürünün kâbelerine dönüşen AVM'ler toplumun alt ve orta sınıflarının hem ihtiyaç odaklı tüketimden ziyade "tüketmek için tüketim" kültürüne kazandırılması hem de boş zamanlarının piyasanın sunduğu değerlerle doldurulması ve bu arada alışveriş yapılması amacıyla kentlerin merkezi noktalarını işgal eder hale geldiler.

1995 yılında sadece 12 olan AVM sayısı, 2011 yılında 264'e, 2014 yılında 345'e yükselmiş bulunuyor. 2020 yılı itibariyle de

454 AVM bulunuyor. AKP döneminde inşaat odaklı büyümenin odak noktalarından birisi olan AVM'ler, yanlarına eklenen rezidanslar ve gökdelenlerle birlikte toplumun üst-orta sınıflarının korunaklı yaşam alanları haline dönüşmeye başladı. Tabi ki inşaat üzerinden elde edilen rant iktidara ve yandaş patronlara akarken, tüketim alışkanlıkları da toplumun varlıklı kesimleri için 7/24 canlı tutulur oldu. AVM'lerin gelirleri de AKP döneminde tüketimin nasıl canlandığının bir göstergesi: 2009 yılında AVM'ler yıllık 20,6 milyar TL ciro elde ederken, bu rakam 2016'da 105,9 milyar TL'ye fırladı. 2019 yılında AVM'lerin 160 milyar TL ciro yaptığı tahmin ediliyor. AVM'lerin ışıltısı artıkça tüketim de artıyor. 2019 yılında AVM'lere gelen ziyaretçi sayısı 2 milyar 400 milyon. AVM başına günde ortalama 15 bin ziyaretçi anlamına geliyor. AKP öncesi 'laiklerin' alışveriş noktası olan AVM'ler AKP'nin teşvikleriyle İslamcılar için de merkezi noktalar haline geldi.

AKP iktidarı dönemi bu açıdan herhangi bir iktidarın çöküş dönemine rahatlıkla benzetilebilir, mesela Osmanlı. Tüketim kültürü hayatın her alanında ve bütün zaman dilimlerinde egemen olurken, tüketimi karşılayabilecek bir üretkenlikten bahsetmek mümkün değil. Bence bu tüketim kültürü, sadece ekonomik bağlamda değil, müzikte, sinemada, edebiyatta, sosyal medyada bile artık sıradanlaştı. Neredeyse gün içinde bile tüketilen haberler, birkaç hafta içinde unutilan, üzerine bile konuşulmayacak filmler, bir günde top 10 listelerine girip ardından unutilan müzikler... Liste böyle uzayıp gider.

Otoriterleşmenin mikro yansıması: Pavyon örneği

Pavyon, "gece alemi" olarak nitelendirilen, hegemonik erkekliklerin inşa edildiği, serbest piyasa anlayışının kadın bedenleri üzerinden yeniden üretildiği eril bir mekan-pratiktir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin, kadın ve LGBTİ+ düşmanı kültürel kodların 'gündüz gözüyle' olduğundan çok daha çıplak bir şekilde görüldüğü ve yeniden üretildiği bir alandır. Pavyon müzi-

ği ya da Ankara eğlence müziği, kaşık ve zillerin vazgeçilmez bir parçası olduğu, izleyenin de müzik performansına dahil olduğu köy odası geleneğinin daha müstehcen bir versiyonun yeniden üretimi olarak görülebilir. Pavyon sadece müşteri erkeklerin hegemonya kurdukları mekan-pratik değil, aynı zamanda çalışan erkekler ve sermaye sahibi erkeklerin farklı iktidar alanlarında konumlanarak sınıfsal pozisyonlarını ve cinsiyetlerine dayalı iktidarlarını inşa ettikleri bir mekan-pratiktir.

Pavyonun özellikle ilgimi çekme sebebi, toplumun mikro bir yansıması olduğunu düşünmem; patronun devlet, çalışan erkeğin polis olduğu çıplak sömürü ilişkilerinin gerçekleştiği bir yapı. Ekonomik sermayenin sahipleri olarak gazino patronları, pavyonu “aile müessesesi” (*aynı gemideyiz, biz bir aileyiz söylemleri- ne kadar da tamdık!*) olarak tanımlarken, çalışan erkeklerle ve konsomatrislerle ekonomik sermayelerinden gelen iktidarlarıyla bir hegemonya inşa ederler. Çalışan konsomatrisler ve erkekler ile ilişkileri üstten ve mesafelidir. Kendilerince hakkaniyetli davrandıkları, çalışanlara sahip çıktıkları, ekmek verdikleri gibi algılar yaratırlar. Mutlak hiyerarşinin en üstünde konumlanırlar. Bu bağlamda, mikro düzeyde aile babası olarak, makro düzeyde devlet olarak konumlandırmak yanlış olmaz. Çalışan erkekler gelirsek, onlar da abiler olarak, konsomatrislere korumalık yaparken bir yandan da kadınların cinselliklerini müşteri erkeklerle pazarlarlar. Gazino patronları devlet görevi görürken, çalışan erkekler de o devletin polisliğini yaparlar. Konsomatris kadınlara dair tekrar tekrar söylenen deyim ‘aleme düşmek’tir. Kadınlar kendi bedenlerini sermaye olarak kullanırken, yalan ve içki ile performans da devreye girer. Müşteri erkeklerin dertlerini dinleyen, fantezilerine hizmet eden ve bunun bir iş olarak sorumluluğunu bilen bir pozisyonda bulunurlar.

Konsomatrislerle ilgili ilgimi çeken diğer bir nokta din ile ilişkileri. Dua okumak, ramazanda çalışmamak gibi pratiklere sahip oldukları çeşitli araştırmalarda görülüyor. Bu da bize siyasal islamın mirası diyebiliriz. Pavyonda çalışan kadınlar açısından

da din ile kurdukları ilişkiyi, bir koruma kalkanı olarak nitelendirebiliriz. AKP'nin gazabından korunmanın bir yolu belki de. Ramazan'da çalışmamak, dua okumak, günah olsa da yapmak zorundayım gibi savunma durumunda olmak... Öyle bir kültürel hegemonya ki AKP'nin güya aykırı bulduğu şeyin içerisinde korunabilmek için dini motivasyonlara sığınmak durumunda kalıyorlar.

Kadınların, müşteri erkeklerle ilişkileri patriyarkanın en çıplak haliyle sürekli yüz yüze ve yeniden üretir pozisyonda onların egolarını tatmin etmek üzere kuruludur. Müşteri erkeklerin egosunu tatmin ederken konsomatris kadınlar, onları “ameliyat ederek”, tabiri caizse donuna kadar alarak kendi yevmiyelerini çıkartırlar. Ve bu ilişki kendi tabirleriyle “sıkmek ve sikilmek” meselesidir. Bu ilişki konsomatrisler arasında da bir rekabet yaratır. Bir kadın diğerinin masasını bozar. Konsomatrisler ile müşteri erkeklerin evde oturan kadın partnerleri arasında da sürekli bir rekabet mevcuttur. “Kocana orospuluk yap da pavyona gelmesin” diyen konsomatris ile kocasını evde tutmak için eve pavyon havası vermeye çalışan kadın aynı eril iktidarın ezilenleridir.

Pavyon bir eril mekan-pratik olarak müşteri erkekler için erkekliği ve iktidarı metalaştırır. Erkeklik, para karşılığı konsomatrislerin performanslarıyla elde edilir. O süreçte, kadının cinselliğini elde etme çabası, elde edememe gerçeğiyle birleşip imkansız bir erkeklik döngüsü yaratır. Bu da müşteri erkek için psikolojik bağımlılığın temelini oluşturur. Konsomatrisler ve çalışan erkekler, pavyonun içinde sürekli olarak müşteri erkeğe kadının cinselliğine sahip olma ihtimalini göstererek onun mekana dönmesini sağlar. Bu da müşteri erkek için eril bir motivasyon ve özgüven sağlar. Müşteri erkek ayrıca, elde ettiği geçici hegemonik erkekliği hesap ödeyerek karşılar. Bu sebeple, az para harcayan ya da hesap öderken “arıza” yapan erkekler, şiddet görerek ve o erkekliği elde ettiği mekana bir daha alınmama tehdidiyle bedel öder.

Sonuçta, toplumsal aktörler olarak erkekler buralarda oyuncu performanslar aracılığıyla kurgusal sosyal statü, itibar ve rol edinmektedirler. Gerçekte herkesçe görülme ya da herkesçe açık olma hali bireyleri toplumsal kabul görme kıstaslarını dikkate almaya, onay görücü edimler ve temsiller içerisine girmeye ve sosyal davranış örüntülerinin bir bakıma kurmaca, inşa olunmuş, toplumsalın baskısına yüksek oranda açıklıkla karakterize olmuş performatif gösterimler olduğunu göstermektedir. Pavyonun bütün hiyerarşik yapısı, gazino patronundan çalışan erkeklerle, konsomatrislerden bu makalede değinme şansı bulamadığımız taksicilere, müşteri erkeklerle kadar patriyarkanın en çıplak haliyle yeniden üretimini gerçekleştirir. Erkekler pavyonlarda meta haline gelen kültür ürünlerini, yine metalaşan bir erkeklik kimliğinin performanslarıyla tüketmekte ve kendi alt kültür gruplarında bu şekilde sosyalleşmektedirler.

Pavyonlar kent yaşamının gündeliği, eğlence ve boş zaman pratikleriyle olan ilişkisellikleri bakımından ve zaman içerisinde uğradıkları politik, ekonomik ve kültürel dönüşümler neticesinde erkeklerin hem sermaye sahipleri olarak işlettikleri ve eğlence endüstrisinde ciddi bir iş gücü oluşturacak biçimde çalıştıkları iş yerleri hem de eğlenmek için tercih ettikleri mekanlardır. Buna göre, erkeklerle ait bir mekan-pratik olarak pavyonlar günümüzde hegemonik iktidar imgesinin de sergilendiği ve kendisine has özgün nitelikleri olan bu eril imgenin kültürel bir meta olarak tüketime sunulduğu popüler bir müzayede haline gelerek Ankara oyun havaları kültürü ile özdeşleşen bir erkeklik alt kültürünün oluşmasında önemli role sahip olmuşlardır. Köy odası geleneğinden pavyon alemine Ankara Eğlence müziği, imkânsız erkekliğin ve konsomatrisin ulaşamaz cinselliğinin geçici süre ile elde edilebilme olasılığını birleştirir ve özgün, yerel ve çeşitli hegemonik erkekliklerin kurulmasının bir parçası olur.

AKP'nin iktidarının çok kabarık bir suç listesi var. Siyasi ajandasına dahil olmayan, bir şekilde günlük hayatında, yaşam tarzında rejimle uyumlu olmayan herkes bir gün AKP'nin hedef

tahtasında ismini görebilir. Barış Akademisyenlerinden, hakkını savunan işçilere, tek başına yaşayan kadınlardan, öğrenci evlerinde kalanlara, sosyal medyada Cumhurbaşkanını eleştirenlere kadar herkes bu listede. Ancak bu suç listesi, Saray Rejimi'ne biat etmeyenleri kapsıyor. AKP'liyseniz ya da AKP'ye yandaşlık yapıyorsanız o zaman o kabarık suç listesine dahil oluyorsunuz. AKP otoriterliğinin mantığının pavyon kültüründe görünür olmasını da bu bağlamda değerlendirilebilir. Normal şartlar altında pavyonlar kadın bedenlerinin pazarlandığı, alkol, uyuşturucu, kapalı alanda sigara içme, rüşvet, silahlı çatışma, şiddetin her türlüünün olduğu bir mekân pratik olmasına rağmen, AKP'nin suç listesinde değil.

Pavyon kültürüne yansıyan AKP otoriterliğinin bir diğer tarafı ise, davranış pratikleri. AKP'nin sosyal yardım paketlerini dağıtırken insanların kafasına atıp aşağılaması nasıl normalleştiriliyorsa, gazino patronlarının çalışan erkeklerle ve konsomatris kadınlara 'ekmek veriyoruz' demeleriyle tam olarak aynı, lütfetme hali. Üstelik, yine iktidarın vatandaşlar üzerindeki kontrolünü sağlarken tasladığı "babalık", gazino patronlarından farksız.

Nefret kültürü

1997 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin nefret söylemiyle ilgili aldığı Tavsiye Kararında nefret söylemi şu şekilde tanımlanmaktadır: "İrkçi nefret, yabancı düşmanlığı, anti-semitizm ve hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer nefret biçimlerini yayan, teşvik eden, savunan ya da haklı gösteren her tür ifade biçimi." Şu an Saray Rejimi'nin topluma dayattığı şey de tam olarak budur.

Nefret kültürünün ve kutuplaşmanın merkezi bir kültürel politika haline gelmesinin esas sebebinin Saray'ın kendi yerli-millî dindar kültürünü bir türlü oturtamaması olduğunu düşünüyorum. Saray cephesinin yarattığı bir kültür yok demek değil bu. Aksine linç, nefret, taklitten oluşan bir kültür yaratımından söz ediyorum. Diğer bir deyişle, toplumun geri ideolojilerinden

Tarihsel olarak, solun ve sol kültürün yenilgisi ve AKP'nin 18 yıllık iktidarı piyasacı, bireyci, kadın ve LGBTİ+ düşmanı bir kültür yaratmıştır. Bu bağlamda, tarihimizden ders çıkartarak, hatalarımızı, eksiklerimizi, doğrularımızı analiz ederek, işçi sınıfından gelen gücümüzle sosyalist toplumun gelecekteki mimarı olarak potansiyellerimizi ortaya koymalıyız.

beslenen, onlarla etkileşime giren ama asla kendiliğinden bir karakteri olmayan, belirli politik ve ekonomik ihtiyaçların karşılanması amacıyla tarafından belirlenmiş bir kültür; sahte değil ama imal edilmiş, halkın içinden türetilmiş ama kesinlikle sahipli, eklektik ama net olarak güdümlenmiş bir kültür söz konusu. Ve bu kültür nefreti besliyor, toplumsal kutuplaşma olarak yansıyor. Günlük hayat pratiklerimizde mutlak tahammülsüzlük, öfke, empati yoksunluğuna kadar uzanıyor. Kadının cinayetlerinin artışı, cinayetlerin gitgide vahşileşmesi, bu vahşilik halinin normalleşmesi, LGBTİ+ düşmanlığının yakarak katletme noktasına gelmesi, hakkını savunan işçilerin terörist olarak yaftalanması, insanların açım diyerek kendini yakması, Kürt işçilerin linç edilmesi... Saray Rejimi'nin halka sunduğu iki seçenek biat ya da linç haline gelmiş durumda. Sebeplerinden biri de belki de yukarıda bahsettiğimiz türde bir kültürel üretim becerisinden yoksun olmaları, kendilerini bir şeyin karşıtı olarak var edebilmelelidir.

Nefret kültürünün yayılmasının en büyük araçlarından biri medyadır. Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de medyada yoğun

bir şekilde taraflı, önyargılı ve ayrımcı bir dil kullanıldığı su götürmez bir gerçek. Bunun en büyük örneğini Gezi Direnişinde görmüştük. O zamandan beri, toplumun bir kısmı açısından ana akım medyanın güvenilirliği yerle bir olsa da yine de büyük bir alıcı kitlesi var. Haberlerde, özellikle manşetlerde ve başlıklarda kullanılan kışkırtıcı, ırkçı ve ayrımcı dil, düşmanlığı ve ayrımcı duyguları tetikleyen, kalıp yargıları güçlendiren bir araca dönüşüyor ve muhalif gruplara, azınlıklara yönelik önyargıların yerleşmesine ve toplumun kutuplaşmasına hizmet ediyor. Söylem, sadece kişilerin düşüncelerini ifade etmelerine veya olayları tasvir etmelerine yarayan bir araç olarak değil, bunun ötesine geçen bir etki gücü taşıyor. Anlamı ve kapsamı ancak üretildiği tarihsel ve toplumsal bağlam içinde kavranabilecek olan söylem, insanların belirli bir bilgiyi ya da durumu algılayışlarını ve o konuda konum alışlarını doğrudan etkiliyor. Toplumsal bir pratik olan söylem aracılığıyla, gruplara aidiyetler ve gruplar arası ilişkiler inşa ediliyor, anlamlandırılıyor ve meşrulaştırılıyor. Kültürel kimlikler ve grup özellikleri gibi unsurlar, saldırgan söylemlerin kullanım sıklığı üzerinde etkili oluyor; özellikle milliyetçiliğin güçlendiği ve farklı olana tahammülsüzlüğün yükseldiği bağlamlarda, nefret dilinin etkileri de yoğunlaşıyor. Hrant Dink Vakfı'nın yayınladığı rapora göre, nefret söylemi aşağıdaki gibi sınıflandırılıp örneklendirilebilir:

Abartma/yükleme/çarpıtma: Bir kişi ya da olaydan yola çıkarak bir topluluğa yönelik olumsuz genelleme, çarpıtma, abartma, olumsuz atıf içeren söylemler. Örneğin: 'Suriyeliler gına getirdi'

Küfür/hakaret/aşağılama: Bir topluluk hakkında doğrudan küfür, aşağılama, hakaret içeren söylemler. Örneğin: 'kalleş', 'hain', 'ahlaksız'

Düşmanlık/savaş söylemi: Bir topluluk hakkında düşmanca, savaşı çağrıştıran ifadelerin yer aldığı söylemler. Örneğin: 'Rum vahşeti'

Simgeleştirme: Doğal bir kimlik öğesinin nefret, aşağılama unsuru olarak kullanıldığı, simgeleştirildiği söylemler. Örneğin: 'Bizi Eurovision'da Yahudi mi temsil edecek?'

Dolayısıyla, iktidarın kutuplaştırıcı dili, bireyler ve gruplar arasında nefreti yayıyor. Medya da kitlesel bir iletişim aracı olarak, bu nefreti körüklüyor ve yeniden üretiyor. Bu kimlik kutuplaştırmasının ve kendinden olmayandan nefret etme kültürünün karşısına emek eksenli bir mücadeleyi koyarak baş edebiliriz. Aksi takdirde yıllardır topluma sirayet etmekte olan nefret kültüründen kurtulma ve sosyalist bir gelecek yaratma şansımız yok.

Hegemonya ve direniş

Peki Saray Rejimi böyle bir kültürü yerleştirmeye çalışırken, bize düşen görev nedir? Gramsci'nin dediği gibi, ihtiyacımız olan organik aydınlardır. İşçi sınıfının içinden politik, felsefi, sanatsal üretim yapabilen, alternatif bir kültür inşa edebilecek kuşaklar yaratmaktır. Tarihsel olarak, solun ve sol kültürün yenilgisi ve AKP'nin 18 yıllık iktidarı piyasacı, bireyci, kadın ve LGBTİ+ düşmanı bir kültür yaratmıştır. Bu bağlamda, tarihimizden ders çıkartarak, hatalarımızı, eksiklerimizi, doğrularımızı analiz ederek, işçi sınıfından gelen gücümüzle sosyalist toplumun gelecekteki mimarı olarak potansiyellerimizi ortaya koymalıyız. Saray Rejimi'nin otoriterliği karşısında siyasal mücadelemizin yanı sıra niteliksel sıçramayı da ifade edecek olan kültürel karşı hegemonyamızı kurmalıyız. Dayanışma ağlarındaki varlığımız, kurucularından olduğumuz kent emekçileri sendikası bunun ilk adımlarıdır.

“Saldırı altındaysanız, bu genelde bir yere vardığınızın işaretidir. Ne kadar görünür olursan ne kadar gürültülü olursan, o kadar peşine düşerler. Bizim ne yapmamız ve nasıl olmamız gerektiğine karar veren bu iktidardakiler tehdit altındaysa, bu genelde iktidarlarını kanıksayamayacaklarını hissettiklerindendir. Gücümüz onların korkusuyla kanıtlanabilir. Ancak saldırı altında olmak zordur. Toplumsal değerlere tehdit olarak algılanmak tehlikeli olabilir. Bu sebeple: ne kadar çok saldırıya uğrarsak, o kadar

çok birbirimize ihtiyacımız vardır, birbirimize yardım etmemiz gerekir.” (Sara Ahmed, Feminist bir Yaşam Sürmek)

Kaynakça

Deniz Erdoğan, Ankara Pavyon Kültüründe Erkekliklerin İnşası, Ankara, 2018, Yüksek Lisans Tezi

(<http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/4311/10182072.pdf?sequence=1&isAllowed=y>)

Deniz Kandiyoti, Ayşe Saktanber, Kültür Fragmanları, Metis Yayınları, 2017.

Dr. Abdülkadir Zorlu, “Batılı Bir Yaşam Tarzı Olarak Tüketim: Türkiye’de Tüketim Ürünlerinin ve Kültürünün Tarihi Gelişimi”

(http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/zorlu_makale.pdf)

Erol Balkan, Neşecan Balkan, Ahmet Öncü, Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP, Yordam Yayınları, 2014.

Hrant Dink Vakfı, Medyada Nefret Söylemi ve Ayrımcı Söylem - 2019 Raporu

(<https://hrantdink.org/attachments/article/2664/Nefret-soylemi-ve-Ayrimci-Soylem-2019-Raporu.pdf>)

İsmet Akça, Ahmet Bekmen, Barış Alp Özden, Yeni Türkiye’ye Varan Yol: Neoliberal Hegemonyanın İnşası, İletişim Yayınları, 2018.

Önder Algedik, “AVM’ye gitmemek için 5 neden!”, Gazete Duvar, 1.6.2020

(<https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2020/06/01/avmye-gitmemek-icin-5-neden>)

Pavyon, Yönetmen: Sami Öztürk, Blu Tv Yapımı

(<https://www.blutv.com/diziler/yerli/pavyon>)

Sara Ahmed, “Gücümüz onların korkusuyla kanıtlanabilir”, Söyleşi: Ari P. Büyüктаş, K24, 26.4.2018

(<https://t24.com.tr/k24/yazi/sara-ahmed-feminist-bir-yasam-surmek,1729>)

Simten Coşar, Gamze Yücesan Özdemir, İktidarın Şiddeti: AKP’li Yıllar, Neoliberalizm ve İslamcı Politikalar, Metis Yayınları, 2014.

İşçilerin 2020 Yılı: Pandemi ve Sonrasında Mücadele Stratejileri

NAZIR KAPUSUZ

Geçtiğimiz günlerde Leo Panitch'i kaybettik. Sınıf siyaseti üzerine yazan önemli bir Marksistti. 2000 yılında yazdığı, Praksis Dergisi'nin de "Sınıf Siyaseti" dosya konulu 8. sayısında yayınlanan yazısı şöyle başlıyordu:

*"Sınıf analizi" yirmi yıldan bu yana, artık, entelektüeller arasında rağbet görmüyor. "Sınıf siyaseti" ise, giderek politik söylemin ve seçim propagandalarının eksenine dışına çıkarılıyor. Ve şu cümle bize artık her fırsatta hatırlatılıyor: "Sınıf her şey demek değildir."*¹

Ama sonraki paragrafın başlangıcı ise daha ilginç: *"Ancak sınıf hiçbir şey de değildir..."*

1980'lerde başlayan Thatcherizm'in artık iyice yorduğu İngiltere'de yaşıyordu Panitch. 80'ler boyunca bu neoliberal hege-

¹ Leo Panitch, "Emek Stratejisi Üzerine Düşünceler", Çeviren: Ceren Kalfa, Praksis Sayı 8, Güz 2002, s. 91. (orijinal makale tarihi: 2000)

monyaya entelektüel karşı çıkış bir nebze mümkünken, 90'ların başında Sovyetler Birliği'nin sona ermesi sınıf siyasetiyle bizzat ilgilenen devrimciyi de konu hakkında yazan entelektüeli de uzun bir süre savunma noktasına çekti.

Panitch “*ancak sınıf hiçbir şey de değildir*”i anlatmak zorundaydı. Wood'un “Sınıftan Kaçış” kitabının da benzer bir şekilde gösterdiği gibi, sınıfın hegemonik bir kavram olarak kullanılması- nı bir yana bırakalım, sosyalist siyasette bile sınıf kavramından kaçılan bir dönemi yaşadık. Ancak Wood bu kaçışı yazdığında tarih 1985'ti ve Wood sınıftan kaçışın köklerinin daha eskiye dayandığını da bize gösterdi.

Wood, yeni “hakiki” sosyalizm diye sınıflandırdığı bu eğilimin, Marksist “ekonomizm”i ve sınıf indirgemeciliğini reddetmekle övündüğünü, bu akımın en belirgin özelliği olarak ideolojiyi ve politikayı her türlü toplumsal temelden, özellikle de her türlü sınıfsal dayanaktan koparak özerkleştirdiğini ifade eder.

Wood, bu kitabı yazdıktan 15 yıl sonra, Marksistlerin “*sınıf hiçbir şey değildir*” aşamasına kadar çekilmek zorunda kaldıklarını görseydi, dönemim sosyalistlerine eleştirilerini bu kadar acımasız yapmazdı sanırım.

Elbette pandemi öncesinde de bu geri çekiliş ya da savunma hattı yerine emek siyasetinin ve diğer toplumsal hareketlerin çeşitli atakları oldu. Bu toplumsal hareketleri başlarda emek siyasetinden bilerek ve isteyerek koparmaya çalışan çeşitli yönelimler olsa da (*tam da Wood'un eleştirdiği gibi*) mücadelenin baş düşmanının kapitalizmin kendisi olduğu her seferinde kendini gösterdi. Ama bu toplumsal hareketlerin, emek hareketine ve sosyalistlere katkıları göz ardı edilebilecek gibi değil. Daha kadın, daha eşitlikçi ve katılımcı, kalkınmacı bakış yerine daha ekolojist bir bakış açısı bizim cephenin içine olumlu anlamda sızdı.

Yazının konusu olmadığı için bu döneme ve örneklerine uzun uzun değinmeyeceğim ancak ‘eskiden neoliberalizm saldırısı vardı ve pandemi olunca her şey değişti’ gibi bir yanlış algı oluş-

maması için bu dönemi anmak zorundaydık. Occupy, Gezi, Şili öğrenci hareketleri, Sarı Yelekliler vb. birçok örnek sayılabilir.

Ancak bazı ideolojik zeminlerin oluşması için pandemi neredeyse bir katalizör görevi gördü. Kötü kapitalistlerin, kötü uygulamalarına maruz kalan isyankârların kapitalizmin kendisinin kötü olduğu konusunda artık kafaları daha net. Önümüzdeki dönem artık kapitalizmin kendisini savunma çizgisine çekme dönemi olabilir.

Pandemi dönemini, Saramago'nun Körlük romanındaki salgına benzetebiliriz. Körlük, kapitalizmin insanlığa ne kadar aykırı olduğunu tüm açıklığıyla sergiler ancak romandaki körlerin düşleri bile körlükle ilgilidir: *“Kör adam o gece, düşünde kör olduğunu gördü.”*

Saramago bu cümleyi yazarken ne düşündü bilemeyiz ama kapitalizme karşı kör olanın düşleri ve ütopyası da kördü. Pandemi aslında insanların körlüklerinde bir tül açtı. Bu tülde neler var tartışacağız ancak bu tülün (*perde bile değil*) hala tam olarak açılmadığını, bu tartışmayı onlarca yıllık birikimin bir anda kolay dağılacığı varsayımına da kapılmadan yapmak gerekiyor.

Pandemi döneminin belki de gelecek yıllara bırakacağı miraslardan birisi de sınıf/emek kavramları, kamusallaştırma tartışmaları, yoksulluk/zenginlik ayrımlarının hakkında netliğe doğru giden kapılar açması. “Elbette hava dönüyor, işçiden yana esiyor yel” demek henüz gereksiz bir acelecilik olabilir. Ama bizi geçmişte olduğu gibi sersemletecek güçte bir rüzgârın karşımızdan esmediğini artık söyleyebiliriz.

O halde, bu yazıyı üç farklı başlığa bölerek hem verili durumu hem de bu verili durum üzerinden neler yapılabileceğini ele almaya çalışalım.

-Birey/Emekçi

-Özelleştirme/Kamulaştırma

-Yoksulluk/Zenginlik

Bireyler evde kaldı, emekçiler çark döndürdü

Tüpçüyü aradım, dedim 06'nın (alışveriş merkezi) oradaki direnişe bir tüp. Adam gitmiş, 06'nın içinde bir Direniş mağazası aramış, iyi mi?²

Bu tip emek, işçi, direniş kavramlarına uzak emekçi hikayeleri eminim herkesin hafızasında bolca vardır. Emekçi kimliği uzun yıllar sonra ilk defa bu kadar yaygın bir hale geldi. Kendisini emekçi olarak görmeyenler, egemenlerin olanları “emekçi” olarak gördüğünü bolca fark etti.

Uzun uzun sınıfın değişen yapısı ve bu değişen yapıda, karşı tarafın kendi kavramlarına nasıl alan açtığını anlatmayacağım. Ancak en özet ve kaba haliyle; sivil toplum denen ve emekçileri aslında “diğerleriyle” eşitleyen bir kavramsal hegemonya son 30 yıla egemen oldu. Bu eşitlikçi gibi sunulan kavram klasik proletaryanın artık görünmez oluşuyla da perçinlendi.

Görünmez oluşunun elbette fiziki koşulları oluştu. Şu anda Türkiye’de finans kapitalin başkentinin en merkezi yeri neresidir dersiniz “Levent-Maslak Hattı”nı söyleyebiliriz. Ama bu hat içinde daha da küçük bir çember çizelim denirse elimizde kalan yerin İETT’deki karşılığı Levent’teki “Fabrikalar” durağıdır. İlk defa iş görüşmesine giden şık giyimli birçok genç insanın “Fabrikalar durağından geçer mi” sorusu, bu hattaki belediye şoförlerine en çok sorulan sorudur belki de. Fabrikaların sıra sıra dizildiği bölge artık 80 kata varan plazalarla çevrili. Bu ironik değişim birçok insanın artık sınıf mı kaldı değişimin de nirengi noktasıydı.

Sınıf artık kentin dışındaydı. Hatta ülke dışına gitti. Çinli, Hintli yüz milyonlarca emekçi, hepimiz için kölelik koşullarında çalıştı. Yeni dönemin insanlarına “emekçi” diye başlayan bir cümle kurduğunuzda aldığınız tını romantik bir şaşkınlıktı.

2 Demet Dinler, İşçinin Varlık Problemi, Metis Yayınları, İstanbul, 2014.

Pandemi gösterdi ki emekçiler hala var ve öyle sivil toplum kavramında iddia edildiği gibi eşitlikçi durum da yok. Hadi abartalım, bireyler ve emekçiler iki ayrı sınıfmış meğer. Pandemi, evde kalabilenleri ve evde kalamayanları net bir şekilde sınıfsal olarak böldü. Hemen her gün Tabipler Odası'nın “bugün x sağlık emekçisi hayatını kaybetti” biçimindeki duyurularının altında başhekim de profesör de ambulans şoförü de hemşire de fotoğraflarıyla yer aldı.

Oysa bir çok insan, doktorlar için sağlık emekçisi denmesine “canım emekçi demesek” itirazları yöneltebilirdi. Sivil toplumun eşitleyici algısı yerine, “iş yeri”nin sömürüde eşitleyen yanı yeniden görünür oldu. Bir işyeri varsa içindekiler emekçiydi. Çünkü iş yeri evin tersi ve çalışmak da evde kalamamanın tersiydi.

Bugünden yarına elimizde ne kalacak diye sorulduğunda söyleyecek şeylerden birisi de artık “emekçi” kavramının görünür olmasıdır. Kısacası, sınıf zaten hiç kaybolmadı ve onun “hiçbir şey” olmadığını ispatlamaya çalışmak yerine artık “her şey” olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bunu sadece sağlıkçıların emekçi kimliğini vurgulamaları ile de söyleyemeyiz. Sağlık emekçilerin hayatları pahasına “mesleklerini” hizmete çevirdikleri yer aslında kapitalizmin işleyişi için evde kalamayanların, çalışmaya devam edenlerin hastalıklarıydı. Sağlık emekçileri de çarkların dönmesi için ölmek zorunda kaldı.

Aziz Nesin'in 23. Mektup adlı öyküsü, işçilerini verem eden koşullarda çalıştıran fabrikatörün “iyilik” olsun diye verem hastanesi yaptırmasını anlatır. Fabrikatör bu iyiliğinden dolayı çok huzurludur. İyi insanlar cenneti hak etse de kendisinin yerinin cennet-i ala olduğundan çok emindir. Hastaneyi yapan “içi de dolu maşallah” diye övünürken, içinde ölümüne çalışan sağlıkçıları minnetle anan bu düzenin değişmesi gerekir.

İnsanların kendi tercihleriyle bir araya geldiği düğün, tatil, eğlence, parti vs. görüntüleri kıyasıya eleştirildi, ama Vestel fabri-

kasından 16 bin işçinin, vardiya ve bant sayısını hiç azaltmadan üretimi %30 artırması, sadece 3-5 tane sol yapının gündeme getirdiği ve protesto ettiği bir ihlal olarak kaldı. İşçilerin 1000 kişi aynı kapalı alanda 9 saat bulunması kapitalizmin normaliydi, ama 10 kişinin bir araya gelip eğlenmesi “sorumsuzluktu”. Sağlık emekçilerinin işini artıran esasta sorumsuzlar değil, kapitalizmin işletmesi gereken bu düzenektir. Bir nevi çarklardan birisi olarak işlevini görmek zorunda kaldı.

Ayrıca bu dönemin bence ana karakteristiklerinden biri evinde kalabilen üst ve orta sınıfın evinde kalamayanları çok dert etmemesiydi. Bir şekilde hizmeti sağlayanlar bunu yapmak zorundaydı. Kapısına gelen kargocuya, market elemanına bile 10 metre öteden paketi bıraktıran “orta sınıf kaygısı”nı da gördük. Virüs taşıma potansiyeli olana konan bu mesafe, sınıfsal bir mesafeydi bir yandan da.

Peki bu virüsü taşıması dert edilen kesimle olan mesafeyi sosyalist hareket kapatabilecek mi? Buradaki sınıf farklılığını teşhir ederek kendi saflarına işçi sınıfını kazanabilecek mi? Bu da yeni dönemin önemli sorunlarından birisi olarak görünüyor.

Gelecek dönemin net belirleyenlerinden birisi işsizler olacak. Yüzde 30'lara varacak işsizlik oranının uzun bir süre düşmeyeceği ortada. Yine sağlık gerekçeleri ile birçok iş alanında radikal dönüşümler gerçekleşecek. Özellikle yeni mezunların uzun bir süre iş bulamayacağı ya da beklentilerinin çok altındaki koşulları kabul etmek zorunda kalmaları gerekecek. Haliyle evde kalabilenlerden farklı olarak, evden bile çıkamayan bir sınıf toplamı bizleri bekliyor. Bunları örgütleyebilmek ve en önemlisi bu çoğunluğun “yapabilme” kapasitesini diri tutmak önemli sorunlarımızdan birisi.

Sınıfsal ayrımların billurlaşması, bu dönemde, belki de herkesin yaptığı ortak bir tespit. Ancak bu tespit, örgütsel uzaklığın kendiliğinden kapanacağını düşündürmemeli.

Özelleştirme/kamulaştırma

Farkındaysanız, ülkemizde son 3-4 yıldır özelleştirme tartışması kalmadı. Bunun nedeni bu alandaki kazanım değil, artık “özel-leştirilecek” bir şey kalmamasıydı. Dünyada da benzer bir durum var. Artık ne varsa satıldı. Ama bazı şeyler tümünden satılamazdı, eğitim, sağlık, vb. Bunun da çaresi var. O alanlar da piyasanın egemenliğine ve kar iştahına açılabilirdi.

Özellikle iki alan billurlaştığı için yazıyorum; yoksa birçok alan var. Bazılarını sadece örnekleyerek geçeceğim. Dünyanın pandemiye karşı ilk tepkisi, sağlık alanındaki kapasitenin en yüksek verimlilikte kullanılmasının bir ihtiyaç olduğunun fark edilmesi idi. Sağlık alanında “tercih hakkı”nı insanlara tanıyan, sahte bir özgürlük algısının ne kadar saçma olduğu ortaya çıktı. Sağlıkta kamulaştırma tartışmaları bazı ülkelerde yapılamadı bile, ki liberaller kendisini savunmaya fırsat bulabilsin. Acilen özel sağlık kurumlarını kamulaştıran ülkeler ortaya çıktı. Test bile olamayan “Zengin Amerikan Halkı”nın aslında ne kadar yoksul olduğu da ortaya çıktı. Türkiye’de kamu gibi görünen ama özele para aktarılan şehir hastaneleri, bunlara akıtılan milyarlar tartışma konusu oldu. İnsanların zaten korona şüphesiyle diğer korona şüphelileri ile hastane koridorlarında oluşturduğu uzun kuyruklar, 250 TL (*asgarisi*) verebilenlerin özel hastanelerde kolayca bunu yaptırabilmesi, meselenin bir tercih değil eksik kamu hizmeti olduğunu gösterdi.

Elbette bu kamulaştırma tartışmaları kamu hizmetlerini de tartışmaya açtı.

Bir yandan okullar kapatılırken, bir yandan Türkiye’de çocuk bakımını kamu yerine üstlenen yaşlı nine/dedelerin evlere kapanmak zorunda kalması, binlerce aileyi çocuk bakımında çaresiz bıraktı. Tabi ki ev içi bakım her zaman “kadının görevi!” olduğu için, birçok alanda kadınlar gönüllü ve zorunlu olarak istihdamdan çekildi. Zaten yerlerde sürünen kadın istihdam oranını yeniden geriledi.

Sözde ücretsiz olan kamu eğitiminin ise tamamen yetersiz kaldığı ortaya çıktı. Uzaktan eğitim kararı, EBA'lar, ZOOM'lar derken birçok evde internet olmadığı, internet olsa bile çocukların bilgisayar gibi olanaklarının olmadığı ortaya çıktı. Kamusal hizmetin yoksulları koruyan bir yanı olması gerektiğini bundan daha çıplak gösteren örnekler zor bulunurdu.

Devletin tercihleri nedeniyle düzenlemediği kamusal alanı düzenlemeye bizler talip olabilirdik. Nitekim bu konuda özellikle büyük şehirlerde birçok dayanışma ağı oluştu. Ancak bunların etkin ve görünür bir model olarak kamusal alanı etkilediğini söylemek zor. Bunun bir nedeni kamusal alanı düzenleyen devletin olanakları ve yasaları varken, bu ağlarda faaliyetleri güçlü yürütmenin imkansız olmasıydı. İnsanların vergisini cebinden alan başka bir mekanizma var, ama o mekanizma yerine bunu sağlamak için sizin yeterli bir kaynak gücünüz yok. Tüm bunlara rağmen bu çabaların irili ufaklı onlarca dayanışma ağı, kooperatif vb. girişiminin gelecekte kendisine daha kuvvetli bir alan açmaya çalıştığını göreceğiz.

Ama kamusal alanı yeniden düzenlemeye talip olurken gözden kaçırılan ise kamusal hizmetleri talep etmekten vazgeçmemek. Bu anlamda “biz bize yeteriz”in alternatifi, bu ülkenin kaynakları hepimize yeter olmalıdır, yeter ki biz bu konuda bıkmadan üşenmeden talepkar olalım.

Bugün artık sağlık ve eğitimin herhangi bir aşamasının özel sektöre devredilmesi tartışma konusu bile olmayacak kadar anlamsız bir duruma dönüştü. Benzer şekilde birçok burjuva yazar, gelecekte şirketlerin tek hedefinin kar olmayacağını, hayatlarını idame ettirebilmek için ekoloji, sağlık, eğitim gibi konulara daha fazla kaynak aktarması gerektiğini belirtiyor. Ama kapitalizm, bir yandan kendi kendini yıkıcı bir özelliğe de sahip; o da her kapitalistin toplumsal yükümlülükleri başka kapitalistlerden bekleyerek kendi kar haddini yükseltme hırsı! Bu hırsın kendisini, onlara karşı bir silah haline getirmek önümüzdeki dönemin

yeni stratejilerinden birisi olacaktır. Misal pandemi döneminin ilk sokağa çıkma yasağında Kanal İstanbul ihalesi yapanlar hafızalarda hala.

Yoksulluk/zenginlik

Pandemi sonrası gündeme gelen ve bundan sonraki dönemde emek stratejilerini belirleyecek başlıklardan birisi de dünyada gelir dağılımının olağanüstü bozuk olması. Elbette evde kalamayanlara benzeyen bir yanı olsa da pandeminin genel bir ekonomik krizi de ardından getirdiği görüldü. Ekonomik krizlerin azdan az, çoktan çok götürmesi beklenir. Daha önceki ekonomik kriz dalgalarına eşlik eden büyük firmaların/bankaların iflas dalgası bu dönem yaşanmadı. Yaşanmadığı gibi, sürekli olarak zenginlerin zenginliklerinin daha da arttığı gözlemlendi. Bu duruma paralel olarak, yaşanan devasa ekonomik yavaşlamanın getirdiği yükü zaman zaman devletler bile göğüsleyemezken, zenginlerin varlıklarının devasa büyüklükleri herkesin dikkatini çekti.

Her ne kadar henüz tartışması kadar pratik karşılığı çok fazla görünmese de Rusya ve Arjantin'de "servet vergisi" denebilecek uygulamalar yasalaştı. En son Thatcherizmin öncü ülkesi İngiltere'de bu konu gündemdeydi. İşin ilginç bu uygulamaları konuşan ya da pratiğe geçiren ülkelerde bir sol iktidar ya da değişim rüzgârı yaşanmamış olmasıydı.

Her ne kadar kamulaştırma başlığı altına daha çok yakışacak gibi görünse de CHP'nin "beşli çeteye ait varlıkları kamulaştıracamız" çıkışı, yine bu servet dağılımının yarattığı bir öfkeden beslendi. Halbuki 90'ların ortasında "devletçilik oku pek kötü sırtıyor" diyordu sosyal demokrat yazarlar. Deniz Baykal bu oktan kurtulmaya talip olduklarını sermayeye göstermek için, Ricky Martin nakaratlarıyla sahneye koşarak çıkmıştı. Şimdi CHP tarafında, utangaçça bile değil net ve geri adım atmadan, bu talebin dile getirilmesi bile yeni dönemin bir işareti. Zenginlerin malına el koymak artık sıradan bir tartışma.

Önümüzdeki dönem hem gelir adaletsizliği hem de vergi adaletsizliğini daha çok konuşacağız. Bu konuşmanın seyrini ise emekçilerin takındıkları tavır belirleyecek. Ancak Machivelli'nin Hükümdar adlı yapıtında hükümdara öğütlerinde bir eşik var "...çünkü iktidar korku duyurularak sürdürülebilir, ancak nefret edilerek sürdürülemez." Emekçiler tarafında artık korku eşliğini aşan bir nefrete yönelme durumu gelişmekte.

Bu nefretin oluşması için Türkiye'deki iktidarın özel bir çabası oldu. Pandemiye karşı birçok ülke destek paketleri açıklarken, Erdoğan'ın ilk açıkladığı pakette 150 m2'yi geçen evlerde KDV oranının yüzde bire çekilmesi halkla alay etmektir. Ama bu alay sadece bir iletişim kazası değildi. Yapılan destekler, ucuz faizli borçlandırma, vergi prim ertelemeleri ve işsizlik fonunda karşılanan bazı ücret türleri oldu. Tüm bu destek paketlerinin ölçüsel büyüklüğüne baktığımızda 490 Milyar TL karşımıza çıkıyor, ama bunun sadece yüzde 8'i doğrudan karşılıksız yardımlardı.

Milyonlarca insan devletin vereceği bin TL için başvurdu. Bakan en sonunda "boşuna başvurmayın, biz kime vereceğimizi biliyoruz" dedi. Bakan'ın vereceğini bildiği insan sayısı 2 milyon ile sınırlıydı, ancak yapılan araştırmalar pandemide yaklaşık 10 milyon insanın gelir kaybına uğradığını gösteriyor. Bu durum AKP'li seçmen kitlesinde bile iktidarın birçok kesime kaynak aktarırken kendisini es geçmesinin kızgınlık yaratmasına neden oldu. Cengiz İnşaat özelinde Beşli Çete, Beşli Çete özelinde de AKP döneminin palazlanan yeni sermayedarları göze batar hale geldi.

O kadar göze battı ki, CHP'nin son dönemdeki Beşli Çete ve kamulaştırma söylemleri en kabul gören politikalarından oldu. Karşı cephe bu konuda konuşmaktansa birkaç cılız tepki ile konuyu geçiştirdi. Zenginlerin artık savunulacak bir yanı yoktu.

Ancak burada karşılaştığımız bir tehlikeye de işaret etmek gerekiyor. Wood bundan 40 yıl önce yazdığı metinde, "Sosyalistler, niçin Thatcherizm'in emeğe karşı sınıf savaşını acımasızca sürdürür-

ken sergilediği gerçek pratikten çok, Thatcherizm'in ideolojik süslemeleriyle -otoriter popülizm" denilen tutumuyla- uğraşıp dursunlar"³ diyordu.

Elbette otoriterizm gündelik siyasal yaşamımıza etki ettiği süreçte siyasal mücadelemizin de bir gündemi olacak, ama karşımızdakinin bir sınıfın temsilcisi olduğunu hiçbir zaman unutmadan ve bunu her zaman hatırlatacak girdilerde bulunmayı da göz ardı etmeden. Karşımızda pandemi ile bir sınıfın temsilciliğini billurlaştırmış bir şekilde yapan bir otoriterizm varsa, öncelik onun otoriterliğine değil temsil ettiği sınıfa karşı savaşımları yükseltmektir.

Yazının şimdiye kadar olan kısmında var olan ikili kavramlar üzerinden önümüzdeki döneme ait çelişkileri ve olası stratejileri yazmaya çabaladım. Ama bir de bu çelişkilerin nasıl örgütleneceği, nasıl bir iletişim kurulacağı vb. sorunlarımız var. Pandemi sonrası bunlarda nasıl değişiklikler beklendiğine de bakmamız lazım.

Örgütlenelim ama nasıl?

Pandemi işçi sınıfının örgütsüzlüğünü de ortaya koydu. Bu bilinen bir şeydi. Sendikalaşma oranlarının Hak-İş'e otomatik kaydedilen 500 bin taşeron işçiye rağmen %10'a düştüğü, bu oran içerisinde de pandemiye etkin biçimde gündemine alan DİSK'in %1'i kapladığı, DİSK'in içerisinde de en büyük 2-3 sendikanın neredeyse etkisiz olduğunu varsayarsak geriye neredeyse sınıfın binde bire düşen örgütlülüğü kalıyor.

Her ne kadar, yazıyı yazan kişi olarak objektif bir tutumla dışarıdan gözlemem mümkün olmasa da çeşitli kent emekçileri dayanışma ağlarının neredeyse embriyo devresinde, mikro ölçekte olduğunu söyleyebiliriz. Peki bu ölçekleme geçerli midir? İşin açıkçası, Gezi öncesi, Taksim Gezi Parkı için yaptığımız haftalık eylemlerde 30 kişi olduğumuzda sevinen birisi olarak, ne zaman

3 E.M. Wood, Sınıftan Kaçış, Çeviren: Şükrü Alpagut, Akış Yayıncılık, 1992, s. 16.(orijinal metin 1985)

ölçek sorununu açacağımız sorusunun boşa düşebileceğini, bunun bir zamanlama sorunu olduğunu da deneyimledik.

Elbette burada kendiliğindenciliği savunan bir bakışı gerekçelendirmek değil, ama toplumsal sıçramaların doğrusal bir büyüme ile sağlanamadığını anlatmak istiyorum. Bizim yaptıklarımız, yapacaklarımız mikro ölçekte dahi olsa bir örgütlülüğe her daim hazır halde olmalıdır. Ancak işçi sınıfının örgütlenme potansiyelinin kendi içinde biriktirdiği tepkiselliğin sıçramasına bağlı olduğunu da görmek gerekiyor. Tarihçi Braudel'in dediği gibi "insanlar başlangıç noktalarını bile seçemezler"; erken ya da geç davranmış olabilirler; ama bunun bir önemi olmaz. Kimi siyasal çıkışlar tarihsel koşulların olgunluğunu veri almaz. Yay fırlar, ama sadece fırlar.

Bizim bakacağımız yer ise, yayın fırlama anına hazırlıklı olup olmadığımız.

Emek stratejisinde makas değişimi

Öncelikle -bu yazının sınırlarını da aşan- bir tartışma konusuna değinmek gerekiyor.

İşçi sınıfı, artık gerçekten sınıf mı? Bunu sorarken yazı boyunca yapmaya çalıştığım "artık sınıf mı kaldı" tartışması ile çeliştirdiğim farkındayım. Ancak burada vurgulamaya çalışacağım şey, burjuvazinin, emekçilerin sınıf karakterini yok eden ve onu tüketici haline getiren finansallaşma çabalarında başarı olmasıdır. Bunun sürdürülemez olduğu aşikar olmakla beraber, süren bir eğilim olduğunu da not düşmek gerekiyor.

Bu nokrada, Gorz'un tezlerini; sınıfın, mücadele etme yeteneğini kaybetmesi açısından incelemek gerekir.

1964 yılındaki, egemen sol/sosyalist sendikaların emek stratejilerini eleştiriyordu Gorz. Bu emek stratejilerinin sürekli olarak kapitalizm ile pazarlık halinde olduğunu, bu pazarlıkta da başarılı oldukça aslında işçilerin iyi bir ücretli tüketici haline geldiğini

söylüyordu. İnsanların aldıkları ücret yerine, yaptıkları işlerin, üretim kaynaklarının yararsız ve boş amaçlar için harcanması ile ilgili soruları neden sormuyorlar diyordu.

Günümüz Türkiye'sinde ve dünyasında özellikle işçi sınıfının kendisini borçlandırarak ve finansal bir dünyanın içine çekerek daha çok tüketmesi ve bu tüketimi devam ettirebilmek için bir kredi borçlusu olarak, istikrarın bozulmasından korktuğunu görüyoruz. Aslında sadece işçinin değil, şirketlerden devletlere kadar herkesin her türlü borcunun olduğu garip şişirilmiş bir dünya içinde yaşıyoruz. Hani bir Tanrı varsa dünyaya inip "sevmedim ben bunu, herkes yarına kadar birbirine olan borcunu ödesin" dese, 15 dakika içinde kapitalizm tarihin çöplüğüne gider.

Elbette işimizi Allah'a bırakalım demiyorum ancak buradaki anlamsızlığı da görmek gerekiyor. Ama görmesi gereken emekçilerin, kredi kartı ekstrelerini incelemekten buna fırsatları kalmadığı da görülmeli. Elbette yaşam gailisi içerisindeki emekçilerin bu kadar büyük soruları sorması tek başlarına beklenemez. Ancak

Yüzde 30'lara varacak işsizlik oranının uzun bir süre düşmeyeceği ortada. Yine sağlık gerekçeleri ile birçok iş alanında radikal dönüşümler gerçekleşecek. Özellikle yeni mezunların uzun bir süre iş bulamayacağı ya da beklentilerinin çok altındaki koşulları kabul etmek zorunda kalmaları gerekecek. Haliyle evde kalabilenlerden farklı olarak, evden bile çıkamayan bir sınıf toplamı bizleri bekliyor.

emek stratejisini de bu pazarlık üzerine kuran sol yapı ya da sendikaların bunu değiştirmek ya da en azından bu yönde çabalamak için daha çok şansı var.

Türkiye’de finansallaşmanın boyutu hakkında bir fikir verelim. Pandemi öncesi 18 milyon kişinin kredi borcu varken, bu sayı sadece 6 ay içerisinde 25 milyona ulaştı. Kredi kullanan 7 milyon kişinin 4 milyonu hayatında ilk defa kredi kullandı. Kullanılan tüketici kredilerinin hacmi 620 milyar TL’den 850 milyar TL’ye çıktı.

Bu finansal borçlanma insanların sürekli olarak yeniden ve yeniden borçlanmasını gerektirecek. Peki ne için? Buradan hemen Gorz’un “yararsız işler” tanımlamasına gelmek istiyorum. Pandemi hangi işin yararlı, hangisinin yararsız olduğunu da gösterdi. Milyonlarca insan plazalara/ofislere gitmeden de evinden işini yapabiliyor. Pandemi geçse bile bu hizmetlerde çalışan sayısı ciddi oranda azalacak, plazalar kapanacak ve buna bağlı birçok yeni işsiz ortaya çıkacak.

Başka bir örnek; dünyada uçak seyahatlerinin yarısı iş amaçlı. Artık Zoom kullanmak varken, bu zaman, para ve hatta uçakların ciddi tehlike yarattığı karbonmonoksit salınımından kurtulacağız. Pandemi insanlığın yaşamını alt üst etti, ancak ozon tabakası uzun yıllardır ilk defa çok az miktarda da olsa kalınlaştı. Zorunluluk sayesinde mümkün oldu bu.

Haliyle yakın vadenin bir sorunu olmasa da bu yararsız işler için harcanan doğal kaynakların, zamanın, yollarda, uçaklarda geçen sürelerin sorgulanmasını gündeme almak gerekecek. Geleceğin sosyalist mücadelesi insanların sürekli piyasa tarafından krediye ve tüketime dönen finansallaşan emeği yerine belki de çok daha az çalışmasını örgütlemeli.

Tüm bu “yararsız işler” yerine kamu hizmetlerinin yaygın ve ücretsiz olması, tüm özel hastane, okul kreş vb. hizmetlerin kamulaştırılması temel talep haline gelmeli; bunun için de fırsat ve olanaklar oluştu. Bir örnek vermek lazım; asgari ücret 2825 değil

de 5000 olsa emekçilerin sorunları çözülecek mi, yoksa onların yaşayacağı evlerden, alacakları hizmetlere kadar her şeyin fiyatı mı artacak? Telefonlarına düşen “kredi limitleriniz şu miktara yükseltildi” SMS’leri de cabası.

Önümüzdeki en temel emek stratejisi belki de çalışma saat ve günlerinin radikal bir şekilde düşürülmesi, kamu hizmetlerinin yaygınlaşması ve ücretsiz olması ve “yararsız işler”den kurtulanlar için de asgari temel gelir desteğinin sağlanması olacaktır, olmalıdır.

Olanaklar ve kısıtlar

Yeni bir emek stratejisi için henüz yeterli donanımına sahip değiliz. İşçi sınıfının kolektif olarak bu bilince gelmesi, kapitalist sistemi zora sokan değil (*şimdiye kadar ki emek stratejilerinin ana yönelimi aslında bu*) ondan kopuş sağlayacak dinamikleri geliştirmesi için epey süre geçecektir.

Pandemi bir yönüyle bu süreyi kısaltmış oldu, ancak bir yönüyle de bu kolektif mücadele verilmezse yoksullaşan toplumun gözetim ve güvenlik tedbirleriyle yeniden reorganize edildiği, gözetimci bir döneme girebiliriz. Kapitalizmin, pandemi nedeniyle gözetim için bahanesi de var artık.

Yazının bu kısmına kadar çok derinlikli olmasa da değişik ekol ve stratejilere özetle değinerek yeni olanak ya da kısıtları yazmaya çabaladım. Ama unutmamak lazım ki strateji ve ekoller eskirler. Misal, bu tip yazılarda 10 yıl önce her paragrafa küreselleşme ile başlamanız gerekirdi. Yeninin kapısında iki olasılık da yüksektir. Devrimci bir yeniden doğuş potansiyeli ile tutuculaşma aynı anda olasıdır.

Ayrıca bu yazı pandemi sonrası için yazıldı. Ancak işim gereği ekonomi haberlerini sıkı izleyen birisi olarak, Haziran ve Temmuz aylarında “pandemi sonrası toparlanma” hakkındaki birçok demeç zihnimde yer alıyor. Yani pandeminin Ocak-Mayıs ayında yaşanıp bittiği sanılıyordu. Şimdi 2. dalganın bitimini

konusuyoruz aşı haberleri ile birlikte; ama ya bu dalgalar 2-3 yıl boyunca devam ederse; iktidarların aşı politikalarında yine işçi sınıfı gözden çıkarılan bir halka olarak kalırsa; finansallaşma ile geçirtilen dönem uzamak zorunda kalır ve krediler ödene-mezse?

Önümüzde barbarlık ihtimalleri ile devrimci potansiyeller barındıran bir dönemin kapıları açılmış olacak. Pandeminin ilk haftalarını hatırlayalım. Devletlerin havaalanlarında birbirinden tıbbi malzemeler çaldığı kısa bir dönemin uzun bir sürece yayılmayacağının garantisi yok. Elbette devletler temsil ettikleri burjuvaziyi korumak için işçilerin, sağlık emekçilerin canlarını çalmaya devam edebilirler.

Ancak bu dönemin olumlu bir yanı, sınıfa en uzak olduğu dönemde partileşen sosyalist hareketin artık sınıfa yakın olabileceği bir dönemin kapısını açmasıdır. Her ne kadar sokağa çıkma yasakları, kitlesel toplantı vb. olanaklar yok olsa da yaratıcı ve devrimci çözümleri bulma konusunda ısrarcı olmanın her zaman karşılığını alabileceğimiz bir dönemdeyiz. Bugün sahada olup bunun karşılığını almamanızın imkânı yok. Ancak sahaya çıkacak kadro yetersizliğimiz, medya ve propaganda araçlarındaki donanımsızlığımız ise en üst noktada.

Kısıtlarımız bunlarla da sınırlı değil elbet.

Kurulan az sayıdaki demokratik kitle örgütünün ne iç işleyişi demokratik ne de kitle örgütü olma özelliği göstermektedir. Sendikal yapılar, geçmişin örgütlere kadro kazandıran dinamizmini yitirmişlerdir. Sosyalistlerin de bu sendikalara yönelik, sarı ya da sendika ağalığı eleştirisinin ötesine geçecek öneri ve pratiklerinin olmaması, zaten işçiler arasındaki zayıf ve olumsuz sendika/örgütlenme algısını iyice zayıflatmaktadır.

İşçi sınıfının içinde, egemen burjuva politikasının dışında kalmaya çalışan ve buna her seferinde muhalif refleks sergileyen binlerce insan var. Bu toplamın, sınıf siyasetinin doğal önderleri olmalarını hangi örgütlenme stratejisi kotaracaktır? Elbette

örgütsel bir şematik ihtiyaçtan bahsetmiyoruz. Bir problemden bahsediyoruz. Gezi'ye gelen, 1 Mayıs mitinglerinin kaldırımında yürüyen en büyük korteji henüz yola indirmeye ikna edecek bir örgütlenme pratiği sergileyemedik.

Daha önce çeşitli yayınlarda sık sık tekrarlandığı için uzun uza-dıya girmeyeceğim. Kent emekçileri örgütlenmesinin, ne kadar demokratik yapılandığı, içinde yer alan dayanışma ağlarının ya-ratıcılığı, yeni emek profiline uygun kadın ve genç işçilere ne kadar inisiyatif tanıdığı, emekçilerin yeni iletişim ihtiyaçlarına ne kadar hızlı uyum sağlayabileceği, bu dönemin hem sorunları hem de çözebildiğimiz ölçüde fırsatlarıdır.

Kentli genç emekçilerin dışında, daha çok mavi yakalı işçiler ya da Anadolu kentlerindeki yoksul proleterler açısından ise başka bir sorunumuz bulunmakta. Onlar kaldırımında da yürümediler. Ancak işçi sınıfının, kendiliğinden de olsa bir tür bilinci vardır. Bu bilinci bulanıklaştırmak için burjuvazi her zaman başka ay-rımlar kullandı. Bu alandaki, şoven, ulusçu, dini vb. temaların sonuna gelinmiştir. Çünkü işçi sınıfı kendisinin kâh çalışarak kâh işsiz bırakılarak her türlü gözden çıkarıldığını billurlaşmış bir şekilde görmektedir. Asgari ücreti 2825 TL olarak açıklayan “bizimkiler” dedikleri türbanlı bakanın, türbanının değeri 3500 TL'dir. Artık bu sınıfsal karşıtlığı sergilemek için daha fazla ola-nağımız var.

Ancak bu billurlaşmanın bizim tarafımızda şekillenmesi ve poli-tikaya dökülmesi gerekmektedir.

Özetle

Emeğiyle geçinen ya da geçinemeyen her sosyalist artık öncü işçidir. Bu emekçi kimliğini kullanması elzemdir. Sınıf çalışması bir sosyalist partinin aparat/komisyon/bürosunun çalışması de-ğil, bizzat partinin kendi varlık nedenidir. Artık kendisinin de bir emekçi olduğunu pandemi sayesinde kavrayan toplumla karşı karşıyayız. Aynı nedenlerle parti de emekçi karakterlidir, olmak zorundadır.

Artık hiç çekinmeden, daha yüksek sesle kamulaştırmayı ve kamusal hizmetlerin devletin asli görevi olduğunu açık açık belirtmeliyiz. Bu alanı doldurmaya çalışan pratiklerimizi bir alternatif değil, bir deneyim alanı olarak görmeli ve şekillendirmeliyiz. Dayanışma evet; ama önce kamu hizmeti. Barınma, gıda, eğitim, sağlık temel ihtiyaçlardır ve kamu tarafından karşılanmalıdır.

Zenginlerin servetlerine el koymak ya da vergilendirmek acil talep olmalı. Pandemide milyonlarca insan gelir kaybına uğrayıp, bir o kadarı da işsiz kalırken, birilerinin zenginleşmesi kabul edilebilir bir şey değil. Yine kamuya ait varlıkların yağmalanması, sürekli enerji, inşaat vb. mega projelerle heba edilmesinin önünde durmak gerekiyor.

İşçi sınıfı mücadelesinin yeni paradigmalara ihtiyacı olduğunu, var olan emek stratejileri yerine ekolojik mücadeleden insanların “yararsız” işlerde bir ömür harcamasını önlemeye kadar yepyeni talepleri ön plana çıkarmalıyız. Finansallaşmanın ücretli tüketiciler haline getirdiği sınıfı, boş zamanıyla kendi özgürleşmesini sağlayacak şekilde kölelikten kurtarmayı talep etmeliyiz. Az kazanalım, az üretelim, az tüketelim ve bol vaktimiz olsun, temel paradigma olmalı.

Sınıfın örgütlenmesinde kendilerini öncü kılabilen, demokratik işleyişi güçlü mekanizmaları kurmamız, deyim yerindeyse bunları gerçek öznelerine teslim etmemiz gerekiyor. Dükkancı, cemaatçi ve kendi kadrolarını motive eden çalışmalar yerine işçi sınıfına armağan edeceğimiz bir örgütlenme pratiği, sosyalist hareketin kendisini de yeniden kuvvetlendirecektir. Unutmamak gerekir ki, merkezi irade kolektif iradenin bir ürünüdür. Öncülüğün ön koşulu ise kolektif iradenin oluşturulmasıdır. Bizler, işçi sınıfının kolektif iradesinin açığa çıkartılmasını sağlamakla yükümlüüz.

Kadınların 2020 Yılı: Saldırlara Karşı Hep Ayakta!

MELİKE ÇINAR

COVID-19 salgını tüm dünyada derin hasarlara yol açtı ve toplumsal hayatta ve ekonomik alanda paylaşım savaşları dönemlerindeki benzer değişikliklerle dünyayı etkisi altına aldı. Virüs, dünya genelinde o kadar hızlı ve yoğun bir şekilde yayıldı ki, sürecin ölümlü sonuçları artarak devam ederken çoğu ülke yayılmayı kontrol altına almak için -nihayetinde yetersiz kalan- geçici kapatmalar uygulamak durumunda kaldı. Kısmi yasakların bile etkileri çok ağır oldu ve insanların günlük aktivitelerini gerçekleştirme ve rutin yaşamlarına devam etme şeklini değiştirdi. Bu süreçte toplumun ne kadar hızlı değişebileceğini de acımasızca göstermiş oldu salgın.

Kadınlar Her Yerde Ayakta!

Tüm acımasızlığına rağmen pandemi sürecinde dünyanın birçok yerinde kadınlar yaşadıkları ve uğradıkları bütün eşitsiz durum ve davranışlara, adaletsiz ve erkek egemen politikalara karşı ses getirecek eylemlere imza attılar.

Pandemide kadın sağlık çalışanları ön saflarda oldular. Bugün dünyanın dört gözle beklediği yüzde 90 etkili olan aşırı geliştiren doktorlardan Dr. Özlem Türeci'nin rolü Türkiye'nin eril basını tarafından "Uğur Şahin'in eşi" olarak görülse de kadınlar Doktor Özlem'i gündem yapmaktan geri durmadı. Ayrıca Türeci'nin bu büyük başarısını Almanya görmezden gelmedi ve kendisini "Yılın 100 Kadını" arasında gösterdi.

Güçlü, istikrarlı duruşları ile mücadele eden Polonyalı kadınlar hükümete geri adım attırarak Anayasa Mahkemesi'nin kürtaja neredeyse tam yasaklama getiren kararını erteletmeyi başardı. Dünya nezdinde ise en büyük kazanımlardan biri İspanya'da kadın ve erkekler arasındaki ücret eşitsizliğinin yasaklanması oldu. Arjantin'de kadınlar sokakta tarih yazarak, fiilen kazandıkları kürtaj hakkını yasal olarak da kazandı. Meksika'da 2020 yılı neredeyse her gün eylemlerle geçti. Örneğin, yedi yaşındaki Ingrid Escamilla'nın cinsel istismara uğrayıp öldürülmesi sonrası süren eylemlerde kadınlar Anayasa Mahkemesi'ni ateşe verdiler. Amerika'da Trump'ın kadın düşmanı, ırkçı ve göçmen karşıtı politikalarına karşı binlerce kadın birçok eyalette bu yıl da sokaklardaydı. Birçok ülkede kadın siyasetçiler süreci daha iyi yöneterek hem salgını kontrol altına almada başarılı adımlar attılar hem de kadınlarla dayanışarak başarılı işlerde isimlerini duyurdular.

Türkiye'de ise AKP iktidarının çeşitli vakitlerde tartışmaya açtığı İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme durumlarının yanı sıra, gündeme yine ara ara getirilen çocuk istismarı af yasasına karşı kadınlar şehir şehir pandemi koşullarına uygun şekilde eylemler, basın açıklamaları ve sosyal medya eylemleri örgütleyerek tasarılarını şimdilik rafa kaldırdı. Bütün bu gelişmelerden hareketle 2020 yılı, kadınların siyasette, bilimde, emekte, eylemde ön plana çıktığı ve bütün olumsuz koşullara rağmen yılmadan mücadele ettiği bir yıldır diyebiliriz.

Covid-19 pandemisinde toplum olarak birçok gerçeğe karşı karşıya kaldık. Alınan önlemlerin yetersizliğini, geç kalınmışlığını, kriz anlarını yönetmede her ülkenin başarılı olamadığını, halkın

sağlığı için gerekli yatırımların yeterince yapılmadığını, sağlık politikalarının yetersizliğini, ülkemizde gün be gün açıklanan koronavirüs verilerinin gerçeği yansıtmadığını, ödediğimiz vergilerin karşılığını nasıl aldığımızı/alamadığımızı görmüş olduk toplum olarak. Dünyada kaynakların nerelere harcandığını, nasıl kullanıldığını, ekonomiye hangi temellerle yeniden şekil verildiğini, merkezine neyin konduğunu da tüm çıplaklığıyla gördük. Sonuçlarını toplu ölümlerle yaşadığımız pandeminin devlet nezdinde en çok endişe verici yanının insan hayatından çok, ekonomik kriz kaynaklı piyasaların gerginliği olduğunu söyleyebiliriz.

Bununla birlikte, bahsettiğimiz etkiler, tüm sosyal gruplar için aynı oranda da gerçekleşmedi. Ezilen ve yoksullaştırılmış gruplar halihazırda var olan sosyal eşitsizliklerin daha da derinleşmesi nedeniyle, süreci en ağır yaşayan kesimler oldu. Yani, aslında şunu diyebiliriz: Pandemi süreci, halihazırda var olan her türden eşitsizliği -sınıf çelişkisi ve cinsiyete dayalı eşitsizlikleri- daha da derinleştirmiştir. Özellikle eve kapanma, mevcut cinsiyet eşitsizliklerini derinleştirmiş ve kadınların özgürlük alanlarını da kısıtlamıştır. Pandeminin iş yaşamı - kişisel yaşam arasındaki dengeye ve kadınların ekonomik bağımsızlığı üzerindeki olası uzun vadeli etkilerine de dikkat edilmelidir. Özellikle kapanan ya da kısmen açık olan AVM, kafe, bar, restoran gibi hizmet sektörlerinde çalışanların ağırlıklı olarak kadınlar olduğunu düşünürsek, işten ilk çıkarılanların da kadınlar olduğu tahmin edilebilir. Pandemi gibi krizlerde önce kadınlar iş hayatından uzaklaşır ve daha çok ev içi ve bakım emeğine sürüklenirler.

Türkiye’de salgın öncesi dönemde, kadınların işsizlik oranı yüzde 16.3 ile erkeklerden çok daha yüksek düzeyde idi. Tarım dışı sektörlerdeki kadın-erkek işsizlik oranlarındaki fark ise daha da yüksek: Erkeklerde yüzde 14, kadınlarda ise yüzde 19.5 (TÜİK, Ocak 2020). Bu işsizlik oranlarıyla karşı

karşıya olan kadınlar korona salgını döneminde ve sonrasında düşen emek talebi karşısında erkeklere göre çok daha riskli konumdalar. Kadınlar uzun süre işsiz kaldıktan sonra iş bulma umutları düşüyor ve iş yaşamından çekiliyorlar.⁴

Krizler Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğini Derinleştirir

Kadınlar açısından pandeminin en belirgin sonucu ofislerin ve eğitim kurumlarının kapanması sonucu artan iş yükleri olmuştur diyebiliriz. Özel sektörden birçok firma ofislerini kapatarak evden çalışma normuna geçerken, eğitim kurumlarının kapatılmasıyla, internet ve bilgisayar gibi fırsatları olan çocuklar da çevrimiçi eğitimlerle evlere kapanmış oldular. Bu durumun kadınlar ve erkekler açısından farklı sonuçları oldu. İş hayatında aktif olan kadınlar, yüksek performans gerektiren işlerini ev ortamına taşımak durumunda kaldı. Ev yaşamının zorunluluklarının iş yaşamının sorumluluklarına karışmış olması, “ekstra hijyen”, “ekstra sağlık” gereksinimleri nedeniyle ev işlerinin ve bakım işlerinin de artmasına neden oldu. Yani şimdiye kadar var olan yemek pişirme, temizlik, yıkama, çocuk bakımı, yaşlı ve hasta bakımı gibi hizmetler, “kadının sorumluluğu” olarak görüldüğü için kadınların iş yükünü tam günlük mesailere dönüştürerek, dayanılmaz ve yıpratıcı boyutlara taşıdı.

Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD), Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED) ve Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) Türkiye işbirliğinde hazırlanan “Covid-19 Salgınının Kadın Çalışanlar Açısından Etkileri” araştırmasına göre Covid-19 döneminde kadın çalışanların sorun olarak gördükleri ilk üç konu, yüzde 99 ile artan ev işleri ve bakım sorumluluğu, yüzde 97 ile uzaktan/evden çalışma ile artan

4 keig.org/korona-salgininin-yarattigi-kriz-kadin-emegi-acisindan-ne-ifade-ediyor/

iş yükü ve yüzde 95 ile endişe, psikolojik stres ve tükenmişlik şeklinde sıralandı. Erkek çalışanlarda ise ilk üç sorun, yüzde 74 salgın döneminde ücret/gelir yetersizliği, yüzde 69 iletişim ve bilişim teknolojilerine kısıtlı erişim, yüzde 65 ile de psikolojik stres ve tükenmişlik oldu.⁵

Pandemi, kadınların ister kamusal alanda çalışan olsun ister olmasın, ev içindeki görünmeyen emeklerini görünür kıldı. Dışarıdan hali hazırda alınamayan her hizmet, ev içinde “görünür” hale geldi. Bu da kadınların yeniden üretim alanında üstlendikleri sonsuz yüklerin boyutlarını gözler önünde serdi.

Evlerde Ne kadar Kalabildik?

Salgından korunmanın en önemli ayağı “EvdeKal” çağrıları idi. Peki bu ne kadar yansıdı, yansıyor hayatlarımıza? Pandemi sürecinde fiziki olarak çalışmak durumunda kalanlar, tehlikenin bitmediği ama yeni normal adı verilen süreçte de işlerine gitmek zorunda kalanlar oldu. Hatta Çanakkale’deki Dardanel Gıda Fabrikası, çok sayıda işçide Covid-19 tespit edilmesine rağmen “kapalı devre çalışma sistemi” adını verdikleri yasada yeri olmayan bir çalışma sistemi ile işçileri zorla fabrikada tutarak üretimi sürdürmeye çalıştı. İşlerinden olmak istemeyen işçilere karşı patronların kurduğu acımasız tahakkümün çarpıcı örneklerinden biri oldu Dardanel.

İşlerine gitmek zorunda kalan çalışanların başını ise elbette sağlık çalışanları çekiyordu. ILO 2020 verilerine göre dünyada, bakım kurumlarındakiler dahil, sağlık çalışanlarının %70’inden fazlasını kadınlar oluşturuyor. Sağlık çalışanı kadınlar, pozisyonları gereği de COVID-19 ile ön saflarda savaşmaktadırlar. Pandemi koşullarında hizmet sunmanın risklerinin yanı sıra, yakınlarını, meslektaşlarını kaybetmelerinin, sağlık çalışanlarına yönelik ekipmanlarda yaşanan tedarik eksikliğinin, kadınların

5 <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kadinlar-iste-tukeniyor-1790881>

fiziksel özellikleri gözetilerek hazırlanmamış ekipmanları uzun mesai saatlerinde kullanırken yaşadıkları zorlukların, uzun süreli vardiyaların ardından eve geldiklerinde eklenen bakım işlerinin, fiziksel ve duygusal olarak kadınları daha çok yıpratmış gözlenmiştir. Türkiye Psikiyatri Derneği'nin açıklamasına göre ise ev içi iş yüklerinin artışı kadın sağlık çalışanlarının gerek mesleki gerek ev içi tükenmişlik riskini artırmaktadır. Salgın, mevcut bakım krizi ve ev içi emek tartışmasını her kesimin önüne getirmiş oldu.

Hayat Eve Sığardı Sığmasına Ama Ya Kadınlar?

Pandemide en yoğun olarak ortaya çıkan problemlerden biri de ev içerisinde kadına yönelik şiddetin artmasıydı. İşsizliğin arttığı, gelir kayıplarının yaşandığı kriz zamanlarında ev içindeki gerilimlerin artması sebebiyle, kadınların ve çocukların şiddete maruz kalma riskleri de artmaktadır. Sağlık tedbirleri kapsamında “evde olmak” zorunlu iken, kadınlar kendilerine şiddet uygulayan erkeklerle bu evlerde tam zamanlı olarak şiddete maruz kalmakta. Şiddetin tanığı çocuklar içinse bu durum başka travmalara da yol açmaktadır. İçişleri Bakanlığı'nın pandemi döneminde şiddetin azaldığı açıklaması ise gerçekçi olmadığı için kadınların tepkisine neden oldu.

Kadın Dayanışma Vakfı'nın verilerine göre Sağlık Bakanlığı'nın Mart ayında pandemiye ilan etmesinin ardından şiddete uğrayan kadınların başvurularında düşüş olsa da Nisan ayında eski oranlara geri döndüklerini belirtiyorlar ve ekliyorlar:

Üniversitelerin uzaktan eğitime geçmesiyle ailelerinin yanına dönen genç kadınların kendileri ya da anneleri için yaptıkları başvurular sıklaştı. Bulundukları ortamda güvensiz hissetmek, kendilerinin psikolojik şiddete maruz kalması ya da annelerinin yaşadığı şiddete tanıklık ederek kaygılanmak başvurularda sıklıkla karşılaştığımız örneklerdendi.

Diğer yandan eve kapanılan bu dönemde kadınların geçmişteki şiddet deneyimleri yüzünden tekrar travmatize olup bu süreçte daha tedirgin hissettikleri, güvende hissetmediklerine dair paylaşımlarla karşılaştık. Başvuruların ardından telefon üzerinden hukuki destek sağladık, vurguladığımız en önemli nokta kadınların her durumda şiddet karşısında başta koruyucu ve önleyici tedbirler olmak üzere faydalanabilecekleri birçok yasal hakka da sahip olduklarıydı.⁶

İstanbul Sözleşmesi Yaşatır!

Toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinde erkek şiddetine karşı kadınları koruyacak ve şiddeti engelleyecek önlemler almak maksadıyla imzalanan ve yürürlüğe giren İstanbul Sözleşmesi, AKP hükümetinin bu yıl da hedefindeydi. Sözleşmenin uygulanması için mücadele verirken sözleşmeyi korumak ve savunma durumuna geçmek durumunda kaldık. Topluma yanlış bilgilerle sözleşmeyi propaganda eden AKP ve trolleri, sözleşmenin aileyi yıkma hedefinden boşanmaların artışına sebep olmasına; esasen erkeklerin mağdur edildiğine; inanç özgürlüğü ve ayrımcılık karşıtı olan sözleşmenin Türk toplumunun inancı ve ahlaki değerleriyle ters düştüğüne; aile yapısını tehdit ettiğine; eşcinselliği özendirdiğine; toplumun da bu sözleşmeden rahatsız olduğuna kadar çeşitli beyanlarda bulunarak kendilerine destekçi bulmaya çalışsalar da kadınlar “Haklarımızdan vazgeçmiyoruz, İstanbul Sözleşmesini Uygula” kampanyası başlatarak hem sosyal medyada hem mahallelerde, meydanlarda nöbetler tuttu, zincirler oluşturdu, sözleşmenin maddelerini tekrardan vurguladı.

Kampanya ile amaçlanan sadece sözleşmenin iptal edilmesi gündeminin ortadan kalkması değil, devletin bu sözleşmeyle yükümlü olduğu önleme, koruma, kovuşturma, eşitlik politikaları

6 Pandemi Ve Şiddet Kışkacında Kadın Mücadelesi Deneyimleri, Kadın Dayanışma Vakfı, 24.09.2020.

İşsizliğin arttığı, gelir kayıplarının yaşandığı kriz zamanlarında ev içindeki gerilimlerin artması sebebiyle, kadınların ve çocukların şiddete maruz kalma riskleri de artmaktadır. Sağlık tedbirleri kapsamında “evde olmak” zorunlu iken, kadınlar kendilerine şiddet uygulayan erkeklerle bu evlerde tam zamanlı olarak şiddete maruz kalmakta.

geliştirme ve uygulama sorumluluklarını da yerine getirmesi idi.

Temmuz ayında Muğla’da Pınar Gültekin, eski sevgilisi Cemal Metin Avcı’nın barışma isteğine “hayır” dediği için katledildi. Erkek şiddetini önleyen ve buna karşı kadınları koruyan yasal düzenlemeler tartışmaya açıldıkça ve yasalar gereği gibi uygulanmadıkça erkek egemenliği daha çok besleniyor, güç buluyor. Tam da bu noktada kadınlar “#challengeaccepted” (Meydan okuma kabul edildi), “#İstanbulSözleşmesiYaşatır”, “KadınDayanışması” gibi etiketlerle, sadece Türkiye’den değil dünyanın başka ülkelerinden kadınların da karşılık verdiği bir sosyal medya eylemi gerçekleştirdi. Burada amaç kadınların birbirlerini desteklemek, birlik olduklarını hissettirmek ve “kadın güçlüdür” mesajını vermektir.

Kadınların topyekûn başkaldırısı sonucunda AKP iktidarı geri adım atarak, sözleşmeden çıkmak yerine bazı maddelerinde değişiklik ya da şerh koyma talebini değerlendirdiklerini duyurdu. Konu hala “değerlendirilirken” bizler de her fırsatta çekilmeyi değil, İstanbul Sözleşmesi’nin etkin uygulanması için mücadelemizi yürütmeye devam ediyoruz.

Çocuk İstismarının Affı Olmaz

Türk Ceza Kanunu'nun 103. Maddesi kapsamındaki çocuk cinsel istismarı faillerine af getirilmesi meselesi 2016 yılında ilk kez gündeme getirildiğinde kadın örgütleri olarak “aklınızdan bile geçirmeyin” diyerek sokaklara dökülmüştük. Çocuk cinsel istismarı faillerine af getirilmesinin gündemden tamamen kalkması ve çocuk yaşta evlendirmelerin son bulması için İlerici Kadınlar Meclisi'nin de imzacılarından olduğu “TCK-103 Çocuk Cinsel İstismarı Affına Karşı Kadın Platformu” kuruldu. 2016'dan bu yana ara ara gündeme getirilen “İstismar Yasası”, bu yıl gündeme alınan infaz yasaı değişiklikleri sırasında tekrar kamuoyunun gündemine getirildi. Yasa, pek çok ilde yapılan kadın eylemleri ile geri çekildi. Söz konusu yasa teklifi taslağı 13 yaşındaki bir kız çocuğunun kendisinden 15 yaş büyük bir erkekle evlenmesini mümkün kılacaktı. Böylece çocukların tacizci ya da tecavüzcülerle evlendirilmesinin önü açılacak; çocuğa karşı işlenen cinsel suçların üstü örtülecek; tecavüzün cezasız bırakılmasına ve çocuk yaşta evliliklerin artmasına sebep olacaktı.

Nafaka Haktır; Lütuf Değil!

Kadınların kazanılmış haklarına karşı yapılan bir diğer saldırı “nafaka” konusu oldu. Medeni Kanun'a göre “boşanma sebebiyle yoksulluğa düşecek taraf nafakaya hak kazanır.” Buradaki taraf kadın da olabilir erkek de! Boşanma sonrasında yoksullaşan genelde kadın olduğu için, yapılmak istenen düzenlemelerin hedefinde de kadınlar durmaktadır. Herhangi bir mesleği olmayan, evliliği boyunca ev işleri ve bakım işleriyle uğraşmak zorunda bırakılan kadınların boşandıktan hemen sonra, kadın istihdam oranları ortadayken, geçimine yetecek kadar geliri olan bir iş bulabileceği sanılıyor. Genellikle çocuklarının bakımının da kadınlarda olduğu düşünülürse, devletin ücretsiz ve ulaşılabilir kreş imkanları sunmadığı; özel kreşlere ise ödeyecek parası olmadığı sürece kadınların hangi şartlarda iş sahibi olabileceğinden söz edilmemesi gülünçtür. “Süresiz nafaka kaldırılсын” gibi iddialar

ise AKP'nin oy toplamak, boşanmaları engellemek ya da kadınların kazanılmış haklarını geri almak için verdiği yalan beyanlardan ibarettir.

Kadın Dayanışma Vakfı'nın 2019 yılında hazırladığı "Yoksulluk Nafakası Araştırması" raporuna göre; "Yoksulluk nafakası koşulları bir arada değerlendirildiğinde yaygın kanının aksine isteyen herkesin yoksulluk nafakasına her zaman hak kazanabilmesi söz konusu değildir. Yoksulluk nafakasına hükmedilmesi için öncelikle TMK hükümlerine göre yapılan geçerli bir evlilik akdinin mevcut olması, tarafların boşanmaları ve nafaka talep eden kişinin geçimini sağlayabilmesi için yoksulluk nafakasına ihtiyacı olması gerekmektedir." Ayrıca şunu da eklemek gerekir ki, nafaka miktarı olarak her kadına magazin programlarında bahsi geçen milyon dolarlar ödenmemektedir. "Nafakanın miktarı tarafların sosyal ve ekonomik durumları göz önüne alınarak belirlenmelidir. Nafaka miktarı belirlenirken, tarafların mali durumları birlikte değerlendirilir."⁷

Yoksulluk nafakasından kadınların daha fazla yararlanıyor oluşu tesadüf değildir. Kadınları nafakaya mahkum eden düzenin sorgulanmasıdır esas olan. Bunun temelinde yatan sebep mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir. Eğitim ve çalışma hakları konusunda eşitlik sağlandığında, kamusal hayattan çekilmeye zorlanmadıklarında, ev içi işlerin ve bakım yükümlülüklerinin kadınların omzuna yüklenmesinden vazgeçildiğinde nafaka konusundaki yaşanan tartışmalar da son bulacaktır.

"Uykuların Kaçsın!"

Kadına yönelik şiddet kapsamında yer alan cinsel taciz; kişinin onayı olmaksızın gerçekleştirilen, fiziksel temas içermese de rahatsız edici olan cinsel eylem, söz ve davranışlardır ve insan hakları ihlalidir. Bir davranışın ya da sözün cinsel taciz içerip içermediği, kadının üzerinde bıraktığı etki, tekrarın ve ısrarın varlığı,

⁷ Kadın Dayanışma Vakfı "Kadınların, Kadına Yönelik Şiddet ve Ayrımcılık Alanında Mevcut Destek Hizmetleri Hakkında Bilgi Alma ve Bu Hizmetlere Erişme Haklarının Güçlendirilmesi" Projesi kapsamında "Yoksulluk Nafakası Araştırması", Kasım 2019.

sınır ihlali ve ayrıca kadın için tehdit içeren bir ortam yaratıp yaratmadığı esas alınarak değerlendirilmelidir. ABD’de sinema sektörüyle başlayıp bütün dünyada yayılan “MeToo” hareketi Türkiye’de, edebiyat dünyasından Hasan Ali Toptaş’ın tacizlerinin ifşa edilmesiyle karşılığını buldu.

Bir kadının maruz kaldığı şiddeti en yakınlarıyla bile paylaşması oldukça zaman alabiliyor. Söz konusu cinsel şiddet olduğunda yıllar dahi sürebilir bir kadının bunu anlaması, kabullenmesi ve ardından yaşadığı şiddeti, travmayı paylaşabilmesi. Yıllarca kendini suçlu dahi görebiliyor bir kadın. “Yanlış anlamış olabilir miyim”, “Bu duruma ben mi mahal verdim”, “Bana kim inanır ki!”, “Kanıtım yok ki!” vb. Şimdiye kadar tanık olduğumuz üzere, suçlayıcı, dışlayıcı tavırlara maruz kalmış kadınlar bu eril tahakkümün altında ezilir, sessizliğe mahkum edilirdi, bu yüzden hep susardı kadınlar. Kadın hareketinin varlığı, yarattığı farkındalık, bilinç; ürettiği politikalar pek çok kadının da bu anlamda önünü açtı.

Tacize uğrayan kadınlar seslerini yükseltti. Dünyanın en ünlü oyuncusu, tanınmış kişisi, edebiyatçısı da olsa kadınları sessiz kalmadı ve yaşadığı tacizi ifşa etti. Ünlerini, yaşlarını, mevkiilerini, nüfuzlarını, ayrıcalıklarını kullanan bu adamlar, şimdiye dek kadınların bu sessizliğinden faydalanarak tahakkümlerini ve tacizlerini sürdürdü. Ancak şimdi bir kadının çığlığı, diğerlerine ses oldu, domino etkisi yarattı. İfşa hareketi, kadınların kendilerini daha güçlü hissettiklerinin, yalnız olmadıklarını da göstergesi oldu. O çok bilindik olan sözün tam karşılığı buydu: Kadın kadının yurdu! Bundan sonra hiçbir şey eskisi gibi olmayacak diyen kadınlar haklıydı; bundan sonra hiçbir şey eskisi gibi olmayacak: “Uykularınız kaçsın ben ne zaman ifşa edileceğim diye!”

Haklarımızdan Vazgeçmeye Niyetimiz Yok!

Kadına yönelik şiddet, kadın cinayetleri, şüpheli kadın ölümleri, kazanılmış haklarımıza karşı saldırılar karşısında toplumsal cinsiyet eşitliği için kadınlar hep ayakta oldu. Pandemi koşullarında

daha görünür hale gelen kadınların ev işleri ve ücretsiz bakım emeklerinin karşılıksız olduğu gerçeği; kadınları koruyacak yasaların uygulanmasına yönelik çabalar; aynı ya da benzer işleri yapan kadınların ve erkeklerin gelirlerindeki ücret eşitsizliği ve kadın istihdamının artırılmasına yönelik politikaların yetersizliği; mücadelemizin haklılığını ve gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuş oldu.

18 yıldır iktidarda olan AKP, kurmak istediği rejime uygun bir toplum yaratmak için önce kadınları hedefine aldı. Bu 18 yıl boyunca AKP'nin yaptıklarına kısaca değinirsek; literatürden kadının adını çıkararak “aile”yi öne çıkardı. Din ve gelenekler üzerinden ürettiği politikalarla, kadın-erkek eşitliğini reddetti. Kadınların erkeklere hizmet etmekle ve itaat etmekle yükümlü olduklarını topluma dayattı. Kadınların en önemli kariyerinin “annelik” olduğunu işlemeye çalıştı. Kadınların verdiği eşitlik ve özgürlük mücadelesini bertaraf etmek için tüm mekanizmalarını ve olanaklarını kullanarak saldırdı. Baskının olduğu her yerde direniş de vardır; bu saldırılara karşı kadın hareketinin mücadelesi de kesintisiz devam ediyor. Haklarımızdan ve hayatlarımızdan vazgeçmiyoruz!

Öğrencilerin 2020 Yılı: Pandemide Kitleleşme Çabası ve Öğrenci Sendikası

CEMRE YILMAZ

Tüm insanlık için eşi benzeri olmayan bir yılı, 2020 yılını geride bıraktık. Koronavirüs salgınının yüz binlerce insanın ölümüne yol açtığı ve milyonlarca insanın hâlâ bu hastalığın pençesinde olduğu bu yılda, Türkiye'nin özgün dinamikleri ise ortaya daha farklı bir tablo çıkarttı.

Bir çeşit neofaşizme geçişi zorlayan, kitlesini konsolide edebilmek amacıyla radikal hamleler peşinde koşan AKP-MHP bloğunun emek ve halk düşmanı politikaları, bir süredir devam eden ekonomik krizin keskinleşmesiyle birlikte yurttaşlarımızın yoksulluğun, işsizliğin ve hastalığın pençesinde ölümle burun buruna geldiği bir ülkeyi yarattı.

Bu gibi dönem değerlendirmelerinde iktidarlardan ve yaptırımlarından söz ederken, en az yaptırımlar (*icraatlar*) kadar önemli olan bir başka şey ise yapılmayanları konuşmak olmalı. AKP-MHP iktidarı, 2020 yılında da defalarca kez tanık olduğumuz üzere yapmadıklarıyla da Türkiye halklarını kaderine terk etti.

Elazığ depreminin ardından bölge halkını koruyucu önlemler almayan, İzmir depreminde şov haricinde kalıcı çözümler üretmeye yanaşmayan, geçirmeye çalıştığı hiçbir yasa teklifinde halkın çıkarlarını patronların çıkarlarının önüne koymayan bu iktidar, işte bu nedenle ikinci defa suçludur.

Bizim yazımızın sınırları açısından bakıldığında, durumu gençlik bazında ele almak gerekiyor. Ancak bu durumun yalnızca gençliğe değil topyekûn emekçi halka karşı bir saldırı olduğunu gözler önüne serebilmek açısından böyle genel bir giriş yapmaya ihtiyaç duyduk.

Genel bir değerlendirmeye başlamadan önce öznel durumumuza yapacağımız değinileri daha anlaşılır kılabilmek adına öğrenci gençlik mücadelesinde kitlelerle buluşabilme aracımız olan Öğrenci Sendikası'nın bir nevi bu karmaşa ve kriz ortamının içine kurulduğunu, karakterinde de bu ortamdan olumlu ve olumsuz kimi izler taşıdığını eklemek istiyoruz.

Açlıkla sınav olur mu?

2020 yılının öğrenci hareketini belirleyecek dinamikleri, henüz 2019 yılı sonlarında belirginleşmeye başlamıştı. Üniversite yemekhanelerine ve ulaşım üst üste yapılan zamlar, halihazırda KYK bursu ile geçinemeyen ve okurken özellikle hizmet sektöründe çalışmak durumunda kalan on binlerce öğrenci için ekonomik bir yıkım anlamına geliyordu. İşte bu zamlara müdahale edebilmek adına gençlik örgütlerinin de irade ortaya koyarak öncülüğünü yaptığı yemekhane eylemleri, öğrencilerin gittikçe artan katılımı ile buluşup zamların geri çekilmesine vesile olmuştu.

Birkaç üniversitede elde edilen kazanımların ise tüm Türkiye'de gittikçe kötüye giden durumu değiştirmeye yetmeyeceği açıldı. Bu nedenle Öğrenci Sendikası'nın müdahale etmesi gereken ilk durumun, bizim de örgütsel olarak yapacağımız ilk çıkışın bu olması gerektiğinde arkadaşlarımızla ortaklaştık. "Açlıkla sınav olmaz" kampanyası işte bu ortaklaşmadan doğdu.

Kampanyayı oluştururken iki temel amacımız vardı: Öncelikle taleplerimizin gerçekten herkes tarafından anlaşılabilir olmasını sağlamak ve ardından elbette bu taleplerin gerçekleştirilmesini sağlamak. Kabaca bir özetle kampanya ile şunu istedik: Ülke-mizde yemekhane ve ulaşım ücretleri, ülkenin dört bir yanında, halihazırda sunulan en düşük fiyat tarifesine çekilsin. Eğer, örneğin, X üniversitesi öğrencilerine 1.25 TL'den yemek-hane hizmeti sunabiliyorsa, bu neden diğer üniversitelerde de sağlanamam? Ya da abonman ulaşım ücreti 50 TL'den İstanbul'da sağlanabiliyorsa, İzmirli öğrenciler neden çok daha fazla para ödesin?

Açlıkla Sınav Olmaz kampanyası, Şubat ayının başında yaptığımız duyurudan koronavirüs salgınının Türkiye'de de yayıldığına resmen duyuruluşuna kadar geçen sürede onlarca şehirde, onlarca defa sokağa çıktığımız, internet üzerinde 10 bin; sokakta, kampüslerde ve sınıflarda toplanan imzalarla birlikte ise toplamda 40 bin imza topladığımız bir kampanya oldu. Bu kampanya boyunca Yıldız Teknik Üniversitesi başta olmak üzere çeşitli üniversitelerde zamlı fiyatları geri çektiren ya da zam kararlarını henüz uygulamaya geçmeden iptal ettiren de yarattığımız bu basınçtı. Salgının başladığı dönem, bizim elimizdeki imzalarla resmî kurumları taleplerimiz için harekete geçmeye ikna etmek üzere görüşmelere başlayacağımız dönemdi, ancak maalesef hayatın bir anlamda durdurulmasıyla bu kampanyaya üç nokta konmuş oldu.

Üzerine çalışırken bize çok şey öğreten ve kendi gerçekliğimizi bir kez daha fark ettiren bu kampanyanın ardından salgının başlaması ve okulların kapanması bizde genel bir umutsuzluğu hakim kılmıştı. Son döneminde iyice rüzgârı arkanıza aldığınız bir kampanyayı sürdürürken bir anda okullar kapanıyor, insanlar evlere çekiliyor ve siz bir nevi elinizde imzalarla kalakalıyor-sunuz...

Üç nokta ile sonunu getirdiğimiz satırların açık bir anlamı var.

Öğrenci Sendikası üzerine konumlandığı toplumsal alanın ihtiyaçlarını saptayabilmiş, saptamakla kalmayıp bu ihtiyaçları karşılama iradesini sergileyebilmiştir. Öğrenci Sendikası, öğrenci gençlik siyasetine yeni bir soluk getirmekle beraber, saptadığı taleplerin açık ara öncüsü ve taşıyıcısı olmuştur.

Pandemide yalnızlaşanlar buluştu

Pandemi, bizim siyasi yaklaşımımızı üzerine inşa ettiğimiz akademide niteliksizleşme, genç işsizlik ve geleceksizlik gibi olguların üzerindeki sis perdesini kaldırdı. Hizmet sektörünün yaşadığı ekonomik yıkımdan, en az işyeri sahipleri kadar sektörde yarı zamanlı ya da gündelik çalışan öğrenciler nasıplandı. Bu durumda harçlığını zorlukla çıkarabildiği işlerden de mahrum kalan öğrencileri koruyacak herhangi bir önlem ya da özel bir kanun iktidar tarafından gündeme getirilmediği gibi, KYK borçları ve zamlarla ilgili muhalefetin yaptığı öneriler de özellikle görmezden gelindi.

Tüm bunlarla birlikte uzaktan eğitim modeline zorunlu geçişin yarattığı sancılar acı verici şekilde yaşandı ve hala yaşanmaya devam ediyor. Bu konuda bakanlığın gerçekten bütünlüklü bir hazırlığının olmadığı, işin yalnızca şov boyutunun iyi hesaplandığı ortaya çıktı. Çevrimiçi altyapılar çöktü, sınavlara erişim sağlanamadı, akademisyenlerden bazıları derslerde mikrofonunu açık unutup kadın öğrencileri taciz etti ve hatta KYK yurtlarında öğrencilerin eşyaları yağmalanırken yetkililer bu konuyla ilgili adım dahi atamadı.

Bir önceki bölümde üç nokta ile sözünü ettiğimiz umutsuzluk ve “kalakalma” hali, pandeminin öğrencilerin yaşamında yaratacağını öngöremediğimiz yepyeni kriz başlıklarına üretilebilecek çözümlerin, Öğrenci Sendikası’nın kuruluş amacı ve perspektifiyle hızla örtüşmesi ile birlikte yerini uzun zamandır tanık olmadığımız bir silkinişe bıraktı.

Yukarıda yazının çerçevesi sebebiyle ancak sınırlı bir kısmından söz edebildiğimiz tüm sorunlar, onları çözüme kavuşturacak doğru kurgulanmış bir aygıtı çağırırken Öğrenci Sendikası bu ihtiyacı karşılamaya talip olduğunu gösterdi. Çok çeşitli gündemler aracılığıyla herkes evinde karantinadayken dijital ortamda “bir araya gelebildiğimiz” insanların ne denli çeşitli problemlerle boğuştuğuna tanık olduk. Ancak bu noktada, bu problemlerin de öğrenci mücadelesinde dile getirilebildiği bir platformun, aygıtın bu zamana kadar yaratılamamış olması bir (öz)eleştiri olarak sunulmalı. Bugüne kadar işçi sınıfının siyasi gündemleri ile öğrencilerin ilişkisini kurmak üzere sarf ettiğimiz çaba ne kadar doğruysa, öğrencilerin liselerde ve üniversitelerde karşılaştığı öğrencilere özgü akademik, sosyal ve ekonomik problemlerine yeterince eğilmemek de o kadar yanlış.

İşsizlik, yoksulluk ve geleceksizlik kısıkağı

Gençliğin yapısal bir değişim sürecinden geçtiği ve buna yönelik yeni örgütlenme şekilleri denediği bir zamanda, 2020 senesi öğrenci mücadelesi açısından yeninin içinde yepyeni bir dönemin doğuşu olmuştur, diyebiliriz. Senenin ilk 3 ayı öğrenci mücadelesinin belli ölçüde sokakta sınanmasına imkan verse de dönemin mücadelesinin karakterini veren şey daha ziyade “pandemi koşullarında öğrencilik” olmuştur. Aslında öğrencilerin güncel sorunlarına dair yaptığımız okurken işçileşme/üretim süreciyle erken tanışma, geleceksizlik, genç işsizlik, akademinin niteliksiz yapısı ve şirketleşmesi gibi tespitler baki kalmış, pandemi dönemi bu tespitleri doğrulayıp derinleştirirken sürece özgün yeni problemler de yaratmıştır.

Tüm bunlar öğrenci mücadelesine yeni olanaklar açmış, birtakım refleksler de kazandırmıştır. Bu noktada kazanılan refleksler ve Öğrenci Sendikası’nın belki de ona karakterini de veren “hiçbir öğrenci yalnız kalmayacak” sloganı öğrenci mücadelesinin özneli ile kurduğu bağ, öğrenci toplumunun sorunlar karşısında ne yapacağını bilememe, muhatabını seçememe, çaresizlik gibi

konumlara düşmesinin de önüne geçebilme imkanı vermiştir. Tüm bu deneyimlerden yola çıkarak öğrenci mücadelesini kimi başlıklarda değerlendirme ihtiyacımız da açıktır.

Akademinin gün geçtikçe donanımlı, alanında yetkin insanlar yetiştirme işlevini yitirdiği bugün bir gerçekliktir. Üniversite külliyatı ezberci eğitime doğru daralırken üniversitelerin de bir meslek okulu formatına daraldığını gözlemleyebiliyoruz. Ancak akademinin bu niteliksiz hali yalnızca üniversite yıllarıyla sınırlı kalmayarak mezun olan öğrencileri genç işsizlikle tanıştırıyor veya hayat yaşamak zorunda oldukları için gençler alanlarıyla alakasız işlere yönelmek mecburiyetinde kalıyor. Üniversiteler artık öğrencileri ücreti mukabilinde genç işsizliğe ya da yedek işgücü ordusuna hazırlıyor dersek abartmış olmayız.

Pandemi dönemi ise genç işsizlik açısından çok daha özgün bir deneyim sunuyor: Erken işçileşme ile eş zamanlı bir işsizleşme, yoksullaşma hali. Öğrencilerin okurken masraflarını karşılamak için genellikle kafe-bar gibi hizmet sektöründe, yarı zamanlı işlerde çalışmak durumunda kalmasıyla ortaya çıkan öğrenci-işçi profili, pandemi kısıtlamalarıyla birlikte iş alanını da kaybetmiş oldu. Böylelikle erken işçilerin, işsizlik ve yoksullaşmayla tanışması da erken oldu. Erken işçileşen milyonlarca gencin pandemi sürecinde en büyük tecrübesi, elinde avucunda kırıntısı kalan sosyal ve ekonomik tüm imkanların ortadan kalkması, yani milyonların yoksullaşması oldu.

Öğrencilerin kendi gündemlerine olan ilgisi, alakaları ve buraya dair yöntem geliştirmeleri elbette doğal ve gerekli bir durumdur. Fakat gençlik belki de 50 yıl sonra ilk kez emek siyasetiyle bu kadar iç içe geçmiştir; tek bir farkla: 50 yıl önce gençliğin emek siyasetiyle buluşması bir politik bilinç, gönüllülük ekseninde olurken, bugün gençliğin emek siyasetiyle, ekmek kavgasıyla buluşması bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu zorunluluğun sınıf mücadelesinde ihtiyacını duyduğumuz, yeni dönemin yeni ihtiyaçlarına dair sıçrama tahtası özelliği taşıyabileceği unutul-

mamalıdır. Neoliberalizmin eğitime yaklaşımı ve AKP iktidarının akademiye ilerici tüm değerleriyle tasfiye ettiği gerçeğine rağmen “öğrenci kimliği” hala yarı-aydın olma özelliklerini dönemselsel olarak ortaya çıkarabilmektedir. Türkiye’nin geçmiş dönemleriyle kıyasladığımızda, yukarıda bahsettiğimiz yarı-aydın niteliklerin silikleşmiş olduğu doğrudur, fakat yok olmadığı da bir gerçektir. Gençlik bazında AKP’nin oylarının sürekli düşüş eğiliminde olması, gençliği ilgilendiren bir gündemde iktidarla dolaylı ya da doğrudan karşı karşıya gelişlerin yaşanması bahsettiğimiz yarı-aydın karakter ile alakalıdır.

Geleceksizlik

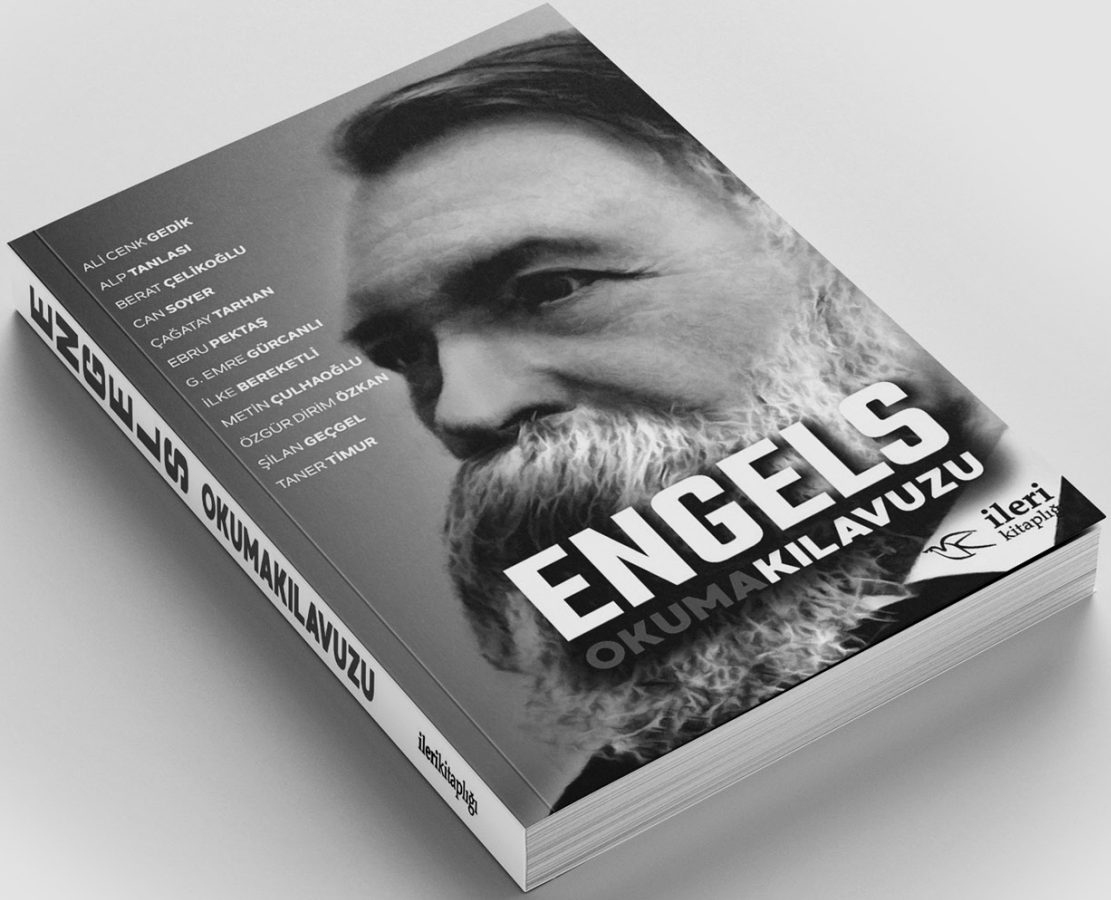
Sınıf mücadelesinin hiç olmadığı kadar gençleştiği, öğrenci gençlik mücadelesinin geçmişe göre daha sınıfsallaştığı süreçte karşımıza geleceksizlik problemi çıkıyor. Genç işsizliğin ülke tarihinde rekorlar kırdığı günlerde yurt parası, ev kirası, yemek-hane ve ulaşım ücretlerindeki dengesizlikler ve zamlar her geçen gün büyüyerek devam ediyor. Gelecek kaygısıyla hayatını sürdürmeye çalışan milyonlarca gencin tek hayali gün sonunda en temel ihtiyaçlarını karşılayabilmekle sınırlı kalıyor. Genç işsizliğin genel bir olgu haline geldiği bugünlerde, milyonlarca gencin taleplerini sırtlayıp önemli bir eşiği atlama görevi güncel olarak önümüzde duruyor.

Bir noktanın üzerinde durmamız gerekirse, geleceksizlik problemi sadece öğrenci kimliğine ait olmamakla birlikte içeriği ve kapsadığı kitle ile ilgili olarak öğrenci gençlik mücadelesinin gündemidir. Bunu basit bir biçimde açıklamak gerekirse; genç işsizliğin artışı ile patronlar, gençlerin alması gerekenden düşük ücretleri öneriyor. Eğitimli gençlerden uzun süre iş bulamayanlar ise iş aramaktan ümidini kesiyor. Koronavirüs salgını ile birlikte daralan ekonomide ve kriz ortamında geçmiş yıllara dair istihdam raporlarını incelediğimizde, gittikçe kötüleşen bir grafiğe tanık oluyoruz. Tüm bu verilerin ışığında, genç kadınların çalışma hayatında zaten dezavantajlı olan konumlarının daha

da kötü bir hale geldiğini belirtmek gerekiyor. AKP açısından uzun yıllardır ekonomik anlamda işlerin yolunda gitmediği açık; bununla birlikte uzun yıllar boyunca düzen güçleri tarafından gençliğe anlatılan ‘sınıf atlama’ masallarının yerini düşük yaşam standartlarında “en azından çalışabiliyor olmaya” şükretme öğütüne bıraktığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Gençlik mücadelesinde düzenin yaşadığı krizin yansımaları keskinleşirken, sosyalistler açısından değerlendirilmesi gereken ciddi bir boşluk olduğu kesindir. Tüm bunlardan hareketle Öğrenci Sendikası’nın önümüzdeki dönem odaklanacağı hedef de bu boşluğu doldurmak olacaktır. Kapitalizmin otoriterleşme eğilimi ile Saray Rejimi’nin kitlelerle kurduğu bağlarda ve ülkeyi idare etmekte yöneldiği faşizan tutumlar birlikte düşünüldüğünde, devrimcilerin yeniyi kurma misyonunu aciliyetle tamamlaması elzemdir.

Öğrenci Sendikası, salgına ve çeşitli imkânsızlıklara rağmen öğrencilerin yaşadığı problemler hakkında talepler üretip, bu taleplerin taşıyıcısı olma özelliğini kazanmıştır. Bir senelik yolculuğunda nesnel koşullar dahilinde kitleselleşmenin eşiğine gelmiştir. Milyonları saran geleceksizlik çemberine karşı önümüzdeki dönem, Öğrenci Sendikası, sektörel örgütlenme modeli ve dayanışma ağlarıyla mücadeleyi büyütecektir.

ENGELS

OKUMAKILAVUZU

raflarda!

Prof. Dr. Kayıhan Pala:

**Salgınla Mücadele Sağlık
Hizmetlerinin Ticarileştirilmediği
Bir Sağlık Sistemiyle
Mümkündür**

COVID-19 pandemisinde bir yılı geride bıraktığımız bu günlerde, salgın ve yarattığı toplumsal sonuçların yıkıcılığı en çok emekçileri hedef almaya devam ediyor. Sağlık hizmetlerinin neoliberal piyasacılık tarafından ticarileştirildiği dünyada ve ülkemizde, korona virüs salgını karşısında etkin önlemler ve halk sağlığını önceleyen yaklaşımlar yerine emekçilerin ve yoksulların yem edilmesini ifade eden uygulamalar hayata geçiriliyor.

Esasında köklü sayılabilecek bir halk sağlığı geleneğine sahip olan ülkemiz de neoliberal piyasacılığın sağlık sistemine yönelik saldırısının en şiddetli örneklerinden birine sahne oldu. Bu saldırının sonuçları en fazla korona virüs salgınıyla birlikte ortaya çıktı. Bunun yanı sıra, Saray Rejimi'nin tek adam yönetimi de salgının tüm yükünü emekçilerin üzerine yıkmayı tercih etti. Tüm bilimsel çalışmalar ve meslek örgütleri salgının kontrol altına alınması için kapanma önerisinde bulunurken, Saray Rejimi göstermelik yasaklarla yetinip emekçileri virüs bulaşına en açık biçimlerde çalışmak ve yaşamak zorunda bıraktı.

2020 yılının toplumsal mücadele gündemlerinin başına oturan COVID-19 salgını hala etkisini sürdürüyor. Dolayısıyla, 2021'e girdiğimiz bu günlerde halk sağlığı yaklaşımının ve insan hayatını önceliklendiren, ticarileştirilmemiş, bilimsel ölçütlere uygun bir sağlık hakkı için mücadelenin temellerini belirginleştirmek gerekiyor. Bu nedenle, öncelikle konuya bilimin gözünden bakmayı ve onun rehberliğine başvurmayı tercih ettik.

Türk Tabipleri Birliği COVID-19 İzleme Kurulu Üyesi Prof. Dr. Kayıhan Pala ile yaptığımız bu söyleşi de hem temel kavramlara açıklık getirmeye hem de sağlık sisteminin ticarileştirilmesinin sonuçlarına ışık tutmaya çalıştık.

Komünist: Öncelikle temel tanımlara açıklık getirmek isteriz. Hastalık, salgın, pandemi kavramları tam olarak neyi ifade ediyor? Bir hastalığın salgın, sonra da pandemi olarak tanımlanması için gereken koşullar nelerdir?

Prof. Dr. Kayıhan Pala: Salgın, bir hastalığın bir toplumda ya da bölgede içinde bulunulan mevsim ya da ayda normalde beklenen sayıdan daha fazla kişide görülmesidir. Pandemi ise birden fazla ülkeyi etkisi altına alan büyük salgınlara verilen addır. Bir pandemi, dünya çapında veya çok geniş bir alanda meydana gelen, ulusal sınırları aşan ve genellikle çok sayıda insanı etkileyen bir salgın olarak tanımlanır. Hastalığın yaygınlığı ve şiddeti, etkenin yeni olması, hastalığın insandan insana bulaşıcılığının yüksek olması, toplumda hızla yayılması, etkene karşı toplumda bağışıklık bulunmaması gibi özellikler bilimsel olarak bir hastalığın pandemi olarak tanımlanması için değerlendirilen koşullar arasındadır.

Komünist: COVID-19 virüsünün insan sağlığı üzerindeki temel etkileri nelerdir? COVID-19'un salgın ve pandemi olarak tanımlanmasında hangi ölçütlere başvurulmuştur?

Prof. Dr. Kayıhan Pala: COVID-19 hastalığına SARS-CoV-2 virüsü yol açmakta, hastalık yaygın olarak ateş, kuru öksürük ve yorgunluk bulguları ile ortaya çıkmaktadır. Bu bulgular dışında hastalık sırasında tat ve koku kaybı, burun tıkanıklığı, konjunktivit, boğaz ağrısı, baş ağrısı, kas veya eklem ağrısı, farklı cilt döküntüleri, mide bulantısı ya da kusma, ishal, titreme veya baş dönmesi bulguları da gözlenebilir. COVID-19 hastalığının şiddetli seyretmesi durumunda ise nefes darlığı, iştah kaybı, bilinç bulanıklığı, göğüs ağrısı ve yüksek ateş (38 °C'nin üzerinde) bulguları da ortaya çıkabilir. Nefes almada güçlük veya nefes darlığı, göğüs ağrısı veya konuşma veya hareket kaybı ile bağlantılı olarak ateş ve/veya öksürük bulgusu gözlenen her yaştan insan derhal tıbbi yardım almalıdır.

COVID-19 hastalığı Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından yeni ortaya çıkan bir hastalık olması, hızla bulaşması, ölüme yol açması ve kısa sürede birden fazla ülkede (7.736'sı Çin'de olmak üzere 7.834 doğrulanmış vaka, Çin dışındaki 18 ülkede, dört ülkede 8 insandan insana bulaşma vakası dahil olmak üzere 98 olgu ve Çin'de 170 ölüm) görülmesi nedeniyle 30 Ocak 2020'de öncelikle Uluslararası Halk Sağlığı Acil Durumu (Public Health Emergency of International Concern) olarak ilan edildi. DSÖ 114 ülkede hastalığın görülmesi, 118.000'den fazla olgu saptanmış olması ve 4.291 doğrulanmış olgunun hayatını kaybetmesi üzerine 11 Mart 2020 tarihinde pandemi ilan etti. Hastalığın hızla ülkeler arasında yayılmasına karşın, DSÖ'nün pandemi ilanında geciktiğine ilişkin eleştiriler geçerliliğini korumaktadır.

"Salgının kontrol altına alınması sadece tıbbi adımlarla sınırlı değildir"

Komünist: Halk sağlığı yaklaşımı açısından bir salgın veya pandemi karşısında atılması zorunlu adımlar nelerdir? Bu adımlar sadece tıbbi adımlar ile mi sınırlıdır, yoksa ekonomiden sosyal ilişkilere kadar bütüncül bir yaklaşım mı gerekir?

Prof. Dr. Kayıhan Pala: Bir bulaşıcı hastalık salgınının yönetimi ana hatlarıyla üç bileşenden oluşur: Olguların saptanması ve tedavisi, hastalığın daha fazla yayılmasının önlenmesi ve kontrol önlemlerinin etkisinin değerlendirilmesi. Buradaki her üç bileşen de önemlidir.

Olgular, kendileri sağlık kuruluşlarına başvurdıklarında ya da toplum içerisinde bulunarak saptanır. Laboratuvar tanısı olanlar ‘Doğrulanmış olgu’, laboratuvar tanısı olmadığı halde tipik klinik bulgu gösterenler ‘Olası olgu’ ve yalnızca bazı klinik özellikler gösterenler ‘Kuşkulu olgu’ olarak sınıflandırılır.

Salgın, ancak hastalığın daha fazla yayılması önlenerek kontrol altına alınabilir. Hastalığın yayılmasını önlemede temel yaklaşım enfeksiyon zincirinin kırılmasıdır. Salgını kontrol altına alabilmek için olası/kuşkulu olgular kendileri sağlık kuruluşlarına başvurmadan da saptanabilmelidir. Bu nedenle salgın yönetiminde aktif sürveyans sisteminin kurulmuş olması ve sistematik bir biçimde filyasyon uygulanması esastır.

Bulaşıcı hastalık salgınlarını kontrol altına almak için duyarlı grupları korumak (Aşı, güvenli su, yeterli barınma ve beslenme, iyi sanitasyon vb.), yüksek riskli gruplara kemoprofilaksi uygulamak ve maruz kalmayı, enfeksiyonu, hastalığı ve ölümleri önlemek için çeşitli tedbirler alınır.

Bir salgında alınan kontrol önlemlerinin etkisinin değerlendirilmesi için salgın boyunca zamana bağlı olarak sistematik bir izlem yaklaşımı benimsenmelidir. Bu izlem sırasında olgu ölüm hızı, enfeksiyon ölüm hızı, atak hızı, yaşa özgü atak hızları, ikincil atak hızı, temel üreme sayısı ve zamana bağlı üreme sayısı gibi göstergelerde gözlenen değişimin irdelenmesi beklenir.

Salgının kontrol altına alınabilmesi yalnızca tıbbi adımlar ile sınırlı değildir. Örneğin enfeksiyon zincirinin kırılması için toplumsal hareketliliğin azaltılması gereken durumlarda eko-

nomiden sosyal ilişkilere ve risk iletişimine kadar bütüncül bir yaklaşım gerekir.

Komünist: COVID-19 türü salgınlarla mücadelede önleyici sağlık hizmetlerinin ve kamusal aşı araştırmalarının faydası nelerdir? COVID-19 salgınıyla mücadelede bu açılardan ne tür eksiklikler ve zorluklar saptanabilir?

Prof. Dr. Kayıhan Pala: Salgınlarla mücadelede sağlık sisteminin, özellikle de birinci basamağın yanıt verme kapasitesi büyük önem taşır. Bulaşıcı hastalık olgusunu kendisi bir sağlık kuruluşuna başvurmada da saptayabilmek ve olguları sağlıklı kişilerden ayırarak, hastalığın bulaşmasını engellemek gerekir. Ancak ne yazık ki ülkemiz de içinde olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde neoliberal reformların dönüştürdüğü sağlık sistemleri, zayıflatılmış, hatta neredeyse yok edilmiş birinci basamak sağlık hizmetlerinin yetmezliği nedeniyle COVID-19 pandemisine gereken yanıtı verememiştir.

Bulaşıcı hastalıkların salgın yapmasının önüne geçmenin temel yolu toplumsal bağışıklığı sağlamaktan geçer. Bağışıklığı sağlamak amacıyla kullanılacak aşılar kamusal bir ürün olmak zorundadır. Aksi halde aşı, bir sermaye birikimi ve kar maksimizasyonu aracı olarak, ancak yüksek gelirli ülkelerin ve yüksek gelirli kişilerin erişebileceği bir ürün niteliğine dönüşür. COVID-19 pandemisi sırasında gündeme gelen aşılarda birçoğunun AR-GE çalışmaları büyük ölçüde kamu kaynaklarıyla yürütülmüştür. Buna karşın, aşılar şirketler tarafından “patent hakkı” ile Dünya Ticaret Örgütü’nün gündeme getirdiği TRIPS anlaşması ile korunmaktadır. Patent koruması tekel oluşturmada ve aslında ruhsat aşamasını geçtikten sonra çok ucuza üretilebilecek aşılarda fiyatlarının yüksek tutulmasını sağlamaktadır. COVID-19 aşılardaki mevcut durum da bu yaklaşımın olumsuz sonuçlarını gözler önüne sermektedir. Yüksek gelirli ülkelerde kişi başına

gerekli dozun birkaç katı aşı ön siparişlerle şimdiden sağlanmışken, düşük gelirli ülkelerde toplumun beşte biri için bile henüz aşı sağlanamamış durumdadır.

“Bakanlık pandeminin gerçek yükünü toplumdan gizlemeye çalıştı”

Komünist: Türkiye’nin hem sağlık politikaları hem de tıp araştırmaları açısından COVID-19’a hazırlıklı olduğunu söylenebilir miydi? COVID-19’un bir salgına dönüşeceği belli olduğu andan itibaren tıp uzmanları ve meslek örgütleri ne tür önlemlerin alınmasını talep etti? Hükümet bu talepler karşısında nasıl tutum aldı?

Prof. Dr. Kayıhan Pala: Türkiye 2003 yılında benimsemiş olduğu “Sağlıkta Dönüşüm Programı” nedeniyle COVID-19 pandemisine sağlık sisteminin gerekli yanıtı verebilmesi açısından hazırlıklı değildi. Sağlıkta Dönüşüm Programı ‘Sağlık ocağı’ ile simgeleşmiş 224 Sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesine İlişkin Yasa ile getirilen ve çağdaş sağlık hizmetlerinin sunulması için önemli bir ilke olarak kabul edilen coğrafi bölge ve nüfus temelli örgütlenme yapısını ortadan kaldırmıştır. Koruyucu ve birinci basamak iyileştirici hizmetlerin bütünleşik bir biçimde bir arada sunulduğu ve sağlık hizmetine bütüncül bakan bir anlayışın hizmet birimi olan ‘Sağlık ocağı’ kapatılarak, bunun yerine ‘Aile sağlığı merkezi’ ve ‘Toplum sağlığı merkezi’ adıyla iki kurum ortaya çıkartılmış; kişiye ve topluma yönelik sağlık hizmetleri birbirinden ayrılmıştır. Sağlıkta Dönüşüm Programı ile birinci basamak sağlık hizmetlerinin temel özellikleri olan erişilebilirlik, kapsayıcılık, eşgüdüm ve süreklilik zayıflamıştır. Örneğin COVID-19 pandemisi sırasında birinci basamak tarafından yürütülmesi gereken filyasyon çalışmaları, yeterli sayıda filyasyon ekibi bulunmadığı için başlangıçta gereksinime yanıt verememiştir. İlk olgunun duyurulmasından sonra yeni ekiplerin kurulması gündeme gelmiş, ancak ne yazık ki filyasyon ça-

lışmaları konusunda yetkinliği olmayan kişilerden oluşan ekipler kurulabilmiştir. Çok sayıda filyasyon ekibi sahada olmasına karşın, olguların ve temaslıların sağlıklı kişilere hastalığı bulaştırmalarının önüne geçilememiştir.

Tıp alanında bilimsel bilgi üretebilecek bilim insanları ülkemizde var olmakla birlikte, COVID-19 pandemisi sırasında yapılacak bilimsel araştırmaların etik kurulların onayı dışında Sağlık Bakanlığı'nın iznine de tabi olması, hem araştırmacılar açısından motivasyonu azaltmış hem de bazı araştırmacılara izin verilmemiştir. Bu bakımdan pandemi sırasında salgının kontrol altına alınabilmesi için atılacak adımlara karar verilmesi ve bu adımların etkisinin değerlendirilmesi aşamalarında bilimin katkısı sınırlı kalmıştır. Örneğin COVID-19 hastalığına yol açan SARS-CoV-2 virüsünün rutin olarak genomik analizi yapılan İngiltere'de (Olguların yaklaşık %9'undan virüsün rutin genomik analizi yapılıyor) bugünlerde 23 mutasyonu olan yeni bir varyant ile ilgili tartışmalar sürerken; ülkemizde virüsün genom analizi süreci, bugüne kadar kaç genomik analiz yapıldığı, bu analizlerin sürveyans sistemindeki yeri ve sonuçları bilinmemektedir. Dünyada bu hastalık sırasında etkisiz olduğu gösterilen ilaçların (rneğin hidrosiklorokin) halen Sağlık Bakanlığı rehberinde yer alması, tedavi sürecinde de bilimin etkisiz kaldığının bir göstergesidir.

COVID-19 pandemisinin ilk günlerinden itibaren meslek rgtleri Sağlık Bakanlığı'na karar süreçlerine katılımlarının sağlanması ve salgına ilişkin verilerin toplumla şeffaf bir biçimde paylaşılması çağrısında bulunduğu halde, Bakanlık ne yerelde ne de merkezi olarak hiçbir kurulda meslek örgütlerine yer vermemiş ve örneğin olgu/ölüm dağılımlarını açıklamaktan ısrarla kaçınmıştır. Bilindiği gibi, Bakanlık olgu/hasta biçiminde tıp öğretisinde yeri olmayan bir ayırım yapmaya çalışarak uzun zaman pandeminin gerçek yknn toplumdan gizlemeye çalışmış; bilim insanlarının, belediye başkanlarının ve bazı milletvekil-

rinin ortaya koyduğu kanıtlar sonrasında çok daha yüksek sayıda günlük doğrulanmış olgu sayısı açıklamak zorunda kalmıştır. Sağlık Bakanlığı halen olguların ve ölümlerin bölgelere, il ve ilçelere, yaş gruplarına, cinsiyete, sosyal sınıflara, eşlik eden hastalıklara, hastalık bulgularına ve risk gruplarına göre dağılımını açıklamaktan kaçınmaktadır.

Salgının bulaşı hızının yüksek seyrettiği özellikle son iki ayda, meslek örgütleri ve bilim insanları tarafından ekonomik ve sosyal koşulları oluşturulmuş en az 14 günlük, olanaklıysa 28 günlük bir tam kapanma çağrısı dile getirildiği halde Hükümet bu çağrıya henüz karşılık vermemiştir.

Komünist: DSÖ'nün küresel salgınlarla mücadeledeki rolü nedir? Bu yetkisini nereden alır? Yaptırım gücü var mıdır? DSÖ'nün test, bulgu ve vaka sayısı konularında oluşturduğu ortak ölçütler nelerdi? Bu ölçütler güvenilir miydi? Türkiye bu ölçütlere uymak ve buna uygun bilgi paylaşımında bulunmak konusunda nasıl bir performans sergilemiş oldu?

Prof. Dr. Kayıhan Pala: DSÖ Birleşmiş Milletlere üye ülkelerin sağlık örgütüdür. Günümüzde üye devletlerin bir resmi dairesi gibi çalıştığı söylenebilir. Salgınla mücadelede ne yetkisi ne de yaptırım gücü söz konusudur. Bilimsel bilgiler ışığında hazırlanmış olduğu test ölçütleri ya da olgu/hasta sınıflandırmaları içlerinde Türkiye'nin de olduğu bazı ülkeler tarafından uygulanmamış, DSÖ ise bu duruma seyirci kalmakla yetinmiştir. Öyle ki uzun zaman boyunca Sağlık Bakanlığı tarafından bildirilen “hasta” sayılarını DSÖ veritabanında “doğrulanmış olgu” olarak göstermiş, buna itiraz eden bilim insanları ve meslek örgütlerine de kulaklarını tıkamıştır.

DSÖ'nün test, tanı, tedavi konularında bilimsel bilgiler ışığında güncellenen düzenlemeleri, örgütün hantallığı nedeniyle gecik-

meli de olsa pandemi sırasında yol gösterici olmuştur. Tedavi amacıyla kullanılan ilaçlara ilişkin Dayanışma (Solidarity) çalışması önemli bir örnektir. Dayanışma, Dünya Sağlık Örgütü ve ortakları tarafından başlatılan, COVID-19 için etkili bir tedavi bulmaya yardımcı olan uluslararası bir klinik araştırmadır. COVID-19 tedavileri için en büyük uluslararası randomize çalışmalardan biridir ve 30'dan fazla ülkede 500 hastanede yaklaşık 12.000 hastayı kayıt altına almaktadır. Solidarity çalışması ile örneğin ülkemizde halen Sağlık Bakanlığı tarafından tedavide kullanılması önerilen hidroksiklorokin'in etkisiz olduğu gösterilmiştir.

Türkiye DSÖ'nün ne test yapmakla ilgili ölçütlerine ne de olgu ve ölüm sınıflandırmasına uymuştur. DSÖ'nün sağlık çalışanları başta olmak üzere şiddetli hastalık geliştirme riski taşıyan insanlar ve savunmasız gruplara test yapılması önerisine karşın, Türkiye test stratejisinde "semptomu olanlara test" yapan ülkeler arasında sınıflandırılmaktadır. Sağlık Bakanlığı, Türk Tabipleri Birliği'nin ısrarlı çağrılarına rağmen başta sağlık çalışanları olmak üzere pandemi sırasında zorunlu olarak görev yapan risk gruplarındaki kişilere (Huzurevi çalışanları, güvenlik görevlileri, gıda satış yerlerinde çalışanlar, pazarcılar vb.) test yapmaya yönelik herhangi bir girişimde bulunmamıştır.

Dünya Sağlık Örgütü 25 Mart 2020'de yayınladığı belgede COVID-19 pandemisi sırasında olgu ve ölüm kayıtları için iki farklı uluslararası kodun kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Bu kodlar;

- U07.1: COVID-19, virüs tanımlanmış (laboratuvar testi (PCR) ile kesinleştirilmiş olgular) ve
- U07.2: COVID-19, virüs tanımlanmamış (Klinik-epidemiolojik tanı konulanlar, olası olgular ve kuşkulu olgular) şeklindedir.

DSÖ tarafından önerilen kodlama başta ABD Hastalıkları Önleme ve Kontrol Merkezi (US Centers for Disease Control and Prevention) ve Avrupa Birliği Hastalıkları Önleme ve Kontrol Merkezi (European Centre for Disease Prevention and Control) olmak üzere kurumlar tarafından benimsenmiş ve örneğin İngiltere, Almanya ve Yeni Zelanda gibi birçok ülkede kullanılmaya başlanmıştır. Ancak Türkiye halen bu kodları kullanmaktan kaçınmaktadır.

“COVID-19 ölümleri Bakanlığın açıkladığı sayının yaklaşık üç katı”

Komünist: Bir yılı geride bıraktığımız COVID-19’la mücadelede geldiğimiz noktayı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Prof. Dr. Kayıhan Pala: TTB COVID-19 Pandemisi 6. Ay Değerlendirme Raporunda yer alan bir çalışmaya göre, Türkiye’deki COVID-19’a bağlı ölümler yaşa göre standardize ölüm oranları hesaplanarak karşılaştırıldığında; Sağlık Bakanlığı tarafından açıklanan COVID-19 ölümlerinin Çin (Wuhan), Belçika, İskoçya, Birleşik Krallık, ABD, İtalya, İsveç, Hollanda, Kanada ve İsrail’den daha düşük; İsviçre ve Hindistan ile benzer, buna karşılık Almanya, Güney Kore, Avustralya, Polonya, Portekiz ve Japonya’dan ise daha yüksek olduğu gösterilmiştir.

Ülkemizde COVID-19 pandemisinin olgular ve ölümlere ilişkin gerçek yükünü Sağlık Bakanlığı tarafından ayrıntılı veriler açıklanmadığı için henüz bilmiyoruz. Ancak elde edilebilen bazı veriler ışığında ağır bir yük ile karşı karşıya kaldığımız açıktır. Örneğin Bursa’da 16 Aralık itibarıyla COVID-19 ölüm sayısı Belediye Başkanı tarafından 3.514 olarak açıklandı. Bu durumda milyon kişide COVID-19 ölüm sayısı bakımından karşılaştırılırsa, Bursa’da (Milyon nüfusta 1150) İtalya’dan daha fazla ölümün meydana geldiği ortaya çıkmaktadır.

Kasım'da CHP Genel Merkezi tarafından 20 belediyede ölüm nedenlerine ilişkin olarak açıklanan veriler (Türkiye nüfusun %48,4'ü), ölüm nedeni "COVID-19" veya "Bulaşıcı Hastalık" yazan toplam ölüm sayısının Sağlık Bakanlığı tarafından açıklanan sayının %69 üzerinde olduğunu göstermiştir. Bu durumda COVID-19 ölümleri Bakanlığın açıkladığı sayının yaklaşık üç katı olarak tahmin edilebilir.

Komünist: Aşı konusunda yaratılan spekülasyonlara nasıl yaklaşmak gerekir? Aşı olmalı mıyız ya da aşılar arasında tercih yapmalı mıyız? Hükümetin aşı politikası tüm yurttaşlarımızın aşıya erişimini sağlayabilecek içerikte mi?

Prof. Dr. Kayıhan Pala: Pandemiden çıkış yolumuz aşıdır. Bilimsel değerlendirmelere göre güvenli, etkili ve kaliteli olduğu kanıtlanan her aşıyı kullanabiliriz. Ben aşı yaptırmayı dört gözle bekliyorum. Sağlık Bakanlığı'nın aşı sağlamakla ilgili girişimleri henüz belirsizliğini koruyor. Dünyanın değişik ülkelerinde başta sağlık çalışanları olmak üzere milyonlarca kişi şimdiden aşısını yaptırdı. Bizim ne zaman yaptırabileceğimiz ve ülkemizdeki kaç kişinin önümüzdeki birkaç ay içerisinde aşıya erişebileceği ise bilinmiyor.

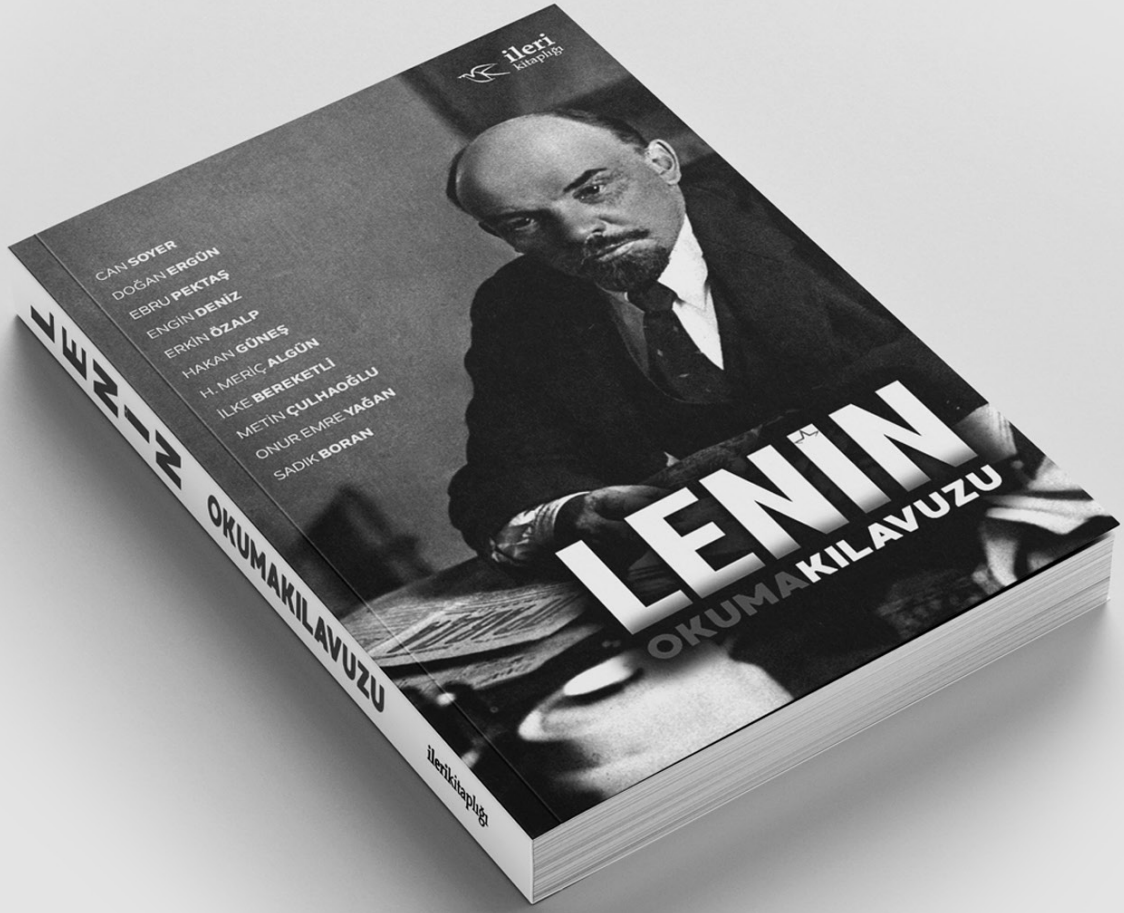
Komünist: COVID-19 salgınından hem ülke idaresi hem de sağlık sistemi açısından çıkarılacak dersler nelerdir? Bu tür bir salgınla yeniden karşılaşma olasılığımız düşünülürse hangi konularda acil ve süreklileşmiş hazırlık gereklidir?

Prof. Dr. Kayıhan Pala: Ülkemizde ivedi olarak Sağlıkta Dönüşüm Programından vazgeçilmeli ve kamucu, ücretsiz, nitelikli bir sağlık sistemi kurulmalı; herkesin, her zaman ve her yerde sağlık hizmetlerine erişebilmesi sağlanmalıdır.

Salgınlara karşı etkili bir mücadele hem hazırlık hem de yanıt verme kapasitesi bakımından ancak sağlık hizmetlerinin ticarileştirilmediği bir sağlık sistemi ile olanaklıdır.

Komünist: Halk sağlığı yaklaşımı açısından salgın hastalıklarla mücadelede küresel düzeyde atılması gereken adımlar nelerdir? Ekonomik kriz, yoksullaşma, ilaç sektöründeki tekelleşme, sağlık hizmetlerine erişim, iklim krizi ve doğal hayatın istilasına gibi başlıkların salgın hastalıklarla ilişkisinden çıkarılabilecek sonuçlar nelerdir?

Prof. Dr. Kayıhan Pala: Son elli yılda kırk kadar yeni bulaşıcı hastalık (HIV, SARS, MERS, Ebola, kuş gribi, domuz gribi, Zika vb.) keşfedildi. Bu hastalıkların ortaya çıkmasında ve salgın yapmasında küreselleşmenin, bir başka deyişle küresel kapitalizmin büyük bir rolü var. Dolayısıyla bu pandemi sırasında kamucu bir sağlık sistemine duyulan gereksinimin belirginleşmesinin yanı sıra küresel kapitalizmin giderek daha fazla insan tarafından sorgulanmasına da gereksinim var. COVID-19 pandemisini, pandemiye yol açan virüs başta olmak üzere, virüslere karşı yürütülmesi gereken (Aşı, ilaç vb.) tıbbi çalışmalarla birlikte; küresel kapitalizmin hayvanların doğal yaşam alanlarını yok eden ve insanların yaşam alanlarını ve biçimlerini değiştiren yapısıyla birlikte ele almak gerekir.

LENİN

OKUMAKILAVUZU

raflarda!

Ve Canavar Gelir...

MIKE DAVIS

Koronavirüs, Richard Preston'un *The Hot Zone* (1994) filminde tanıştırıldığımız Orta Afrika'da gizemli bir yarasa mağarasında yok edici bir şeytan olarak doğan Ebola'dan beri tekrar tekrar izlediğimiz eski bir film. Ebola, insanlığın deneyimsiz bağışıklık sisteminin bakir alanında (*doğru terim bu*) patlak veren yeni hastalıklar zincirinin ilk halkasıydı. Ebola'yı 1997'de insanlara bulaşan kuş gribi ve 2002'nin sonunda ortaya çıkan SARS takip etti. Bunların ikisi de dünyanın üretim merkezi olan Guangdong'da ortaya çıkmıştı. Elbette Hollywood bu salgınları büyük bir şevkle kucakladı ve bizleri heyecanlandırmak veya ürkütmek için bir dizi film üretti (*Steven Soderbergh'in 2011'de yayımlanan Contagion filmi, bilimsel doğruluğu ve mevcut kaosun ürkütücü beklentisiyle öne çıkan yapımlardan*). Bu filmlere ve sayısız önemli romana ek olarak, yüzlerce kitap ve binlerce bilimsel makale her salgına kendince cevap verdi. Birçoğu, bu tür yeni hastalıkları tespit etmek ve bunlara yanıt verebilmek için uluslararası hazırlık durumunun korkunç durumunu vurguladı.

1

Böylece Korona, hepimizin bildiği canavarlardan biri olarak sahneye çıktı. Genomunun sıralanması (*çok iyi analiz edilmiş kardeşi SARS'a çok benzer*) fazlasıyla basit, ancak en önemli bilgi parçaları hala eksik durumda. Araştırmacılar virüsü karakterize etmek için gece gündüz çalışırken üç büyük zorlukla karşı karşıyalar. Birincisi, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Afrika'da devam eden test kiti yetersizliğinin doğurduğu sorun. Üreme oranı, enfekte popülasyonun boyutu ve iyi huylu enfeksiyon sayısı gibi anahtar parametrelerin doğru tahminlerine ulaşamaması. Böylece, ortaya sayılardan oluşan bir arapsaçı çıktı. İkincisi, yıllık influenzalar gibi, virüsün de farklı yaş kompozisyonlarına ve sağlık koşullarına sahip popülasyonlar arasında ilerledikçe mutasyona uğruyor olmasının doğurduğu sorun. Amerikalıların en çok maruz kalma olasılıklarının olduğu çeşitlilik, şimdi bile Wuhan'daki ilk salgından farklı. Virüs daha fazla mutasyona uğrayarak iyi huylu olabilir veya şu anda 50 yaş üstünde keskin bir şekilde yükselen virülansın mevcut dağılımını değiştirebilir. Her iki durumda da Trump'ın 'korona gribi', yaşlı, zayıf bağışıklık sistemine sahip veya kronik solunum problemlerinden mustarip olan Amerikalıların dörtte biri için en azından ölümcül bir tehlike oluşturuyor.

Üçüncüsü, virüs sabit kalsa ve çok az mutasyona uğrasa bile, daha genç yaş grupları üzerindeki etkisi, fakir ülkelerde ve yüksek yoksulluk grupları arasında kökten farklılık gösterebilir. İnsanlığın yüzde 1 ila 2'sini öldürdüğü tahmin edilen İspanyol Gribinin 1918-1919 yıllarındaki küresel deneyimini düşünün. ABD'de ve Batı Avrupa'da, 1918'deki asıl H1N1 genç yetişkinler için en ölümcül oldu. Bu genellikle, akciğer hücrelerine saldırarak enfeksiyona aşırı tepki veren, viral pnömoniye ve septik şoka yol açan nispeten güçlü bağışıklık sistemleriyle bağlantılıdır. Ancak daha yakın zamanlarda, bazı epidemiyologlar, yaşlı yetişkinlerin 1890'lardaki bir salgından 'bağışıklık belleği' ile korunmuş olabileceğini ortaya koydular.

İspanyol Gribi, ordu kamplarında ve savaş alanı siperlerinde kendine uygun bir alan buldu ve on binlerce genç askeri kırıp geçirdi. Bu, imparatorluklar arasındaki savaşta önemli bir belirleyici oldu. 1918'deki büyük Alman bahar saldırısının çöküşü ve dolayısıyla savaşın sonucu, Müttefiklerin, düşmanlarının aksine, hasta ordularını yeni gelen Amerikan birlikleriyle ikmal edebilmelerine atfedildi. Ancak İspanyol Gribi'nin fakir ülkelerdeki grafiği daha farklıdır. Küresel ölümlerin neredeyse yüzde 60'ının, belki de 20 milyon insanın ölümünün, Pencap, Bombay ve batı Hindistan'ın diğer bölgelerinde meydana geldiği nadiren değerlendirilen bir gerçektir. Bu dönemde bahsettiğimiz bölgelerde, İngiltere'ye yapılan tahıl ihracatı ve acımasız talep uygulamaları büyük bir kuraklıkla aynı zamana denk gelmektedir. Sonuçta ortaya çıkan gıda kıtlığı, milyonlarca yoksul insanı açlık sınırına sürükledi. Grip ve yetersiz beslenme arasındaki uğursuz bir sinerjinin kurbanı oldular, bu da enfeksiyona karşı bağışıklık sistemlerinin tepki potansiyelini bastırdı, yaygın bakteriyel ve viral pnömoniye sebep oldu. İngiliz işgali altındaki İran'da da benzer bir durum yaşandı ve birkaç yıl süren kuraklık, kolera ve gıda kıtlığı, ardından yaygın bir sıtma salgını, nüfusun yaklaşık beşte birini ölüme götürdü.

Bu geçmiş, özellikle yetersiz beslenme ve mevcut enfeksiyonlarla etkileşimlerin bilinmeyen sonuçları, Covid-19'un Afrika ve Güney Asya'nın kalabalık, hastalıklı kenar mahallelerinde farklı ve daha ölümcül bir yol izleyebileceği konusunda bizi uyarmalı. Şu anda Lagos, Kigali, Addis Ababa ve Kinshasa'da ortaya çıkan vakalarla birlikte, yerel sağlık koşulları ve hastalıklarla nasıl sinerji oluşturabileceğini kimse bilmiyor (*ve test yapılmadığı için uzun süre bilemeyecek*). Bazıları, pandeminin Afrika'da yalnızca hafif bir etkiye sahip olacağını iddia ediyor. Bunun sebebi olarak, 65 yaş üstünün toplam nüfusa oranının yüzde 23 olduğu İtalya ile kıyaslandığında, bu oranın yalnızca yüzde 3 olduğu Afrika'da kentsel nüfusun dünyanın en genç nüfusu olması gösteriliyor. 1918 deneyimi göz önünde tutulduğunda, bu çıkarım

kulağa çok aptalca geliyor. Tıpkı mevsimsel gripde olduğu şekilde salgının daha sıcak havalarda azalacağı varsayımı gibi.

15 Mart'ta Science'ın da uyardığı gibi, Afrika büyük olasılıkla 'saatli bir bomba'dır. Yetersiz beslenmeye ek olarak, böyle bir viral patlamayı tetikleyecek diğer bir şey ise, zayıf bağışıklık sistemine sahip çok sayıdaki insan. HIV/AIDS, geçmiş kuşakta 36 milyon Afrikalıyı öldürdü ve araştırmacılar, şu anda da 24 milyon vaka olduğunu ve en az 3 milyonunun 'beyaz veba' olan tüberkülozdan mustarip olduğunu tahmin ediyor. Yaklaşık 350 milyon Afrikalı kronik olarak yetersiz besleniyor ve büyümesi açlıkla engellenen küçük çocukların sayısı 2000 yılından bu yana milyonların üzerinde artış gösteriyor. Kenya'daki Kibera veya Güney Afrika'daki Hayelitşa gibi mega gecekondu mahallelerinde sosyal mesafe bariz bir imkansızlık iken, Afrikalıların yarısından fazlasının temiz su ve temel sağlık hizmetlerine erişimi yok. Buna ek olarak, dünyanın en kötü sağlık hizmetine sahip altı ülkesinden beşi Afrika'da, bunlara en kalabalık nüfusa sahip olan Nijerya da dahil. Yurtdışına hemşire ve doktor göndermesiyle tanınan Kenya, Covid-19'un gelişini karşılamak için tam olarak 130 yoğun bakım ünitesine ve 200 sertifikalı yoğun bakım hemşiresine sahip.

2

Bundan bir yıl sonra, Çin'in salgını kontrol altına almadaki başarısına hayranlıkla ve ABD'nin başarısızlığına dehşetle bakıyor olabiliriz (*Çin'in virüsün bulaşma oranının hızla azaldığı şeklindeki açıklamalarının aşağı yukarı doğru olduğuna dair cesur bir varsayımında bulunuyorum*). ABD kurumlarının Pandora'nın kutusunu kapalı tutma konusundaki yetersizlikleri pek de şaşırtıcı değil. 2000 yılından bu yana ön saf sağlık hizmetlerinde defalarca çöküşler yaşadık. Örneğin hem 2009 hem de 2018 grip mevsimi, ülke çapındaki hastaneleri alt üst etti ve yatılı hasta kapasitesindeki yıllarca kar odaklı kesintilerin ardından hastane yataklarının yetersizliğini ortaya çıkardı. Kriz, Reagan'ı iktidara getiren ve

önde gelen Demokratları neoliberalizm sözcülerine dönüştüren şirket saldırılarına dayanıyor. Amerikan Hastane Derneği'ne göre, 1981 ile 1999 arasında yatan hasta yataklarının sayısı olağanüstü bir şekilde yüzde 39 azaltıldı. Sayılarda bu şekilde azaltmaya gidilerek, 'sayımı' (*dolu olan yatakların sayısı*) artırarak karı artırmak amaçlanıyordu. Ancak yönetimin yüzde 90 doluluk hedefi, bundan sonra hastanelerin salgınlar ve tıbbi acil durumlar sırasında hasta akışını kaldırabilecek kapasiteye sahip olmadıkları anlamına geliyordu.

Yeni yüzyılda, biz acil tıp olarak özel sektörde küçülmeye devam ediyoruz. Bunun sebepleri olarak, kısa vadeli hisseler ve karları artırma zorunluluğu olan "hissedar değeri" ve kamu sektöründe mali kemer sıkma ve hazırlık bütçelerindeki indirimler sayılabilir. Sonuç olarak, kritik koronavirüs vakalarının beklenen artışıyla başa çıkmak için yalnızca 45.000 yoğun bakım ünitesi var (*karşılaştırıldığında, Güney Koreliler Amerikalılara göre 1000 kişi başına üç kat daha fazla yatağa sahip*). ABD'nin bugün yaptığı bir araştırmaya göre, 'sadece sekiz eyalette, 60 yaş ve üzeri Covid-19 olması muhtemel 1 milyon Amerikalıyı tedavi etmek için yeterli hastane yatağına sahip. Aynı zamanda, Cumhuriyetçiler, 2008 ekonomik durgunluk bütçe kesintileriyle parçalanmış sosyal güvenlik ağlarını yeniden inşa etmek için verilen tüm çabaları geri püskürttüler. Bugün, savunma hattının iki ön cephesi yerel ve eyalet sağlık bakanlıkları, on iki yıl önce Kara Pazartesi öncesine kıyasla yüzde 25 daha az çalışan ile yürütülüyor. Son on yılda, CDC'nin (*Hastalık Korunma ve Kontrol Merkezleri*) bütçesi reel olarak yüzde 10 düştü. Trump'ın iktidara gelişinden bu yana, mali açıklar daha da beter hale gelmiş durumda. *New York Times* kısa süre önce, yerel sağlık departmanlarının yüzde 21'inin 2017 mali yılı için bütçelerde azalma bildirdiklerini raporladı.

Bunlara ilaveten Trump, Obama'nın 2014 Ebola salgınından sonra yeni salgınlara hızlı ve iyi koordine edilmiş bir ulusal savunma sağlamak için kurduğu bir müdürlük olan Beyaz Saray Salgın Bürosu'nu kapattı. Salgından üç ay önce ise 2005'teki kuş

gribi krizinden sonra bir uyarı sistemi ve dış yardım programı olarak oluşturulan Pandemi Tahmin Programını kapattı. *Science*'a göre, bu program, 'devam eden halk sağlığı endişesi dahil olmak üzere son dönem salgınlarında görülen virüsleri kapsayan zoonoz içerikli viral ailelerden 1.000'den fazla virüs keşfetti.' Bu toplam, yarasalarda ve diğer hayvanlarda tanımlanan 160 potansiyel olarak tehlikeli koronavirüsü de içeriyordu.

Bu nedenle tıbbi bir Katrina'nın eşiğindeyiz. Tüm uzman görüşleri kapasitenin büyük ölçüde genişletilmesini önerirken, acil tıbbi hazırlıklara yatırım yapmayan ABD'de artık temel ihtiyaç malzemeleri, halk sağlığı çalışanları ve acil durum yatakları bile yetersiz. Ulusal ve bölgesel stoklar, salgın modellerinin gösterdiğinin çok altında tutuldu. Bu nedenle test kiti fiyaskosu, sağlık çalışanları için temel koruyucu ekipmanın kritik eksikliğiyle aynı zamana denk geldi. Ulusal toplumsal vicdanımız olan mücadeleci hemşireler, N95 yüz maskeleri gibi koruyucu malzemelerin yetersiz stoklanması yarattığı ciddi tehlikeleri hepimizin anlaması için çabalıyorlar. Ayrıca, hastanelerin, aşırı kalabalık hastane koğuşlarında majör ikincil katiller haline gelebilecek olan *clostridium difficile* gibi antibiyotiğe dirençli bakteriler için sera haline geldiğini de hatırlatıyorlar.

3

Salgın, sağlık hizmetlerinde Bernie Sanders'ın 2016 seçim adaylığından çıkarılan taban kampanya grubu olan *Devrimimiz*'in ulusal gündeme getirdiği katı sınıf ayrımını anında ortaya çıkardı. Özetle, evden de çalışabilen iyi sağlık planlarına sahip olanlar, gerekli önlemleri aldıkları varsayılarak korunacaktır. Kamu çalışanları ve yeterli sigortaya sahip diğer sendikalı işçiler, gelirleri ve sağlıkları arasında zor seçimler yapmak zorunda kalacaklar. Bu sırada ise milyonlarca düşük ücretli hizmet işçisi, çiftlik çalışanı, işsiz ve evsiz insan kurtlar sofrasının önüne atılacak. Hepimizin bildiği gibi, herhangi bir anlamda evrensel sigorta kapsamı, ücretli hastalık izin günleri için evrensel hüküm ge-

rektirir. ABD iş gücünün yaklaşık yüzde 45'i şu anda bu hak-
ka başvuramıyor ve bu nedenle enfeksiyonu yaymak veya aç
kalmak zorunda kalıyor. Benzer şekilde, on dört Cumhuriyetçi
eyalet, Medicaid'i (*devlet tarafından belirli bir gelirin altındaki-
lere verilen sağlık güvencesi*) çalışan yoksulları da kapsayacak
şekilde genişletecek Uygun Bakım Yasası'nın hükmündeki
değişikliği reddetti. Bu nedenle, örneğin her dört Teksaslıdan
birinin sigortası yok ve bu kişilerin tedavi amaçlı başvurabile-
cekleri tek yer ilçe hastanelerinin acil servisleridir.

Sanders'ın öncülüğünde Demokratların Beyaz Saray'a ve
kongre cumhuriyetçilerine yaptıkları baskılar sonuç verdi ve
acil bir önlem olarak ücretli hastalık izin günlerini kabul etti-
rebildiler. Ancak, Sanders'ın hemen işaret ettiği gibi, uzlaşma
mevzuatı, doğrulanmamış yasal boşluklarla dolu ve pandemi-
nin etkisi azalır azalmaz geçersiz sayılabilir. Bununla birlikte,
tüm işgücü için kalıcı, evrensel hastalık izinleri mücadelesi
yolunda önemli bir kilometre taşı olabilir. Ve seçim yenilgi-
si ihtimalinden paniğe kapılan Trump yönetimi, temel tıbbi
malzemelerin üretimi üzerindeki hükümet kontrolü gibi di-
ğer mantıklı önlemleri kabul ederken, önümüzdeki aylarda
kamu tıbbına baskı yapmak için yeni fırsatlar ortaya çıkarıyor.

Salgın zamanında özel sağlık hizmetlerinin ölümcül çelişkileri
en çok, çoğu Medicare'de olmak üzere 2,5 milyon yaşlı Ame-
rikalıya ev sahipliği yapan, kar amaçlı bakım evi endüstrisinde
görülmektedir. Bahsettiğimiz bu endüstri, düşük ücretlerden,
personel yetersizliğinden ve yasadışı maliyet düşürmeden ya-
rarlanan oldukça rekabetçi bir sektördür. Her yıl tesislerin
temel enfeksiyon kontrol prosedürlerini ihmal etmesi ve eya-
let hükümetlerinin tesis yönetimlerini insan öldürme diye ta-
nımlayabileceğimiz olaylardan sorumlu tutmaması nedeniyle
on binlerce kişi ölüyor. Pek çok bakımevi için - özellikle Gü-
ney eyaletlerindeki - sıhhi ihlaller için para cezası ödemek,
ek personel işe almak ve onlara uygun eğitimi vermekten
daha ucuz. Virüsün topluluklarda yayılmasının merkez üssü-

nün Seattle'ın Kirkland banliyösündeki bir huzurevi olan Life Care Center olması şaşırtıcı değil. Seattle bölgesindeki huzurevlerinde sendika örgütlenme sorumlusu olan eski arkadaşım Jim Straub ile konuştum. Jim'e göre tesis, 'eyaletteki en kötü personellere sahip yer" ve daha geniş olarak Washington huzurevi sistemi 'ülkedeki en az finanse edilen sistem, teknoloji parası denizinde çetin acıların yaşandığı anlamsız bir vaha".

Dahası, halk sağlığı görevlilerinin, hastalığın Life Care Center'dan yakındaki diğer on huzurevine hızla bulaşmasını açıklayan önemli bir faktörü görmezden geldiğine dikkat çekti: 'Amerika'nın en pahalı pazarı olan huzurevlerinde çalışanlar genel olarak birden fazla işte ve birden fazla bakım evinde çalışıyor.' Yetkililer bu ikincil işlerin adlarını ve yerlerini tespit edemediler ve dolayısıyla Covid-19'un yayılması üzerindeki takip güçlerini tamamen kaybettiler. Henüz hiç kimse, Covid-19'a maruz kalan işçilere evde kaldıkları süre için tazminat ödemeyi teklif etmiyor. Ülke genelinde düzinelerce, muhtemelen yüzlerce huzurevi koronavirüsün sıcak noktası haline gelecek. Pek çok çalışan sonunda bu tür koşullar yerine gıda bankasını seçecek ve işe gitmeyi reddedecektir. Bu noktada sistem çökebilir, bizler ise Ulusal Muhafızların sürgüleri boşaltmasını beklememeliyiz.

4

Pandemi, ölümcül ilerlemesinin her adımında evrensel sigorta ve ücretli izin meselesini daha da görünür kılıyor. Biden, Trump'a zarar verirken, ilericiler, Bernie'nin önerdiği gibi her yurttaşın Medicare'e erişimini sağlamak için Demokratik Kongre'yi kazanmak adına birleşmeliler. Bu, Temmuz ortasında gerçekleşecek Milwaukee'nin Fiserv Forumu'nda birleşik Sanders ve Warren delegelerinin görevi olacak. Ancak geri kalanımızın, tahliyelere, işten çıkarmalara ve kıdem tazminatını reddeden işverenlere karşı mücadeleden başlayarak sokaklarda sürdürmesi gereken bir görevi var (*hastalığın bulaşmasından endişe duyuy-*

yorsanız, her bir protestocu ile aranızda iki metre mesafe koyun ve ekranlarda daha güçlü çıktığınızı göreceksiniz). Bununla birlikte, evrensel sigorta ve bununla ilgili talepler yalnızca bu işin ilk basamaklarıdır. İlk tartışmalarda ne Sanders ne de Warren'ın Big Pharma'nın yeni antibiyotik ve antivirallerin araştırılması ve geliştirilmesinden geri çekilmesinden bahsetmemeleri rahatsız edici. En büyük on sekiz ilaç şirketinden on beşi bu alanı tamamen terk etti. Hastane enfeksiyonlarına, yeni ortaya çıkan hastalıklara ve geleneksel tropikal öldürücülere karşı savunma değil; kalp ilaçları, bağımlılık yapan sakinleştiriciler ve erkek iktidarsızlığına yönelik tedaviler asıl kar kazanılan yerlerdir. İnfluenza için evrensel bir aşı - yani virüsün yüzey proteinlerinin değişmez kısımlarını hedefleyen bir aşı - onlarca yıldır bir olasılık olmuştur, ancak asla bir öncelik olacak kadar kârlı olmadı.

Antibiyotik devrimi geri çekildikçe, eski hastalıklar yeni enfeksiyonlarla birlikte yeniden ortaya çıkacak ve hastaneler mezarlıklara dönüşecek. Trump bile oportünist bir pozisyon-
dan bu abes reçete maliyetlerinden dolayı söylenebilir. Ancak bu olası senaryonun gerçekleşmemesi için uyuşturucu tekel-
lerini parçalayacak ve hayati ilaçların kamusal üretimini sağlayacak bir programa ihtiyacımız var (*daha önce olan buydu: İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD Ordusu, Jonas Salk ve diğer araştırmacıları ilk grip aşısını geliştirmeleri için görevlendirmişti*). On beş yıl önce “*Kapımızda'ki Canavar*”da yazdığım gibi:

Aşılar, antibiyotikler ve antiviraller dahil olmak üzere hayati ilaçlara erişim, evrensel düzeyde ücretsiz elde edilebilen bir insan hakkı olmalıdır. Piyasalar bu tür ilaçları ucuza üretmek için teşvik sağlayamazsa, hükümetler ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar bunların üretimi ve dağıtımını için sorumluluk almalıdır... Yoksulların hayatta kalması her zaman Big Pharma'nın karından daha yüksek bir öncelik olarak görülmelidir.

Mevcut pandemi tartışmayı genişletiyor: Kapitalist küreselleşme artık gerçekten uluslararası bir halk sağlığı altyapısının yokluğunda biyolojik olarak sürdürülemezdir. Ancak böyle bir altyapının var olması için toplumsal hareketlerin Big Pharma ve kar amaçlı sağlık hizmetlerinin gücünü kırması gerekmektedir. Bu, insanın hayatta kalması için güncellenmiş bir Yeni Düzen'in ötesine geçen, bağımsız bir sosyalist düzen gerektirir. Occupy hareketi günlerinden beri sosyalistler, gelir ve servet eşitsizliğine karşı mücadeleyi en öne koydular, ki bu kesinlikle büyük bir başarı. Ancak şimdi, acil hedefler olarak sağlık ve ilaç endüstrileri ile toplumsal mülkiyeti ve ekonomik gücün demokratikleşmesini savunarak mücadelenin bir sonraki adımını atmalıyız.

Sol olarak, siyasi ve ahlaki zayıflıklarımız hakkında da dürüst bir değerlendirme yapmalıyız. Yeni neslin sola yönelmesini ve 'sosyalizm' kelimesinin siyasi söyleme dönüşü beni fazlasıyla heyecanlandırıyor olsa da ABD ilerici hareketinde yeni milliyetçilikle simetrik olan rahatsız edici bir ulusal tekbencilik unsuru var. Biz sadece Amerikan işçi sınıfı ve Amerikan radikal tarihinden (*belki de Debs'in her yönüyle enternasyonalist olduğunu unutarak*), bazen Önce Amerikan'ın sol bir versiyonuna sapan şeyden söz etme eğilimindeyiz. O halde sosyalistler, salgını ele alırken, mümkün olan her durumda uluslararası dayanışmanın aciliyetini vurgulamalıdır. Somut olarak, ilerici dostlarımızın ve onların siyasi idollerinin, test kitlerinin, koruyucu malzemelerin ve cankurtaran ilaçlarının üretiminin büyük ölçüde artırılmasını ve bunların yoksul ülkelere ücretsiz dağıtılmasını talep etmelerini sağlamamız gerekiyor. Herkes için sağlığın iç politika kadar dış politika haline gelmesini sağlamak bize kalmıştır.

San Diego, 5 Nisan 2020¹

Çeviren: Tilbe Akan

¹ Mike Davis: "The Monster Enters", New Left Review 122, March/April 2020.

Marksizm ve Siyaset raflarda!

Kişisel Gelişim Reyonunda Sosyalizm

SADIK BORAN

Sosyalizm mücadelesinde yol ve yöntemin ne olacağı, hangi araçların kullanılacağı, ne türden planların gerekli olduğu gibi başlıklar sık sık gündeme gelir. Bugüne kadar biriktirilmiş olan mücadele deneyimleri de bu konularda çok sayıda veri içerir. Fakat, özellikle de dünyada sosyalizm deneylerinin geri çekilmesiyle birlikte bu tartışmaların üzerinde ağırlığını hissettiren bir başka soru daha ortaya atıldı: Nasıl bir sosyalizm?

Gelecekteki sosyalist toplumun temel özelliklerinin düşünülmesi önsel olarak sorun taşımaz. Ama “nasıl bir sosyalizm?” sorusunun ağırlık kazanması, bugünkü gerçeklik içinde sosyalizm mücadelesi yürütenler üzerinde bir başka etki daha yaratmıştır. Bu etkiyi, bir ideal olarak tanımlanmış sosyalizmin temel özelliklerinin *(bu özellikler nasıl tarif edilmiş olursa olsun)* bugünün mücadelesinin olmazsa olmaz koşulları olarak kabul etmek şeklinde düşünebiliriz.

Yukarıda da belirtildiği gibi, gelecekteki sosyalizmin temel özelliklerinin nasıl tarif edildiğiyle ilgilenmiyoruz burada. Bu yazının konusunu oluşturacak tartışma, güncel sosyalizm mü-

cadelesinin gelecekteki sosyalizm idealinin bir izdüşümü olarak kavranmasının yöntemsel sorunlarına dair olacak. Çünkü sosyalizm (*ve komünizm, elbette*) mevcut koşulları yıkacak devrimci pratik olarak değil de geleceğin ülküselleştirilmiş modeli olarak tanımlandığında, günümüzde yürütülen mücadeleler de gelecekteki güzel günlerin vaaz edilmesine indirgenmiş olur. Bu vaazların ortak teması ise, sınıf mücadelesinin bir zihniyet edinimine indirgenmesidir. Bu ise, siyasetin ve siyasal mücadelenin güncel gerçeklikle ilişkisinin tümüyle tersinde kurulduğu bir tepe taklak olma durumuna yol açar.

Kendine özgü bir akım sayılmayı çoktan hak etmiş olan Birikim çevresinin baş ideoloğu Ömer Laçiner'in hem siyasal mücadeleye hem de sosyalizme yönelik yorumları, siyasal mücadelenin ne olmadığını neredeyse mükemmelen gösterir. Ancak Laçiner'in akıl yürütmesi ve savları o denli şaşırtıcı ki, kendi yorumlarımızla muhatabımızın sözlerini çarpıttığımız düşünülmesin diye sık sık uzun alıntılara başvurmak zorundayız.

Geride bırakılacaklar listesi

Laçiner'in temel tezine göre, kapitalizm ile geleneksel sosyalizm anlayışı aynı zihniyet dünyasının kutuplarıdır. Her ikisi de öncelikle üretim araçlarının mülkiyeti meselesini, ardından da tüketimin yaşamsal gereksinimlerin özünü oluşturduğunu kabul etmektedir. Kapitalizmle bu ortak ön kabulleri benimsediği sürece geleneksel sosyalizmin kapitalizm karşısında galip gelmesi imkansızdır. Bu nedenle, eğer bir devrimden söz edeceksek, bu öncelikle bir zihniyet devrimi olmak zorundadır. Bu zihniyet devrimi aracılığıyla ortak ön kabule dayanan insan anlayışı dönüşmeli, kendisini sadece eşyalara sahip olma ve tüketme ile anlamlandıran insan kavramı geride bırakılmalıdır.

Özel mülkiyet övgüsü hariç, geleneksel sosyalizm anlayışının tarih ve toplum açıklamasında da mülkiyet kurumuna aynı merkezi önem verilir.

(...) İnsanın ve toplumun tanımında, sorunlarının analizinde mülkiyet kurumunun önem ve önceliğini kabul etmek, bu iki ideolojinin birinci ortak noktasıdır. Birlikte iki zıt kutbunu oluşturdukları zihniyet dünyasının eksenin bununla kurulur. (...) Bu dünyaya hacmini kazandıran ise üretim ve dolayısıyla tüketimdir. İkinci ortak nokta da budur. Böylece saiklerini mülkiyet dolayımında bulan, aşama üretmek ve tüketmek olan bir yaşama felsefesi, hayatı anlamlandırma tarzı kurulur. Eğer devrim olarak bir sosyalizmden sözedilecekse, bu her şeyden önce bir zihniyet devrimi olmak zorundadır. (...) Egemen zihniyetin odağında yer alan insan tasarımını değiştirmelidir. Yani kendisini eşyalar dolayımında, onlarla kurduğu sahip olma, bir biçimde üretime katılma ve tüketme ilişkisi içinde tanımlayan ve anlamlandıran insan kavramı yerine, kendisini eyleminde, eyleminin içeriksel değerinde, kendi potansiyel güç ve yönelimlerini ne ölçüde ifade edebildiği noktasında tanımlayan bir insan anlayışını koymuş olmalıdır.¹

Görüldüğü gibi, kapitalist üretim tarzının temel belirlenimi olan özel mülkiyet olgusu, Laçiner'e göre aslında bir zihniyet meselesidir. Bununla Laçiner'in kast ettiği, herhalde, aslında özel mülkiyet diye bir olgunun bulunmadığı ve onu bizim zihnimizde var ettiğimiz değildir. Laçiner de özel mülkiyet olgusunun bizim zihnimizin yarattığı bir yanılsama olmadığını kabul ediyordur. O halde, Laçiner'in söylediği, gerçek de olsa özel mülkiyet olgusunu çok da dert etmememiz gerektiği yönünde olabilir. Dünya üzerinde yaşanan sefaletin, acının, yoksulluğun üretim araçlarının özel mülkiyetinin yarattığı sonuçlar olmayıp, insanların sahip olma ve tüketme güdülerinin bir eseri olduğunu

1 Ömer Laçiner: "Eylem ve örgütlenme anlayışında sosyalizm", Birikim Sayı 13, Mart 1990, s. 8-9.

anlatmak istiyor olabilir Laçiner. İşin en garip tarafı ise, Laçiner'in bu zihniyeti terk etmeye çağırdığı kesimlerin, sosyalizm mücadelesinin dayanağı olan ve halihazırda zaten herhangi bir özel mülkiyete sahip olmayan emekçiler olması.

Laçiner, bir zihniyet devrimi de olsa böylesi bir dönüşümün öznesi hakkında da akıl yürütüyor elbette. Ona göre, şimdiye kadarki tarihsel gelişimin gösterdiği gibi, mevcut toplumsal koşulları yıkacak olan güç, onun içindeki kutupsallıklara ait olmayan bir güç olabilir. İşçi sınıfı ve burjuvazi kapitalist zihniyet dünyasının kutupları oldukları için birbirlerini gerektirirler ve sürekli yeniden üretirler. Bu nedenle, işçi sınıfından “devrim olarak sosyalizm” konusunda bir şey beklememek gerekir.

Dikkatle, derinliğine incelendiğinde görülür ki tarihteki tüm toplum biçimleri değişiminde dinamik, “eski” toplumun oluşum ve işleyiş mantığına aykırı, “dışardan” bir özellik taşıyan yeni bir oluşumun “devreye girmesiyle” ortaya çıkmıştır, “eski”nin iş görme tarzına, toplumsal faaliyetleri tasnif ve birbirleriyle ilişkilendirme anlayışına ve o faaliyetlerde insanların nasıl yer alabileceklerine dair kurallara ters düşen, ama böyle sürdürdüğü etkinliklerle “eski” toplum içinde tatmin edilemeyen bir ihtiyaçlar kümesi ve arayışa cevap veren, daha önemlisi öyle bir ihtiyaç ve arayışı hayatın anlamıyla özdeşleştiren, dolayısıyla yeni bir yaşama tarzı sunan bir oluşumun giderek bir “ikinci toplum” olarak belirmeye başlamasıyla birlikte “toplum biçimi” dönüşümünün açıkça cereyan ettiği döneme girilmiştir.²

Bu satırlarda parıldayan diyalektik, Marx'ın sık sık belirttiği gibi, kapitalist üretim tarzında karşıtların birliği biçiminde bütünlük oluşturan proletarya ve burjuvazinin ilişkisine ışık tutuyor gibi

2 Ömer Laçiner: “*Eylem ve örgütlenme anlayışında sosyalizm*”, s. 12.

görünüyor. Oysa, Laçiner'in geleneksel sosyalizmi reddetmek için kullandığı diyalektik, sıra "yeni toplum"un tanımlanmasına geldiğinde birden buharlaşıyor. Kapitalizmi aşarak yeni bir toplumu kuracak olan "oluşum", ne somut bir tarihsel gelişmenin ürünü oluyor ne de kitlesel bir görünüm kazanarak maddileşiyor; olup biten her şey zihniyetlerin birbiriyle mücadelesi ve yer değiştirmesi biçiminde cereyan ediyor. Sonuçta, bir bütünlüğün parçası olmayan, mevcut çelişkilerin tarafı olmayan bir unsurun nasıl doğacağı, o bütünlüğe nasıl nüfuz edeceği ve yeni bir toplumu nasıl kuracağı soruları tümüyle yanıtsız kalıyor. Eğer Laçiner'in yanıtsız bıraktığı soruyu yanıtlamaya kalksaydık, söyleyebileceğimiz tek şey şu olurdu: Sosyalizm, mevcut düzen içindeki sınıflardan birinin eseri olmayacaksa, demek ki kendi öznesini kendi varlığından sonra yaratacaktır; diğer bir deyişle, idea kendisini nesnelleştirerek varlığı yaratacaktır.

Gerçi Laçiner, bizim özne konusundaki tahminlerimizi pekiştirmek üzere de kalem oynatıyor. Ona göre, böylesi bir dönüşümün, mevcut toplumsal yapı içerisinde bir öznesi bulunamaz, var olan sınıf ve gruplar da bu dönüşümün taşıyıcısı olamaz. Daha, bir taşıyıcısı olmayan dönüşümün nasıl gerçekleşeceğini düşünmeye fırsat bulamadan, Laçiner'in devam tezi de geliyor: Bu dönüşümün bir öznesi olmadığı gibi, bir ötekisi, düşmanı da olamaz. Böyle bir dönüşüm, sınıfların birbirlerine karşı mücadelesi biçiminde değil, kendini sınıf cenderesinden kurtarmayı başaran bir zihniyet hareketi tarafından gerçekleştirilebilir.

Bu bağlamda öne süreceğimiz ilk belirleme, bu devrim/dönüşümün özel bir sosyo-ekonomik öznesinin olmayacağı, yani mevcut toplumsal düzen içinde teşekkül etmiş hiçbir sınıf veya zümrenin bu sürecin öncüsü/taşıyıcısı olmayacağıdır. (...) Özel bir sosyo-ekonomik – dolayısıyla politik – öznesi olmayan bu "mücadele süreci"nin özel bir ötekisi, bir düşman-öznesi de yoktur. (...) Kendini, mevcut

koşulların içine soktuğu bir sınıfsal kimliğin cenderesinden sıyrarak “kurtarmaya”, bu özdönüşümü ile – egemen sınıf da dahil – herkesi, sınıfsal varoluşlarının insani özelliklerimize yabancılaştırıcı, dumura uğraticı kalıplarını terke çağıran, onlar için de öz dönüşümün mümkün ve istenir olduğunu vukufı açıklayabilen bir hareketin “öteki”si olamayacağına göre, bir düşman tanımını da olamaz.³

Başka bir biçimde söylemeye cesaret edersek, Laçiner, işçi ve burjuva gömleklerini çıkarmış ve kendisini bu kapalı zihniyetin cenderesinden kurtarmaya karar vermiş herkesi geleneksel olmayan sosyalizmi inşa etmeye çağırmaktadır. Kapitalizm sadece burjuvazinin, geleneksel sosyalizm sadece işçi sınıfının çıkarları ekseninde tanımlanırken, Laçiner’in sosyalizmi insanı insan olarak bağrına basan bir dergah ferahlığıyla herkesi kabul etmektedir. Madem ki, kapitalizm sadece işçi sınıfını ve sadece işçi olduğu için ezmektedir, aynı zamanda insanı insani potansiyellerinden mahrum bırakmakta, o vakit insanın mülkiyet dünyasının zihniyetlerinden özgürleşerek bir araya gelmesi en makul çözümdür.

Kapitalizmin buhranı, patronuyla ve işçisiyle birlikte bütün bir “iş dünyası”nın derece derece sarılmakta oluşu, intihara dahi yeltenen patronlar ve sokaklara dökülmüş işçiler manzarasına “doğal varlık”lar olarak baktığımızda dört yanımızı kuşatmış bir geçim sıkıntısı/tehlikesi heyulası görürüz. Ama eğer “insani varlık” olma yön ve niteliklerimizle bakar isek, aynı manzara, bize öncelikle, temel insani özelliğimizin, yapıyor ve yaratıyor oluşumuzun şu “iş” denilen cendereler içinde kısılmış, budanmış, hapsedilmiş insani eylemliliğimizin zincirlerinden kurtulmuş olması diye de gözükebilecektir. Bu-

3 Ömer Laçiner: “*Sosyalizmin siyaseti (II)*”, Birikim Sayı 262, Şubat 2011, s. 44.

nun ne demek olduğunu hiç düşünmemiş olmanın şaşkınlığını, tedirginliğini üzerimizden atamamış, atamıyor olmamız mümkündür. Ama “çalışmak” ille de bu “iş”lerden birine kapılanmak mı demektir? Alışık olduğumuz iş dünyasının yerine insanın o ayırdedici vasfını, yapma/yaratma arzu ve yetisini çok daha doygun biçimde karşılayacak bir perspektif ve deneyim neden mümkün olmasın diye sorulmaya başlandığında; önümüze mutlaka yeni bir ufuk açılacak, bu ufka yönelmenin isteği, şevki de doğup yaygınlaşabilecektir.⁴

İşte şimdi Laçiner’in tezlerinin bir siyasal mücadele programından bir kişisel gelişim egzersizine dönüştüğü noktaya gelmiş oluyoruz. Laçiner’e göre, kapitalizmin buhranı işçileri sokaklara döktüğü gibi patronları da intihara sürüklemektedir. Bu manzaraya baktığımızda aklımıza geçim sıkıntısı gibi şeyler de gelmemelidir. Görmemiz gereken şey, çalışmak denilen heyula tarafından karartılmış hayatlarımızdır. Yıllarca alışık olduğumuz çalışma biçimleri içinde örselendikten sonra yeni ufuklara açılma isteği ve şevki göstermemiz zor olabilir kuşkusuz, ama neden olmasın diye düşündükçe o ufuklara doğru yelken açmaya başlayabiliriz. Yoksa, kapitalizmin işçiyi de patronu da un gibi ufaladığı bu maddiyat dünyasının sığ çekişmeleri içinde ömür tüketiriz.

İşçi-emekçi yığınların varoluşsal durumu giderek kötüleşmektedir. Yığınlar, insanın ayırdedici vasıflarının kaynağı ve tezahürü olan zihni etkinliklerden gittikçe arındırılan “iş”lere katlanma zorunluluğuna baş eğdikçe insanlıktan çıkmakta, canlı bir otomata indirgenmiş olmaktadır. Aldığı ücret, sosyal haklar... ne olursa olsun durumu budur. (...)

4 Ömer Laçiner: “*Kapitalizmin krizi: İmkanlar, ihtimaller*”, Birikim Sayı 234, Ekim 2008, s. 14-15

Mutlaka eklemek gerekir ki; bu hal sadece işçi-emekçilere özgü değildir. Kapitalizmin “gelişmesi” oranında bu durum toplumun tümünü kapsar. Dolayısıyla bu çerçevede bir “kapitalizmden kurtuluş”un dışladığı bir kesim/sınıf olmadığı gibi, mutlaka bir öznesi de gerekmez. Bir başka deyişle, ilke olarak herkes kurtuluş(un)n öznesidir.⁵

Laçiner, yaşadığımız dünyanın sorunlarının kapitalizmin maddi koşulları olmadığından o kadar emindir ki, kapitalizmi aşmaktan söz edildiğinde bile sadece onun zihniyet dünyasını, siyasal ve simgesel engellerini aşmanın yeterli olacağını ileri sürmektedir. Diğer bir deyişle, burjuvaca düşünmeyen bir burjuva toplumunu arzulamaktadır.

İnsanın insanlığıyla, insanın diğer insanlarla ve insanın doğayla olan ilişkilerinin dönüştürülmesi için gerekli maddi temeli hemen hemen sağlayan burjuva toplumu, bunun gerçekleşmesinin önüne hukuki, simgesel ve siyasi bir dizi engel diker. Burjuva toplumunun aşılması, bu bağlamda, burjuva toplumunu maddi olarak var eden siyasi ve iktisadi dinamiğin yok edilmesini değil, bu dinamiğin hedeflerinin somut insanların özgürleşmesi yönüne çekilmesi demektir.⁶

Sanırım bu kadarı, Laçiner’in kapitalizmi aşmaya ve geleneksel olmayan sosyalizmi kurmaya yönelik projesinin özetini çıkarabilmemiz için yeterli: Laçiner’in dediği, bir cümleyle, zihnimizdeki veya gönlümüzdeki zincirleri kırmaktır. Oysa Laçiner beğense de beğenmese de sosyalizm bir zihniyet dünyası, bir yaşama felsefesi veya hayatı anlamlandırma tarzı değildir. Sosyalizm, kapitalist egemenlik ve sömürü düzenini yıkmaya yönelmiş bir siyasal harekettir. Bu nedenle, kapitalist egemenlik ve

5 Ömer Laçiner: “*Sosyalizmin siyaseti (II)*”, s. 40.

6 Ömer Laçiner: “*Marx Marksist miydi?*”, Birikim Sayı 84, Nisan 1996, s. 17-18.

sömürünün temellerine yönelir ve orada mülkiyeti bulur. Bulduğu somut, tarihsel olguya değil de Laçiner'in arzuladığı zihniyet dünyalarının dönüşümüne öncelik vermesi onu bir ütopyaya dönüştürdü.

Kır zincirlerini!

Eğer sosyalizm Laçiner'in anladığı gibi bir şey olsaydı, ondan siyasal, ekonomik, ideolojik bir bütünlük olarak ve bir toplum biçimi olarak bahsetmemiz imkansız hale gelirdi. Zaten Laçiner tarzı sosyalizm de bir toplum biçimi değil, bir kişisel gelişim programından ibarettir. Ve tüm mülkiyetle birlikte insanlığın ihtiyaç duyduğu maddi ve manevi kaynaklar tümüyle burjuvazinin elinde toplanmışken mülk konusunu dert etmemeyi, hayatın anlamının mülkiyette ve tüketimde olmadığını, özgürleşmenin kendini mülkiyetten özgürleştirmek anlamına geldiğini salık veren bir sosyalizmin militanları veya yurttaşları değil, olsa olsa müritleri olurdu.

Nitekim Laçiner de esasında burjuva toplumunu değil, burjuva düşüncesini, onun siyasal ve simgesel engellerini aşmak istediğini açıkça söylemektedir. Çünkü ona göre insanın özgürleşmesinin gerçek zincirleri özel mülkiyet ve sömürde temellenen kapitalist üretim ilişkileri değil, burjuva toplumunun insanları mahkum ettiği zihniyettir. O halde yapılması gereken, burjuva toplumunun üzerine yeni bir zihniyet oturtmaktan ibarettir. Ancak, bu yeni zihniyetin, üzerine oturtulduğu maddi zemin aynı kaldığı sürece nasıl olup da insanların özgürleşmesini sağlayacağına dair en ufak bir açıklama görmemiz mümkün değildir.

Laçiner'in sözünü ettiği zihniyet devrimini açıklamak için başvurduğu kriz olgusuna yaklaşımı da kişisel gelişim tavsiyelerinden farksızdır. Laçiner, krizin sorumlusunun burjuvazi değil, mülkiyeti temel alan zihniyet olduğunu düşündüğü için patronların da intihar ettiğini ileri sürerek kurban saflarını genişletmeye çalışmaktadır. Oysa intihar eden patronların, genellikle başka patronlar tarafından yutulan işletmelerin sahipleri olduğundan

nedense hiç söz etmemektedir. Yani unuttuğu ya da sakladığı gerçek, tam da krizlerden kazançlı çıkanın burjuvazi olduğudur.

Krizlerin asıl kaybedenleri olan işçi sınıfına gelindiğinde ise, Laçiner'in tavrı işsiz kalmanın yıpratıcı ve tüketici sonuçlarına karşı gerçek bir züppeliğe dönüşmektedir. İşsiz kalmayı belki de yeni bir fırsat olarak görmek, kovulmuş olmayı iş denilen cendereden kurtuluş biçiminde düşünmek gerektiğinden söz eden Laçiner, bir tarafında kazananların bir tarafında ise kaybedenlerin olduğu kriz gerçeğini işçiyi ve patronu ortak bir kaderde buluşturan zihniyet kardeşliğine çağrıda bulunmanın vesilesi yapmaktadır. Deyim yerindeyse, Laçiner'in arzusu, emeğin de sermayenin de kendilerini mülkiyet ve tüketim tutkusuna mıhlayan zincirleri hep beraber kırarak şu tatsızlığa artık bir son vermesidir.

Laçiner, bu yaklaşımını temellendirmek üzere, kurtuluşun öznesinin “herkes” olduğunu ileri sürmektedir. Gerçekten de insanlığın özgürleşmesi, aynı zamanda burjuvaların da sermayenin egemenliğinden özgürleşmesini içermektedir. Ancak pratikte, burjuvalar böylesi bir özgürleşme ihtiyacı hissetmedikleri gibi, onların burjuvalar olarak varlıkları, yani özel mülkiyet ve sömürüdeki ayrıcalıkları devam ettiği sürece böyle bir özgürleşmenin önündeki en büyük engeli teşkil etmektedirler. Diğer bir deyişle, “herkes” kapitalizmden kurtuluşun nesnesi olabilir, ama öznesi olamaz. Komünizmin tüm insanlığın kurtuluşu olduğunu Engels de tam olarak bunu dile getirmiştir:

Bu soyut olarak yeterince doğrudur ama pratikte kesinlikle yararsız ve hatta bazan daha da kötüdür. Varlıklı sınıflar yalnızca herhangi bir kurtuluş gereği duymamakla kalmayıp işçi sınıfının kendini kurtarmasına da kararlı biçimde direndiklerine göre toplumsal devrimin tek başına işçi sınıfı tarafından hazırlanıp başarılması gerekiyor.⁷

7 Friedrich Engels: İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu, Çeviren: Yurdakul Fincancı, Sol Yayınları, Ankara, 2010, s. 31.

Ve hemen takip eden satırlarda da yüz elli yıl uzaklıktan günümüzün “kuzu postuna bürünmüş kurtları”na işaret etmiştir:

Ve bugün, kendi üstün konumlarının “yansızlığı” ile işçilere, sınıf çıkarlarının ve sınıf savaşımalarının çok üstüne çıkmış ve rakip iki sınıfın çıkarlarını daha üst bir insanlıkta uzlaştırmaya yönelmiş bir sosyalizm öneren insanlar ya henüz çok şey öğrenmesi gereken cahillerdir, ya da işçilerin en korkunç düşmanlarıdır – kuzu postuna bürünmüş kurtlardır.¹

1 Friedrich Engels: İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu, s. 32.

Marksiizm ve Uygarlık Tarihi - II

Sınıfların Doğuşu ve Köleci Toplum Biçimi

Marksiizm, insanların her zaman sınıflı toplumlar halinde yaşamadığını, insanlık tarihinin neredeyse yüzde 95'inin sınıfsız toplum biçiminde geçtiğini ortaya koyar. İnsanın doğa karşısındaki edilginliğinden ve üretim tekniklerinin ilkelliğinden ötürü, “zorunluluğun komünizmi” olarak adlandırılabilir bu sınıfsız toplumlar evresi, neolitik devrim ve onunla bağlantılı büyük değişiklikler sonucunda yerini sınıflı toplumlar evresine bırakmıştır.

Sınıflı toplumlar evresine geçiş, sınıfların birbirinden ayrışması ve üretim araçları ile emeğin kopuşu ile olduğu kadar, devletin, sürekli bir askeri gücün, kamu düzenini sağlayan yasa ve kuralların da ortaya çıkmasıyla tanımlanır. Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin korunması için hem fiziksel güçler hem de ideolojik güçler devreye sokulur. Bununla birlikte, insanın doğaya olan bağımlılığının azalması sonucunda kaydedilen maddi, toplumsal ve düşünsel birçok ilerleme de söz konusu olur. İnsanlık tarihinin bir “uygarlık tarihi” halini alması sınıflı toplumlar evresinde ortaya çıkan emek üretkenliğinin bir sonucu olmuştur. Sınıflı toplumlar evresinin ilk biçimi, köle emeğinin sömürüsüne dayanan Köleci Toplum Biçimi olarak adlandırılır.

Kölelik ve kölecilik

İnsan köleleştirmesi sınıflı toplumlarla birlikte ortaya çıkmamıştır. Ancak daha öncesinde savaşlar yoluyla elde edilen köleler ya dini ritüellere uygun olarak kurban edilir ya topluluğun emek süreçlerine dahil edilir ya da barış sağlandığında serbest bırakılırdı. Bunun nedeni, topluluğun ilkel üretim güçlerinin ve emek verimliliğinin fazla sayıda insanı besleyecek kapasiteye sahip olmaması ve nüfusu kontrol altında tutmak zorunda kalmasıdır.

Üretim tekniklerinin ve emek verimliliğinin artması sonucunda, köleler hem beslenmesi mümkün olan hem de bizzat emekleriyle gerekli artığı yaratacak olan kaynak olarak görülmeye başlandı. Sınıflı toplumlara geçişle birlikte, savaş köleliğinin yanı sıra borç köleliği de yaygın bir hale geldi. Özel mülkiyetin tekelleşmesine hizmet eden borçlanma, hızlı bir biçimde borçlu topluluk üyelerinin alacaklıların kölesi haline gelmesine yol açtı. Bu anlamda, kölelik sınıflı toplumlar evresinden önce görülse de kölecilik sınıflı toplumlarla birlikte ortaya çıkmıştır.

Köleciliğin ilk biçimlerinde topluluk köleliği örneklerine rastlansa da özel servet birikimi ve sınıfların birbirinden ayrışması derinleştikçe bir sınıf olarak köle sahiplerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Başta toprak olmak üzere üretim araçlarını özel mülk haline dönüştüren köle sahipleri, ellerindeki birikim arttıkça daha fazla emeğe gereksinim duyuyorlardı ve bu emeği karşılayabilecekleri kaynak da çeşitli gerekçelerle köleleştirilmiş insanlar oldu. Böylelikle, insanlık tarihindeki ilk sınıfsal ayrışma gerçekleşti: Toplum, üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip olan ve emek harcamadan yaşayan köle sahipleri ile hiçbir hakka ve güvenceye sahip olmayıp efendisi adına emeğini harcamak zorunda olan köleler biçiminde bölündü.

Afrika, Mezopotamya, Asya ve Anadolu'nun erken uygarlıklarının gelişme sürecinde kölecilik toplumların birçok farklı türüne rastlanır. MÖ 4. binyıldan itibaren Sümer, Akad, Babil, Hint, Çin, Hitit, Pers toplumları kölecilik toplum biçiminin örneklerini

sunar. Bu toplumlarda köle sahipleri ile köleler arasındaki sınıfsal ayrışma gerçekleşmiş, başta devlet olmak üzere kurumlar da köle sınıfını denetim altında tutmak üzere işlev kazanmıştır. Devletin ve ordu, bürokrasi, din görevlileri gibi kurumların bu rolü, köleci toplumlarda sık sık isyanların ve sınıf mücadelelerinin görüldüğünün kanıtıdır. Nitekim tarihsel kanıtlarıyla günümüze de ulaşmış köle ayaklanması ve isyanlarından söz etmek mümkündür.

Köleci toplum biçimi neolitik devrimin hemen ertesinde ortaya çıkmış olmakla birlikte en yüksek ve olgun biçimine Antik Yunan ve Roma İmparatorluğu dönemlerinde erişti. MÖ 750 ile MÖ 150 yılları arasına yerleştirebileceğimiz Antik Yunan dünyası, özgür yurttaşlar olarak adlandırılan köle sahipleri ile köleler arasındaki ayrımın en canlı örneklerini sundu. Antik Yunan dünyasının felsefe, sanat, bilim ve siyasette kaydettiği ve bugün hala insanlığın ortak mirası olan ilerlemeler de köle emeğinin kullanılması sayesinde mümkün oldu. Hala okuduğumuz ve yararlandığımız Antik Yunan filozofları, sanatçıları ve düşünürleri köle emeği sayesinde çalışma zorunluluğundan kurtulmuş, vakitini estetik ve bilim konularına ayırabilmiş, kentin yönetimine katılma olanaklarını kullanmış olan bu özgür yurttaşlar arasından çıktı.

Kentlerin dünyası: Antik Yunan

Antik Yunan dünyasını tarif eden en önemli olgu kentlerin ve bunların özgün bir biçimine verilen ad olarak kent-devletlerin (*polis*) ortaya çıkmasıdır. En bilineni Atina olan bu kent-devletler, sadece Yunan anakarasında değil, Ege, Akdeniz, Marmara ve Karadeniz kıyıları, Kuzey Afrika, Girit ve Kıbrıs da dahil olmak üzere adalar ve Balkanlarda da yer alır. Kolonileşme hareketiyle birlikte Yunan uygarlığı ile bağlantılı olan bu kent-devletler köle emeğinin ekonominin temelini oluşturduğu topluluk biçimleridir.

Antik Yunan dünyasında köle sahipleri bütün toplumsal, siyasal ve ekonomik haklara sahip azınlık bir grup oluşturuyordu.

Kent-devletinin yönetimine katılmak başta olmak üzere yurttaşlık haklarından yararlananlar da bu köle sahipleri sınıfıydı. Köle sahipleri sahip oldukları topraklarda kölelerin emeğiyle üretilen ürünlere el koyuyor ve bunların satışı yoluyla servet biriktiriyorlardı. Ayrıca köleler, tarım dışında zanaat ve maden gibi el emeği gerektiren işlerde de kullanılıyordu. Köle emeğinin acımasızca sömürülmesi sonucunda Yunan kent-devletlerinde ticaret önemli bir zenginleşme aracı haline gelmişti ve bunun doğal bir sonucu da kentlerin büyüyüp güçlenmesi oldu. Kentlerin büyümesi ile birlikte kent ile kırsal arasındaki bölünme daha da derinleşti ve üçüncü toplumsal işbölümü oluştu.

Köle emeğine dayalı bu ekonomi, servet biriktirmeyi kolaylaştırmakla birlikte üretim tekniklerinin gelişimini engelliyordu. Kölenin kendi emeğinin verimliliğini artırmakta hiçbir çıkarı olmadığı için üretim tekniklerinin gelişimine bir ilgi duyması beklenemezdi. Bu nedenle, ilkel üretim araçları fazla gelişme göstermeden yüzlerce yıl boyunca kullanıldı. İkincisi, servetin eşitsiz dağılımıyla birlikte zenginlik bir yanda birikiyor, diğer yanda ise devasa bir köleler, köleleştirilmiş borçlular yığını ortaya çıkıyordu. Böylece, o çağın nüfus ölçütlerine göre devasa denebilecek sayılarda köle nüfusunun beslenmesi, barındırılması gibi gereksinimlerin maliyeti yükseliyordu.

Köle emeğinin bu denli artması ve servet biriktirme olanaklarının ticaretle birlikte yükselmesi, ekonominin kent-devletinin siyasal ölçeğini aşmasına yol açıyordu. Bu durumda tek çıkar yol, farklı kent-devletlerinin birbirine karşı ekonomik üstünlük yarışına girmesi, hatta bir anlamda emperyal politikaların geliştirilmesidir. Sonuçta, kent-devletlerine dayalı Antik Yunan dünyası giderek bir genel krizin içine düştü. Kent-devletleri sistemi bozularak Sparta ve Atina'nın etrafında öbeklenmiş kent-devletlerinden oluşan bir merkezileşme eğilimine yerini bıraktı. Ancak bu merkezileşme eğilimini sürdürmek Sparta veya Atina'ya değil, kuzeydeki Balkan topraklarında, Makedonya'da güçlenen Phillipos'un militer devletine düştü. Sparta hariç olmak üzere,

Antik Yunan dünyası, Makedonyalı Phillipos'un yönetimi altında birleşti.

Makedonya'lı Phillippos'un oğlu Büyük İskender'in liderliğinde önce Perslere, sonra da o zamanki bilinen dünyanın neredeyse tüm uygarlıklarına karşı başlatılan savaş da aslında köle emeğinin yarattığı çıkışsızlıktan kaynaklanıyordu. Giderek sayıları artan köleleri beslemek için sürekli yeni topraklar gerekiyordu; ayrıca yeni toprakları kontrol altında tutmak için de sürekli askerleştirilmiş köleler gerekiyordu. Birbirini doğuran bu gereksinimler, bir süre Büyük İskender'in fetihlerini mümkün kıldı. Ancak bu sistem uzun vadede sürdürülemezdi. Nitekim Büyük İskender'in ölümüyle birlikte Yunan dünyasındaki birlik parçalanmaya, bir zamanların güçlü Yunan kent-devletleri iyice zayıflayarak başka güçlerin etkisi altına girmeye başladı.

Antik Yunan dünyasının en görkemli yanı, günümüzde de vazgeçilmez bir uygarlık mirası olarak değerlendirebileceğimiz felsefi, estetik, düşünsel katkılardır. Antik Yunan düşüncesi, bir anda ve sadece Yunan anakarasının toprağından fışkırmamıştır elbette. Yunan uygarlığının gelişmesini önceleyen, Anadolu, Fenike, Mısır gibi bölgelerin uygarlık birikiminin Yunan uygarlığının temellerindeki etkileri barizdir. Ancak yine de Yunan düşüncesinin tüm bu birikimi derlemek, eleştirel bir incelemeden geçirmek ve sistemli bir biçimde geliştirmek konusunda eşsiz bir başarı göstermiş olduğu inkar edilemez.

Mimari, heykel, edebiyat, felsefe gibi alanlar Antik Yunan dünyasının en görkemli kaynaklarıdır. Anadolu'daki İyon bölgesinin büyük düşünürleri olan Thales, Anaksimandros ve Anaksimenes büyük bir materyalist okul kurmuş, kendilerinden sonraki yüzyıllarda da büyük etki yaratan düşünceler ileri sürmüşlerdir. Antik Yunan materyalizmi Herakleitos ve Demokritos gibi isimlerle birlikte sürmüş ve doğa ile bilimin insan düşüncesinde yeniden ele alınmasıyla inkar edilemez bir açıklayıcılığa sahip felsefe akımı haline gelmiştir.

Kuşkusuz, materyalist felsefe kadar idealist felsefe de bu dönemde gelişmiştir. Pythagoras, Sokrates, Platon gibi büyük düşünürler tarafından geliştirilen idealizm, doğanın ve bilimin açıklayıcılığına başvurmak yerine soyut bir kavram olarak tanımlanan tanrısal güçlere yönelmiştir. Ayrıca idealist filozoflar, devlet yönetimi konusunda da otoriter eğilimler sergilemiş, halkın devlet yönetimine katılmasının düşünülebilecek en büyük yanlış olduğunu ifade ederek oligarşik ya da kasta dayalı devlet biçimlerini savunmuşlardır.

Yükseliş yıllarında ölümsüz destanlara, şiirlere, tragedyalara, tapınaklara, heykellere, kentlere imza atan Antik Yunan dünyası, insanlığın o zamana kadar gördüğü en güçlü hümanist atılımı gerçekleştirmiş oldu. Ancak bunların hiçbiri, köleci üretim tarzının barındırdığı çelişkilerin üstesinden gelinmesini sağlamadı. Köleci ekonominin sınırlarını aşamayan Yunan dünyası hızla gerileyip parçalandı ve İtalya kıyılarındaki etkisini artırıp hızla güçlü bir devlet haline gelen Roma'nın dünya egemenliğini ele geçirmesiyle birlikte Antik Yunan uygarlığı dönemi sona erdi.

Roma: Köleler ve plebler

Roma uygarlığı, başlangıçta ataerkil kabilelerin bir federasyonu biçiminde örgütlenmişti. Kabilelerin liderlerinden oluşan aristokrasi ve onlar tarafından seçilen kral/imparator Roma'nın yönetimini sürdürüyordu. Roma'nın yönetimini sürdüren bu ailelere Patrici adı veriliyordu. Patriciler dışında, köle olmamakla birlikte aristokrasi içine de dahil olmayan Plebler yer alıyordu. Köle olmadıkları için özgür yurttaş sayılan bu Plebler, gerçekte yaşam koşulları açısından kölelerden farklı değillerdir. Kölelerin ise hiçbir yurttaşlık hakkı yoktu; hatta köleler insan olarak bile görülüyordu.

Roma'da servet eşitsizliğinin derinleşmesi ve yönetim tekelinin aristokratlar tarafından kullanılması sonucunda, Patriciler ile Plebler arasında hem ekonomik içerikli hem de siyasal içerikli birçok mücadele ortaya çıktı. Bu uzun mücadelelerin sonucunda

Roma imparatorluk düzeninden Cumhuriyet düzenine geçti ve hem sınıfsal ilişkiler hem de siyasal ilişkiler yeniden tanımlandı. Bu mücadelelerde Plebler kölelerin de desteğini alarak bir halk kanadı oluşturmuştu.

Roma'nın Cumhuriyete dönüşmesi köleciliğin ortadan kalkması yerine onun daha da güçlenmesine neden oldu. Çünkü köle emeğinin ucuzluğu Roma'nın servetinin kaynağını oluşturuyordu ve bu nedenle de Roma hızla emperyal bir yayılma politikasına yönelerek yeni topraklar işgal etti, yüzbinlerce insanı köleleştirdi. Köle sayısının aşırı derecede büyümesi birbirine bağlı sorunlar yarattı.

Bu sorunların en başta geleni, verimsiz bir emek türü olan köleliğin hem bakımı hem de denetim altına alınmasının son derece masraflı hale gelmesiydi. Büyük köle isyanlarına tanık olan Roma, köleleri denetim altında tutmak için çok güçlü bir ordu ve güvenlik aygıtına sahip olmak zorundaydı. Ayrıca yeni köle arzı için sürekli yayılmacı savaşlar yürütmek zorunda olması da ordunun ve güvenlik aygıtının büyümesine neden oluyordu. Bu zorunluluk Roma'nın zenginliğini yüksek düzeyde harcamaya başlamıştı.

Roma'nın Cumhuriyetten tekrar İmparatorluğa dönüşü de bu zorunlulukla alakalı oldu. Aristokrat Patricilerin ve en zengin Romalı yurttaşların beklentisi, tüm bu köle nüfusunu katı bir denetim altına alacak ve yayılmacı savaşları kararlılıkla sürdürecektir bir yönetim biçimiydi ve bu nedenle Roma içine girdiği siyasal krizler sonucunda tekrar İmparatorluk biçimini aldı. Ancak Roma yayılmasının doğal sınırlarına ulaşması İmparatorluk yönetiminin etkisini zayıflatmaya başladı.

Ayrıca, İmparatorluk yönetimi, Roma'nın gereksinim duyduğu harcamaları karşılamak üzere daha yüksek ve sert vergilendirmelere gitmek zorunda kaldı. Vergilendirmeden doğrudan doğruya etkilenen gruplar kentlerde zanaatçılık gibi işlerle uğraşan ve köle olmamakla birlikte son derece zor koşullar altında yaşa-

mını sürdüren Plebler oldu. Dolayısıyla, MS 1. yüzyılla birlikte Roma'daki sınıf savaşımı giderek şiddetlendi. Bu savaşım temelde Patriciler ile köleler arasındaydı. Bu dönemde çok büyük köle ayaklanmaları yaşandı. Tarihte bildiğimiz en büyük köle ayaklanması olan ve günümüze kadar özgürlük mücadelesinin en güçlü ilham kaynağı olmayı sürdüren Spartaküs ayaklanması bu yıllarda yaşandı.

Roma'da köleler ve yoksullar arasındaki tepki o denli büyüktü ki, Hristiyanlık Romalılar arasında olağanüstü bir hızla arttı. Bu dünyadaki zenginliği lanetleyen ve insanların eşitliğini öne süren ilk Hristiyan öğretileri öncelikle Doğu eyaletlerinde, ardından da İtalya başta olmak üzere tüm Roma'da geniş bir taraftar buldu. Merkezi Roma İmparatorluğu Hristiyanlığa karşı çok saldırganca tutum takınmasına rağmen, özellikle yoksullar arasında yeni dinin yayılmasını önleyemedi ve MS 4. yüzyılda Hristiyanlık Roma'da resmi din ilan edildi. Hristiyanlığın dönüşümü de resmi din olarak ilan edilmesiyle başladı. Hızla Roma İmparatorluğu'nun kurumsal yapısına eklenen Hristiyanlık, yoksulların tepkisini yansıtan bir inanç olmaktan çıkıp yoksullara itaat ve sabır telkin eden, Roma yönetimine boyun eğmelerini tavsiye eden, bu dünyadan vazgeçip öte dünyadaki cenneti düşlemelelerini söyleyen gerici bir ideolojiye dönüştü.

Patricilerin desteğiyle iktidara gelen Sezar döneminde köleler kadar Plebler de ağır bir baskı altına alındı. Ekonomik durumları giderek kötüleşen bağımsız üreticiler, küçük topraklarını satmak zorunda kaldıkça, kimi zengin toprak sahipleri topraklarını sürekli genişletme fırsatı bulmuş oldu. Feodal üretim tarzının egemen sınıfı olan büyük toprak sahipleri bu yolla, yani giderek yoksullaşan ve sahip olduğu toprağı satıp serf olarak çalışmak zorunda kalan yurttaşların topraklarını satın alarak ortaya çıktı. Aynı nedenlerle kentlerde zanaatkarlık yapan Plebler de yoksullaştı ve kentleri terk ederek serf olarak köylerde çalışmaya yöneldi. Bunun sonucunda Roma'nın zenginliğinin en önemli kaynağı olan ticaretin yürütüldüğü kentler hızla boşalmaya başladı.

Bakım ve denetimi giderek aşırı masraflı olmaya başlayan kölelerle ilgili sorunu çözmek adına, Roma İmparatorluğu'nun bazı bölgelerinde yeni bir emek rejimi uygulanmaya başlandı. Köleler azad ediliyor, kendisine verilen bir parça toprakta yarıcı olarak çalıştırılıyorlardı. Diğer bir deyişle, topraktaki özel mülkiyet değişmiyor, ancak kölenin uyguladığı emek biçiminde değişim yaşanıyordu. Köle artık hiçbir pay almadan efendisinin toprağında çalışmak yerine, ürettiği ürünün bir kısmını kendisine ayırarak gerisini toprak sahibine vereceği bir çalışma düzenine geçiyordu. Merkezi Roma İmparatorluğu'na yüksek vergiler ödemek zorunda olan toprak sahipleri de bu yeni emek rejimine geçmeyi arzuluyordu, çünkü böylece kendi toprakları üzerinde dilediğince tasarrufta bulunma şansına sahip oluyordu. Bu emek rejimi, Roma İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından egemen olacak feodal toplum biçiminin nüvesiydi.

Ekonomisi köle emeğinin aşırı sömürüsüne bağımlı olan, yurttaşlarından aşırı derecede vergi alan, merkezi yönetimi İmparatorluk çevresine daralan Roma, içeride merkezkaç güçlerin bağımsızlık arayışlarına sahne oluyordu. Aynı yıllarda, dışarıdan da düzenli saldırılara uğruyordu. Roma yönetiminin "barbar" olarak adlandırdığı kavimler Roma sınırlarını ihlal ediyor, uzak eyaletleri ele geçiriyor ve Roma yönetiminden koparıyordu. Elbette, merkezi yönetimin ağır sömürüsü ve baskısı altında yaşayan Romalı yurttaşlar ve köleler bu yeni kavimlerin istilasına direniş göstermiyorlar, hatta bunu bir kurtuluş umudu olarak görüyorlardı.

Nitekim, önce Roma İmparatorluğu ikiye ayrılarak Batı Roma ve Doğu Roma (*Bizans*) olarak bölünecek, ardından da 476 yılında Batı Roma İmparatorluğu tamamen yıkılmış olacaktı. Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla birlikte feodal üretim tarzı egemenliğini adım adım sağlayacak ve yaklaşık 1000 yıl süren bir yeni dönem başlayacaktı.

Dijital Çeşmenin Suyu Nereden Geliyor?

ERDEM ÇALIŞKAN

Küresel Dijital Ekonomide Emek

Ursula Huws

Yordam Kitap, Çeviren: Cemre Şenesen, 2018

“Ne yapacağız, nasıl yapacağız, kiminle yapacağız?” temalı birçok siyasi tartışma, neoliberal politikaların hayatımızı etkilemeye başlaması, Sovyetler Birliği’nin dağılması ve başta kitle iletişim araçları olmak üzere kapsamlı şekilde teknolojinin yaygınlaşması ile sol siyasetin gündemine oturmuştu. Bu tartışmaların arasında en ayırt edici olanlar işçi sınıfını gündeme alanlardı. Karakteri, gücü, katmanları, siyasetteki rolü ve hatta varlığı konusunda sıkça tartışılan işçi sınıfı düzenin çeşitli ideolojik saldırıları ile “var ama yok” hale getirilmeye çalışılıyordu. Ne var ki, hepimize enjekte edilmeye çalışılan bu burjuva tozpembe rüyaları 2000’li yıllarla birlikte dağıldı. 2008 krizi ile dünya çapında bir milat görmüş gibi ezilen bu tozpembe rüyalar, ülkemizde çoktan toprağın altında çözüldü. Bu çözüme ile toplumsal eşitsizliklerin

artmasını takip eden, geniş kesimlerin işçileştiği ve yoksullaştığı günler filizlenmeye başladı.

Bu yeni filizlenme, dünyayı sadece yaratan değil; onu dağıtan, onun hizmetini yapan, onu servis eden yepyeni dallarıyla daha büyük bir emek ağacına dönüşüyor. Pek az dalı güneş gören bu ağacın, en alt dalları yoksulluktan çürüme tehdidi altındayken ağaca yaşam veren, yani emek, bir tartışma olmaya devam ediyor.

Dijital küresel ekonomide emeğin yeri

İşçi sınıfı tartışmalarını, emek kavramından bağımsız yapmak mümkün değil. Bir diğer mümkün olmayansa, emekten üretilen değerın güncel kaynaklarını ve dönüşümlerini görmezden gelmek. Ursula Huws, *Dijital Küresel Ekonomide Emek*² kitabı ile çağımızın işçi sınıfı ağacını, ona yaşam veren emeği ve meyvesi olan değeri, Marksist yöntemlere bağlı kalarak ele almaya çalışıyor.

Neoliberalizmin karakteri ile ilgili çeşitli tartışmalara Komünist'in önceki sayılarında çok defa yer verilmişti. Neoliberalizmi daha önceki bir sayıda "rekabetin önündeki bütün engelleri kaldırarak, dünya üzerindeki her şeyin piyasada alınıp satılabilir hale gelerek metalaşması ve bununla birlikte, ekonomi dışındaki alanların da piyasa kurallarına tabi kutulması"³ şeklinde tanımlamıştık. Ursula Huws, neoliberalizmin küresel karakterinin oluşumunu üç nokta üzerinden ele alıyor.

İlk olarak, ülkemizde sağlık ve eğitim gibi kamu hizmetlerindeki özelleştirmeler ile tanıdığımız, daha önce kamuya bağlı olan ve devletin halka sunmak zorunda olduğu hizmetlerin özelleştirilmesi. Bu özelleştirmelere ek olarak, piyasa işleyişine daha önceden dahil olmamış olan, bizim kullanım değerlerinden fay-

2 Ursula Huws: *Küresel Dijital Ekonomide Emek*, Çeviren: Cemre Şenesen, Yordam Kitap, İstanbul, 2018.

3 Erdem Çalışkan: "Neoliberal Otoriterlikte Siyasal Katılım ve Demokrasi", Komünist Sayı 10, Haziran 2020, s. 99-112.

dalandığımız, içme suyu gibi birçok şeyin piyasa ürünü olarak hayatımıza girmesi. Bu değişimleri Huws, kullanım değeri olan her şeyin piyasa içine çekilerek bir değişim değeri ile hayatımıza katılması anlamında **metalaştırma** diye kodluyor.

Metalaşan hizmet kollarının, hâlihazırda var olandan daha ucuz, daha parçalı halde halledilmesinin aracı olarak, ikinci kavramımız **taşeronlaştırma** öne çıkıyor. Daha ucuz ve daha esnek olması yönüyle işçi sınıfının mücadelesini de bölen ve kadrolu çalışana alternatif yaratan bu yöntem, sınıf açısından oldukça tehlikeli. Birçok kadroluya bir çeşit “ikaz” yoluyla güvencesiz ve daha düşük maaşla, daha kötü şartlardaki bu çalışma biçimi, işsizlik gösterilerek geniş kesimler zorunlulukla “ikna” ediliyor. Ülkemizde birçok özel şirkette ve belediyede, taşeronlaşmanın başlamasıyla kadrolu işçi sayısı taşeron işçilerin onda birine, bazen yirmide birine kadar düşüyor. Bu yöntemle, sadece özel şirketlerde değil kamu kurumlarında da daha ucuz işçi çalıştırmanın yolu açılmış oluyor.

Öncesinde, belli bir birikim isteyen işlerin bugün taşeron şirketlerle niteliğinden soyutlanması nasıl mümkün oluyor? Huws bu noktada, **standartlaştırmanın** üzerinde çokça duruyor. Belirli yaratıcı emeklere dayanan kimi yöntemler, yine emek aracılığıyla herkesin yapabileceği kadar basitleştiriliyor. Tek tek girilen onlarca kod, yapan kişiler için bir angarya gibi gözükürken, binlerce emekçinin çok daha basit şekilde çok daha çeşitli işleri yapabilmesine olanak sağlıyor. Öte yandan, e-öğrenme içerikleriyle işe hazır olmak için gerekli bilgi aktarımı ek maliyet olmadan sağlanabiliyor. Ülkemizde üniversitelerin yaygınlaşması ve kolay erişilebilirliği de buna katkı sağlıyor, piyasanın ihtiyaç duyduğu nitelik, yine şirketlere mali yük bindirmeden sağlanıyor. Tabii, böyle söyleyince okur da hissetmiştir, aslında çalışma hayatını kolaylaştırması gereken standartlaştırma, belirli niteliklerin geride bırakılmasını sağlayarak düşük maaşla işçi çalıştırmanın ve bunun en “ucuz” yolu taşeronlaşmanın önünü açıyor.

Dönüşümün getirdikleri

Huws, İngiltere'deki şirketlerin çağrı merkezi işlerini Hindistan'da yaptırdığını anlatıyor. Teknik imkanların yeterli olmasının üstüne, İngilizcenin yaygın olması ve İngiltere'de işçi çalıştırmaktan çok daha ucuza gelmesi göz önünde bulundurulduğunda, yüzlerce Hintli, bambaşka bir kıtadaki insanların ihtiyaçlarını standartlaştırılmış yollarla çözüme kavuşturmaya çalışıyor. Bu örnek, dünya çapında çok sayıda benzerini bulabilecek olsak da kritik noktaları öne çıkartmak açısından önemli.

Ortada iki devlet var. Sermayece büyük olanı, halka hizmet sağlamayı, şirketler aracılığıyla hizmetleri temin etmeye bırakıyor.⁴ İşin ve işçinin bilgisinin metalaşması ile sermayece küçük olan devlet, halkını başka ülkelere hizmet için ucuz işgücü haline getirip, büyük şirketlere ev sahipliği yapıyor. Bu denizaşırı taşeronluk biçimi, ülkemizde ekonomik ve toplumsal sorunlardan kaynaklı olarak çok sık gördüğümüz göçle birleşiyor. Ucuz işçi için sermayenin olduğu yerden kalkıp bir yere gitmesi de gerekmiyor dolayısıyla, yetenek ve birikimleri doğrultusunda seçtiği ucuz işleri ayağına getirebiliyor. Bu iki işçi grubu için de pazarlık gücü, patronlarla karşılaştırıldığında, önceki kuşaklara göre dramatik biçimde azalıyor. İşçi olmasıyla birlikte, bir tüketici olarak da hayatları devletin müdahale etmekte yetersiz kaldığı alanlarla, şirketlere teslim ediliyor.⁵ Neticede bu süreç, geleneksel olarak iyi örgütlü işçi gruplarının da pazarlık gücüne darbe vuruyor, ülke içinde de standartlaştırılıp basitleştirilmiş iş kollarıyla, yeni istihdam alanları açılıyor.

Ama yeni istihdam alanları, piyasanın yeni kurallarına göre organize ediliyor. Devam eden sektörler bu değişimden etkileniyor. Taşeronlaşma ve göçmen işçilerin de rolü göz önünde bulundurulduğunda, sermayenin kaybetme riski, güvenceleri olmayan işçi sınıfına aktarılıyor. Niceliğe ve kara odaklanan bu

4 Ursula Huws: Küresel Dijital Ekonomide Emek, s. 163.

5 a.g.e., s. 27.

süreç işgücünün verimliliği ile tartışılmak isteniyor. Niteliğin kaybı ve hizmet kesintilerinin fazlalığı ile bunun yanlışlanmasına sıra gelmeden de risk altında işgücünün daha verimli çalıştığını iddia etmek isteyenlerin gözünde Ali Ağaoğlu gibilerini görebiliriz heralde.

Özetle, özellikle kamu hizmetlerinin pazarlanabilir bir mala dönüşümü ile birleştiğinde Huws'a göre süreç şu aşamaları takip ediyor: Standartlaştırma, talep yaratma, işgücüne değişimleri kabul ettirme ve risk aktarımı.⁶

Rant, ticaret ve meta üretimi

Huws, kapitalizmde şirketlerin kar etmek için üç aracı olduğunu söyler: Rant, ticaret ve meta üretimi. Meta üretimi, şirketlerle bağlantılı olarak değişen yapısıyla önceki başlıklarda ele alınmıştı. Ticaret ise kar aracı olarak paranın varoluşu ile eşzamanlı diyebiliriz. Rant ise haraç kesmenin meşru bir versiyonu olarak hepsinden de eskiye uzanıyor olabilir. Ancak diğerleri gibi rantın da kapsamı değişmeye ve gelişmeye devam ediyor.

Google ve Facebook, zenginliğinin kaynağı anlaşılması çok güç olan iki büyük şirket. Son dönemlerde çeşitli belgesellerle iki şirket hakkında da veri ticareti yaptıkları haberleri gündeme gelmişti. “Bir ürün için eğer para ödemiyorsanız, satılan şey sizsiniz” sözüne de kaynaklık eden veri ticareti, reklamcılıktan siyasete çeşitli alanlarda hepimizi yönlendirmek için kullanılmaya devam ediyor. Kapitalizmin elinde olduğu süre boyunca da muhtemelen devam edecek, çünkü böyle büyük bir alanı etik kaygılarla piyasanın dışında bırakmak neoliberal dönem kapitalizmi için akıl almaz olmalı.

Ama bu ve benzeri şirketlerin tek kazanç yolu veri ticareti değil. Bir araçta yolculuk yaparken veya dışarıda yürürken bolca gördüğümüz reklam panoları bize bu konuda ilham verebilir. Huws, reklam panolarının “asfalt yol yerine sanal sitelerde” ku-

6 a.g.e., s. 155.

rulmuş modellerinin, yani sosyal medya reklamlarının büyük bir rant alanı olduğundan bahsediyor. Kurmak ve işletmek için yatırım gerektiren internet siteleri ve telefon uygulamaları, yol kenarından çok daha fazla insanın gözüne reklamları sokabiliyor, uygun reklamları göstererek daha yüksek satış sağlayabiliyor. Ama Huws, değerın üretilmesine ilişkin önemli bir noktaya şu şekilde parmak basıyor:

Sosyal ağlarla arama motorlarının elde ettiğı değer, gerçekten de sonuçta emeğın ürettiğı artık değerden türüyor. Fakat bu değer, bu sitelerde reklamı yapılan metaları üreten işçilerin emeğı, siteleri kullanan insanların değil.⁷

Bu da, bizi dijital emeğe götürüyor. Sosyalist hareket içinde varlığı uzun yıllar tartışma konusu olmuş yeni emek türlerinin elle tutulamayan, gözle görülemeyen metalarının üretilmesine. Kıstası “neyi üretiyor peki?” sorusundan biraz çıkartıp ürettiğı değere baktığımızda, dijital piyasanın bu ve benzeri birçok alanının değışim değeri üreten emekçilerle dolu olduğunu görüyoruz. İçeriklerin üretimi, denetlenmesi, günlük bakımlar dijital alanlarda emekçilerin yaptıklarının birkaç noktası sadece.

Bunların haricinde, sosyal medya ve internet aleminde, hiçbir kar amacı olmadan üretilen içerikler var. Ursula Huws, bu içeriklerin de “sosyal kullanım değerleri üreten ücretsiz yeniden üretici emek” diye tanımlanması gerektiğini öne sürüyor. Çok fazla kelimedenden oluşan bu tanımlama şöyle açılabilir: Üretici (*ya da üretken*) emek, meta üretimini (*ya da değışim değeri üretimini*) işaret eder. Meta üretim ve dağıtımına ek olarak tüketim amaçlı emeğı (*buraya ileride değineceğiz*) de Huws üretken emek olarak niteler. Dijital alan örneğinde, içerik üretimi, denetimi veya bakımından para kazanıyorsa, bu, ücretli üretken emeğe işaret eder. Örneğın, birçok yapımcı, dizisini Netflix gibi kanallara gönderdiğinde gösterim hakkını kiraya vererek rant üzerinden gelir elde eder. Ancak onların kazancı set

7 a.g.e., s. 181.

çalışanından oyuncusuna geniş bir kadroya verdiği ücretin karşılığında elde ettiği artık değerden doğar. Bu üretken emek üzerinden elde edilen artık değer dijital piyasanın proleterlerini bize gösterir.

Kamu işlerini, ev içi emeği ve piyasa dışı kültürel faaliyetleri ise **yeniden üretici emek** olarak tanımlar. Yeniden üretici emek, işgücünün tekrar kullanılmaya hazır hale gelmesini işaret eder. Sosyal medyada sıkça gördüğümüz haber sayfaları, hayvan videosu paylaşımları, kişisel bloglar gibi birçok alanda yapılan üretimler ücretsiz yeniden üretici emeğe işaret eder. Onlar aracılığıyla Facebook, Twitter gibi sosyal medya kanallarının ya da Google, Yandex gibi tarayıcıların kendisini piyasaya tekrar sürebilecek kaynağı oluşur, akışı devam eder. Sosyal kullanım değeri üretimi ise, bunun kar amaçlı olmadığını, toplumsal birikime bir katkı olduğunu işaret eder. Wikipedia gibi toplumun geniş kesimlerinin ihtiyaç duyduğu bilgilerin üretilmesi, derlenmesi ve sunulması bunun başlıca örneklerindendir. Yeniden üretici emek üzerinden doğrudan artık değer üretilmese bile, artık değer üretim süreçlerini beslediği için, bu alan da işçi sınıfının dışında görülmemelidir.

Üretici ve yeniden üretici emek, ücretli ve ücretsiz emek gibi kavramlar hesaba dahil oldukça, anlaşılabilirlik okur için de yazar için de bir problem haline gelir. Ursula Huws, emek kategorilerini tanımlamak için aşağıdaki haritayı oluşturmuştur:

	Ücretli Emek	Ücretsiz Emek
Yeniden Üretici Emek	Kamu işleri	Ev işleri ve piyasa dışı kültürel faaliyetler
Doğrudan Üretici Emek	Meta üretim ve dağıtım	Tüketim

Bütünlüklü bakıldığında, doğrudan ve yeniden üretici emeği piyasaya sunarak hayatını idame ettiren insanlar, tarım ve sanayi, hizmet sektöründe kapitalizmin artık değer sömürsüne maruz kaldıkları gibi, dijital sektörde de bu sömürüyü, biraz daha perdeli de olsa, yaşamaktadır.

Rekabet ve dayanışmanın çelişkisinde: “Neden bu sessizlik?”

Neoliberal piyasa aklı; metalaştırma, taşeronlaştırma ve standartlaştırma yoluyla Sovyetler Birliği sonrası direniş gücü zayıflayan işçi sınıfını çeşitli biçimlerde piyasanın “yeni ve vahşi” düzenine çekmeye çalıştı. Bu süreçte öne çıkan kar biçimleri rant, ticaret ve artık değer sömürsüydü. Artık değer sömürsü, önceki süreçlerden farklı olarak, teknolojik gelişimlerin de etkisiyle hizmet sektörü ile birlikte dijital sektöre de yansdı. Bu süreç öğrencilerin, sanatçıların, küçük üreticilerin, ev işlerinin ve hatta, keyif ürünleriyle kültürel alan çalışanlarının da hızla işçileşmesinin önünü açtı. Dijital dünyanın büyük kısmı da bu işçileşmeden etkilendi. Bir şirkette ücretli çalışanlar da sosyal kullanım için üretenler de artık değer sömürsünden muaf kalamadı.

Emperyalist devletler ise bu sisteme, ekonomik olarak yayılmacı ve ucuz işgücüne sermayesini eriktirmeye çabalayan bir teşvik sunmuştur. Daha zayıf devletler ise, piyasa rekabeti içerisinde onlara, işgücü veya hammadde sağlayan rollere yönelmiştir.⁸

Bu halde, “dilencinin seçme hakkı yoktur” sözünün, bir mali destekçi ya da amirle iş ilişkisinde “yalvaran” olmayı emekçilere dayattığını ve işyerinde statüsü ne olursa olsun, sokakta eşit olanlar arası diyalog düşüncesini baltaladığı çok açık.

Bu yeniden yapılanma, yalnızca piyasanın dönüştürücü müdahaleleri ve devlet eliyle gerçekleşen teşviklerle okunabilir. Ancak neoliberalizmin ülkeden ülkeye değişen karakterini oluşturan tüm bu basınca karşı işçi sınıfının direnişleriyle de okunabilir. Haksızlığa uğrayan emekçi grupları arasında rekabet ve işbirliği gerilimi yükselir, “ne pahasına olursa olsun bir yıldız olma dürtüsü ile dayanışma için bedel ödeme arasında, her zaman bir çekişme vardır.”⁹

⁸ a.g.e., s. 94.

⁹ a.g.e., s. 133.

Dayanışmanın, geniş emekçi kesimler için “bedel ödemeye değer” hale gelmeye ihtiyacı var. Bu ihtiyaç, kentli emekçilerin birlikte mücadelesinde, iş kolları arasında dayanışmada ve işçi sınıfı siyasetinin başka bir yolu gösterebilme gücünde yatıyor.

Ursula Huws’un *Küresel Dijital Ekonomide Emek* kitabı, emeğin değişen yapısında, kentli emekçiler üzerinde düşünmek isteyenler için, dijital ekonomi özelinde bir katkı sunuyor.

Tavuk, Yumurta Derken Kuluçkayı Unutmak: Millî Kimlik

SİNAN GÜLEÇ

Millî Kimlik

Anthony D. Smith

Çeviren: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, 1994

Komünist'in 11. sayısında da hakkında bir kitap yazısı kaleme almaya gayret ettiğimiz (*Tavuk Yumurtadan Çıkarsa: Milletler ve Milliyetçilik*) milliyetçilik konusu, günümüzün dünyasında giderek artan etkileri sebebiyle daha derin tartışma ve incelemeleri gerektiriyor.

Önceki yazımıza konu olan kitabın yazarı Eric Hobsbawm'ın milletlere ve milliyetçilik ideolojisine dair özgün Marksist çözümlemesinin ardından bu defa milliyetçilik hakkındaki çalışmalarıyla dünya çapında ses getiren başka bir yazara, Anthony D. Smith'e kulak vermek istiyoruz. Bu yazıda Smith'in 1991 yılında kaleme aldığı Millî Kimlik isimli eserini incelemeye, tartışmaya gayret edeceğiz. Ayrıca, konuyla doğrudan ilgili olması

ve Smith'in kendi eserinde de doğrudan Hobsbawm'a ve/veya Hobsbawm'ın öne sürdüğü kimi tezlere cevap ya da ek niteliğinde katkılar yapması nedeniyle önceki yazıya da kimi atıflarda bulunmayı tercih edeceğiz. Yazının başlığı da bu tercihin doğal bir sonucu sayılır.

Milletler, milliyetçilik, millî kimlik

Milliyetçilik bukalemunvaridir, rengini bağlamından alır. Bu sonsuz kere yönlendirilebilir, şekil vermeye ziyadesiyle müsait inanç, hissiyat ve sembollerden mürekkep dokuyu anlamak yalnızca her bir özgül durum içinde mümkündür.¹⁰

Milletin, aksiyonlardan bağımsız genel bir tanımını yapmanın güçlüğünden çeşitli yerlerde söz edilmiştir. Öyle ki, bu muğlaklık asırlardır egemenlerin ve buradan yola çıkarak halkı suistimal etmek isteyenlerin elinde bir silah işlevi de görmüştür. Millet pek çok unsurla birlikte düşünüldüğünde bir cisme bürünebilmektedir yalnızca: Ortak tarih, ortak dil, ortak din, ortak kültür, ortak kader...

Milleti harekete geçirebilme ve ortak bir kur(t)uluşa sevk edebilme yetisi olarak düşünebileceğimiz milliyetçilik ideolojisi ise bizi millet gibi kulağa ilk önce “birleştirici, bütünleştirici, kucaklayıcı” görünen bu olguyu incelemeye mecbur bırakmaktadır. Bu noktada Hobsbawm'ın radikal çıkışını hatırlayalım: Milletlerin milliyetçiliği değil, milliyetçiliğin milletleri “yarattığını” öne sürüyordu. Anthony Smith'in ise kitabın daha en başından milletler ve milliyetçilik arasında kurulan ikinci ilişkiye bir şerhi, araya bir eki var:

Altta yatan varsayım, milletler ile milliyetçiliği basitçe bir ideoloji veya siyaset biçimi olarak an-

10 Anthony D. Smith: Millî Kimlik, Çeviren: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, 1994, s. 129.

lamamızın mümkün olamayacağı, bunların aynı zamanda kültürel birer görüngü olarak da ele alınmaları gerektiği şeklindedir. Yani, bir ideoloji ve hareket olarak milliyetçiliğin çok boyutlu bir kavram olan millî kimlik ile yakından ilişkilendirilmesi ve belirli, özel bir dil, hissiyat ve sembolizmi içerecek şekilde genişletilmesi gerekir.¹¹

Anthony Smith, daha en baştan milletler ve milliyetçilikler sorununun asli olarak kendini dışavurduğu alanlardan biri olan millî kimlik sorununun yeterince üzerine düşünülmediği eleştirisini yaparak başlıyor eserine. Önceki yazımızdan hareketle düşünecek olursak yazar, tavuğun mu yumurtadan yoksa yumurtanın mı tavuktan çıkmış olabileceğine dair tartışmalarımızda bir yumurtanın cana kavuşabilmesi için bir kuluçkaya, yatağa ihtiyaç duyduğu gerçeğini yeterince göz önünde bulundurmadığımızdan yakınıyor.

Alıntıda kültürel bir görüngüden kastedilen ise yazarın defaatle değineceği üzere, milliyetçiliğin serpilip gelişeceği toprakların; yüzyıllar boyunca çeşitli “etni”lerin mitolojik, sanatsal, eğitsel ve dilsel kaynaklardan akan sularla sulandığı gerçeği. Yazar da bu gerçeğin üzerine basarak kitabın önemli bir kısmında çok boyutlu bir kavram olarak gördüğü millî kimliğin esaslarını ortaya koymaya, kökenlerini açığa çıkarmaya çalışıyor.

“Kim olduğumu bilmeliyim”

Kitap boyunca mitolojik eserlerden bol bol faydalanan ve milletlerin oluşumunda geçmişe çeşitli atıflar yapan Smith, milletlerin yolculuğunu da yine mitolojik bir esere dayandırıyor. Sophokles’in ölümsüz eseri Kral Oedipus’ta “kim olduğunu” arayan Oedipus şöyle haykırır: “*Kendimden başkası olmak istemiyorum / nasıl doğmuşsam öyle / kim olduğumu bulacağım.*”

¹¹ a.g.e., s. 7.

Oedipus kim olduğunu öğrenme çabasıdadır, bu kimlik arayışı ise Anthony Smith'e göre kuşkusuz kollektif bir kimlik arayışıdır. Bir katil, bir köle, bir yabancı ve kaderin bir oyuncuğu; her halükarda toplumsal açıdan sınıflandırılabilir, kollektif birer kimlik unsuru. Bir kişide aynı anda pek çok farklı kimlik ve rolün cisimleşebildiğinin ilk kanıtı saydığı Oedipus'un öyküsünü incelerken Smith, bir millet olma arayışının da bu çoklu yapıdan etkilendiğini öne sürer. Ardından bu kimlik kategorilerini incelemeye de çalışan yazara göre cinsiyet, mekân (*ülke/toprak*) ve sosyo-ekonomik toplumsal sınıflar birer kategori olarak ele alınmalıdır.

Bu noktada yazarın açmaktan imtina etmediği bir parantezden biz de söz edelim. Smith'e göre bir kollektif kimliğin temel unsuru ve dayanağı olarak ele alınabilecek en güç kategori, toplumsal sınıftır. Smith bu noktada toplumsal sınıf kimliğinin sınıfı oluşturanlara yaptığı çağrının duygusal bakımdan sınırlı çekiciliğine ve kültürel derinlikten yoksunluğuna işaret eder. Burada anlayabildiğimiz kadarıyla sınırlılık ve derinlikten yoksunluk, bir toplumsal sınıfın diğer kategorik ayrımlara nazaran mitolojik unsurlara, mucizelere ya da milliyetçi propagandalarda kendisine sık sık yer bulacak türden fetihçi özlemlere daha kapalı olduğuna dairdir. Aksi takdirde toplumsal sınıfların da gün geçtikçe, mücadelelerin seyri ilerledikçe sürekli biriken özlemleri ve derinleşen kültürel öğelerinden söz edilebilir. Dolayısıyla yazar da burada bir kıyaslamaya başvurarak bu düşüncesini öne sürüyor olmalı.

Smith şöyle bir tanıma gidiyor kitapta: “Demek ki bir millet, tarihî bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihî belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı olarak tanımlanabilir.”¹² Bu tanımın üzerinden milletlerin çeşitli ideolojilerle girdiği permütasyonların çeşitli sonuçlar doğurduğu gerçeğine

¹² a.g.e., s. 32.

değiniyor. Millî kimliğin çok boyutluluğunun, farklı ideolojilerle permütasyona uğrayan milletlerin birbirinden çok farklı toplumsal formlar oluşturabilmesi noktasında en büyük paya sahip olduğunu öne sürüyor.

Milliyetçiliğin (mitolojik) kökenleri

Hobsbawm'ın aksine Smith, eserinde milliyetçiliğin mitolojik kökenlerine ve mitlerin milliyetçiliğin harekete geçirici, taraflaştırıcı özünde edindiği yere daha yoğun bir biçimde eğiliyor. Özellikle Türk milliyetçiliğinde de izlerine sıkça rastladığımız kimi mitlerden söz ediyor. Önemli bir tanesinin merkezinde, her milletin kendi varoluşunu binlerce yıl öncesine, bilinmez bir geçmişe dayandığı ve milliyetçiler tarafından “uyandırılacağı” günü beklediği düşüncesi yer alıyor. Son derece taraflaştırıcı ve harekete geçirici bu mitler, yazarın da isabetle belirttiği üzere milleti duygusal yönden harlamak, bir şey için veya bir şeye karşı harekete geçirmek amacını taşıyor.

Milliyetçiliğin mitlere, mitolojiye neden ihtiyacı var? Özellikle 21. yüzyılda yükselişe geçen milliyetçi hareketler kendi tarihlerine kıyasla neden daha fazla mite ve millî öyküye ihtiyaç duyuyorlar? Tüm bunların cevabının verileceği noktada bu noksanlığı tamamlayıcı unsur olarak millî kimliğin devreye girdiğini, ortak bir soya ve tarihî belleğe sahip milletlerin millî kimlikleri aracılığıyla bir yöne doğru kanalize edilebildiğini öne sürüyor yazar. “...den geldik” duygusunun, “kim olduğumuz”un tanımlanmasında esas olduğunu da eklemeyi ihmal etmiyor.

Anthony Smith'in eserinde Hobsbawm'ın tezleri ile birlikte düşünülmesi gereken pek çok düşüncenin yer aldığını vurgulamıştık. İki eserde sözü edilen tezler birer doğru parçası şeklinde uzayda seyrederken bize göre birbirine en çok milliyetçiliğin kökenleri konusunda yaklaşıyor. Hobsbawm'ın milliyetçilik için burjuva ulus devletlerinin bir ihtiyacı olarak ortaya çıkıp şekillenen, ardından kendine has milliyetler yaratan bir ideo-

loji olduğu saptamasını dile getirmiştik. Anthony Smith ise bu saptamayı kimi ekler ve şerhlerle birlikte onaylıyor diyebiliriz:

Eğer milliyetçilik sadece kültürel ve siyasî olarak hariçtekilere direniş anlamına geliyorsa o zaman Kamose ve ardılları milliyetçiydiler ve milliyetçilik her çağ ve iklimde görülebilecek bir şeydir. Ama şayet milliyetçilikle, her biri kendine özgü bir karakter taşıyan milletlerden müteşekkil bir dünyayı varsayan ideoloji ve hareketleri, yegâne siyasî iktidar kaynağı ve dünya düzeninin temeli olarak millete karşı duyulan asli bir sadakati düşünüyorsak o zaman bırakın eski Mısır'da, Eskiçağ ve Ortaçağ dünyasında da ilhamını bu fikirlerden alan herhangi bir hareket bulmak epeyce güç olacaktır.¹³

Yukarıdaki alıntıdan ne anlamalıyız? Smith'e göre de milliyetçilik, yeni milletleri yaratmanın modern bir aracı olarak işlev görmüştür ve özellikle kapitalizmin gelişimiyle birlikte siyasette temel belirleyenlerden birisi haline gelmiştir. Bu noktada Hobsbawm'ın söyledikleriyle pek fazla çelişmeyen yazar, yine de buradan yola çıkarak milliyetçiliğin böyle basit bir parmak hareketiyle “inşa edilebilen” bir şey olmadığını da vurgulamaktadır. “Milletler hep vardı; değişen sadece kendilerinin bunun farkına varmaları ile filiyata dökülme düzeyleridir” diyen yazara göre millî kimlik motifi, milliyetçilik tarafından “öylesine” işlenmemektedir. Millî kimlik, iyi işlenebildiği ölçüde milliyetçiliğin öznesi ile nesnesi arasındaki ilişkiyi kuvvetlendiren, bir milleti tanımlayan tüm unsurları o milletin fertlerinin vücuduna kazıyabilen bir unsurdur. Bu nedenle milliyetçiliğin “çağın ruhu” olduğunu kabul eden yazar, devamla aynı ölçüde daha eski motif, tahayyül ve fikirlere bağlılığını da ilan eder.

¹³ a.g.e., s. 80.

Milletlerin kendi kaderini tayini ve aydın sorunu

Kitapta milliyetçiliğin “bukalemunvari” doğasından söz edilmesi, onun çok farklı anlamlara ve yorumlara yol açabileceğini ifade ediyor demiştik. Bu permütasyonlardan biri ve belki de sol siyasetin uzun yıllardır en çok ilgilendiği kısmı ise kendi kaderini tayin hakkı ile ilgili. Yazarın “etnik kendi kaderini tayin hareketleri” olarak nitelendirdiği ve bir dalga şeklinde belirli coğrafyalarda zamansal benzerlikler içererek gerçekleşen hareketler, yine yazara göre modernleştirici ve otokratik rejimlere karşı direnişçi olarak tanımlanıyor. Özellikle rejimlerin türdeşleştirerek bütünleştirmeye çalıştığı çeşitli etnilerden görece kendi özgün millî bakiyesine sahip çıkma eğiliminde olanlar, bu hareketleri yaratıyorlar.

Eserde listelemelere ve kategorizasyonlara sık sık girişen Smith’in bu hareketlerde “dikkat çekecek derecede” benzerlik tespit ettiği amaçları şu şekilde sıralanıyor: Bir yüksek kültürün inşası, kültürel bakımdan türdeş ve organik bir milletin yaratılması, tanınmış bir yurt (*devlet*) ve milleti tarihin öznesi haline getirebilmek.

Orta Doğu ve Doğu Avrupa’da seyreden dönemin kendi kaderini tayin hareketleri için saptanan amaçların her birinin isabetle saptandığı bu listenin ardından bir “etno-tarihi” yaratmanın önemine değinmeyi ise unutmuyor: Belirli şeyleri hatırlamayı, belirli şeyleri ise unutmayı gerektirecek bir tarihin yeniden inşası/yorumu süreci.

Kitapta ayrıca tartışılan bir konu ise etnik hareketlerde aydının rolü ya da diğer bir deyişle, aydının öncülüğünde milletin inşası süreci. Kültürel boyutları ağır basan bir millî kimlik olgusuna yaptığı vurgunun ardından bu kimliğin inşasında en önemli rolü oynayabilecek olan aydınlara doğrudan ve dolaylı olarak geliyor cümlelerin ucu. Milletlerin hikayelerinin yeniden suyun yüzeyine çıkarılması, etno-tarihin inşası; ortak bilincin, tutumun,

belleğin yaratılması gibi amaçların hasıl olabilmesi için bu konuda özel olarak çalışan, biriktiren, bulduklarını seren aydınlar gerekiyor elbette.

Sonuç yerine

Millî Kimlik, özellikle 2020'nin dünyasında çeşitli biçimlerde kendisini gösteren milliyetçiliğin kökenlerini izlemek, gelecekte ne gibi şekillere bürünebileceğine dair ise fikir üretmek isteyenlerin başvurması gereken bir eser. Bizim bu yazının sınırları itibarıyla değinebildiklerimiz, değinemediklerimizle kıyaslandığında oldukça sınırlı sayılabilir. Bununla birlikte kitaba göz atan okur, bir kitap yazısında kitabın tüm tezlerinden etraflıca bahsetmenin güçlüğü konusunda bize hak verecektir diye düşünüyoruz.

Gerek felsefe, tarih ve siyasetten; gerekse mitolojiden sık sık atıflar içeren ve bu denli muğlak tanımlamalara sahip olduğu konusunda tüm otoritelerin uzlaştığı bir başlıkta cüretkâr bir çekiş olduğu su götürmez bu eseri, dikkatli okurlara bir kez de bu vesileyle hatırlatmış olalım...

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

Her yönüyle unutulmayacak bir yıl olan 2020'yi geride bıraktık. Ülkemizde önlenemez bir girdaba dönüşen ekonomik kriz ile birlikte, 2020 yılını açlığın, yoksulluğun, işsizliğin, buna bağlı isyanların ve tepkilerin, intiharların ve çare arayışlarının gölgesinde geçirdik. Covid-19 salgınının kontrol edilememesi, kontrol edilmesi bir yana işçilerin adeta virüsün önüne yem olarak atılması da ekonomik krizin sonuçlarını çarpıcı biçimde derinleştirdi 2020'de. Dahası, Saray Rejimi, başta ekonomik kriz ve pandemi olmak üzere karşı karşıya kaldığı tüm sorunlarda gerçeklere gözünü kapamayı, bu ağır günlerde de vurgun fırsatları yaratmayı ve halktan gelen her türlü itirazı acımasız bir baskı ve şiddetle ezmeyi tercih etti.

Her ne açıdan ele alırsak alalım, 2020, büyük acıların ve mücadelelerin bir arada yaşandığı bir yıl olarak geçti. Ancak daha önemlisi şu ki, bu haliyle 2020 esasında sona eremedi; 2020'de sahneye çıkan tüm gerilimler ve mücadeleler kalıcı bir çözüme kavuşmadan 2021'e devrildi. Dolayısıyla, ilerleyen yıllarda 2021'in 2020'yi sonuca bağlayan bir yıl olarak hatırlanması söz konusu olabilir. Elbette, bu saptamanın bir başka sonucu, 2021'in hiç ara vermeden, kesintisiz biçimde mücadeleyle geçeceği'dir. Nitekim yeni yılın ilk günleri bu beklentiyi doğrulamış oldu.

Bu sayımızda, aradaki süreklilik unsurlarını merkeze alarak 2020'den 2021'e devrolan mücadele başlıklarına yer verdik.

